

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**ŠPATNÉ ZACHÁZENÍ S OSOBAMI POKROČILÉHO VĚKU
- SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM K DOMÁCÍMU NÁSILÍ**

Odpovědná řešitelka: PhDr. Milada Martinková, CSc.

Spoluřešitelé:

**Mgr. Jiří Vlach
JUDr. Soňa Krejčová**

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely

Neprodejné

Praha 2009

Recenzentky:

PhDr. Alena Marešová (IKSP)

PhDr. Marcela Moulisová, Ph.D. (Katedra kriminologie PA ČR)

PhDr. Jaroslava Šťastná (Katedra sociální práce FF UK)

Autoři kapitol:

M. Martinková: kap. 1, 2, 3, 4, 8-10

J. Vlach, S. Krejčová: kap. 5

S. Krejčová: kap. 7

S. Krejčová, M. Martinková: kap. 6

ISBN 978-80-7338-087-8

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009

www.kriminologie.cz

Obsah	Str.
1. Úvod	5
2. Špatné zacházení s osobami pokročilého věku a vybraná problematika s ním spojená	6
2.1. Jev špatného zacházení se seniory (EAN), výskyt tohoto jevu, pojem stáří	6
2.2. Vymezování pojmu špatného zacházení se seniory, druhy špatného zacházení	9
2.3. Jev špatného zacházení s osobami pokročilého věku a Česká republika	13
3. Údaje o v ČR policií evidovaných obětech ve věku 60 a více let a o osobách, které byly za trestnou činnost na těchto jedincích trestně stíhány během čtrnáctiletého období (1994-2007)	18
3.1. Úvod	18
3.2. Oběti trestné činnosti ve věku 60 a více let (ČR, období 1994-2007) – celkový přehled	20
3.3. Stíhané osoby za trestnou činnost spáchanou na osobách ve věku 60 a více let (ČR, období 1994-2007) – celkový přehled	24
3.4. Oběti ve věku 60 a více let u trestných činů kvalifikovaných podle § 215a/ tr.zák. a § 215 tr. zák. a stíhané osoby za tuto trestnou činnost v ČR	27
3.5. Souhrn a závěr	31
4. Špatné zacházení s osobami pokročilého věku v rodině pohledem sociálních pracovníků – výzkumná sonda	33
4.1. Poznatky sociálních pracovníků o špatném zacházení členů rodiny se seniory	33
4.1.1. Cíl výzkumné sondy	33
4.1.2. Soubor respondentů, použité metody	34
4.1.3. Získané údaje	35
4.1.4. Závěr	46
4.2. Názory vedoucích pracovníků oslovených zařízení pečujících o seniory na některé jevy spojené se špatným zacházením se starými osobami v rodině	46
4.2.1. Cíl výzkumné sondy, použité metody, soubor respondentů	46
4.2.2. Získané údaje	47
4.2.3. Závěr	51
5. Domácí násilí a senioři – některé právní aspekty	52
5.1. Zásadní mezinárodní a národní dokumenty týkající se seniorů a jejich ochrany	52
5.2. Další dokumenty zabývající se ochranou seniorů	57
5.3. Česká legislativa a opatření v postupu proti násilí páchanému na seniorech, včetně domácího násilí	60
6. Zkušenosti přestupkového oddělení Úřadu městské části Prahy 5 s domácím násilím na seniorech a pohled některých policistů a pracovníků dalších úřadů na zlé nakládání se staršími osobami v rodině	69
7. Kasuistiky případů špatného zacházení se starými osobami v rodině (1-5)	71
8. Souhrn a závěr	75
9. Summary	84
10. Seznam literatury (pro kapitoly 1-4)	88
Přílohy č. 1 - 4	91

1. Úvod

Téma stáří je dosud naší společností vytlačované na okraj a nevěnuje se mu náležitá pozornost. Tato skutečnost má pravděpodobně také vliv i na současnou sníženou citlivost celé společnosti vůči špatnému nakládání se starými osobami. Osoby pokročilého věku se stávají snadno oběťmi špatného zacházení či trestných činů, což potvrzují i v poslední době stále častěji zveřejňované např. případy násilí, často i brutálního, páchaného na seniorech jak ze strany osob cizích, tak i ze strany osob příbuzných. Předpokládá se, že existuje množství trestných činů a jiných ubližování seniorům, které zůstávají skryté a k nimž dochází v nejrůznějších prostředích, včetně různých sociálních zařízení a rodiny. Proto i zájem o skupinu obyvatel pokročilého věku, případně i o pachatele nežádoucího chování právě vůči ní vedené, a seznámení se s problémy, které se v této oblasti dnes vyskytují, je sociálně velmi žádoucí. Vedle dalších odborníků se ve světě těmito problémy zabývají i kriminologové (viz např. Brogden, Nijhar 2000).

V naší kriminologii, byť zatím teprve okrajově a nesystematicky, se začíná osobám pokročilého věku také věnovat pozornost. Senioři-oběti různých deliktů a špatného zacházení se konečně do zorného úhlu společnosti dostali v poslední době hlavně díky zájmu o oblast domácího násilí, kdy se i o skupině obětí seniorského věku přece jen více mluví¹. Také v České republice si začínáme mimo jiné všimnout i tematiky pachatelů a pachatelek kriminality staršího věku (viz např. Zapletal 2007, Marešová a kol. 2009). Rovněž je upozorňováno na to, že seniorská problematika bude muset být i v našich podmínkách v budoucnu více reflektována. Bude třeba se na ni větší měrou soustředit mimo jiné nejen v práci s oběťmi nejrůznějších incidentů a trestných činů, ale také v další práci policie a soudů, např. pokud jde o výslechové situace a posouzení věrohodnosti výpovědí apod. (viz např. Vykopalová 2001), a v práci složek zabývajících se zacházením s pachateli. Na problematiku spojenou s provinilými osobami staršího věku v oblasti vězeňství, a případně i postpenitenciární péče, upozorňují již některé zahraniční prameny (viz např. Stojkovic 2007).

---

¹ Tošnerová (2002a) upozorňuje, že obecná představa, že oběťmi násilí mezi starými lidmi jsou pouze senioři tělesně hendikepovaní či duševně nemocní, není úplně pravdivá. Je ale podle ní pravdou, že takoví jedinci jsou zvýšeně ohroženi špatným zacházením a obecně diskriminujícími postoji společnosti. Uvádí dále, že oběťmi špatného zacházení se stávají i osoby vyššího věku zdravé a soběstačné, což je dáno jejich obecně větší zranitelností (mluví se o tzv. křehkosti osob vyššího věku spočívající u nich v křehké rovnováze mezi zdravím a nemocí a také v křehké rovnováze sociálních vztahů a rolí).

2. Špatné zacházení s osobami pokročilého věku a vybraná problematika s ním spojená

2.1. Jev špatného zacházení se seniory (EAN)², výskyt tohoto jevu, pojem stáří

Špatné zacházení s osobami vyššího věku je jevem objevujícím se v různých zemích světa a aktuálnost snah o jeho řešení se odráží v posledních letech i na vzniku nejrůznějších mezinárodních organizací s širokým spektrem působnosti v dané oblasti (např. International Network for the Prevention of Elder Abuse /INPEA/, v níž ČR má již své zastoupení) a časopisů, které se tématu špatného nakládání se seniory speciálně věnují (např. Journal of Elder Abuse and Neglect).

Značný zájem o problematiku spojenou se seniory ze strany společnosti lze sledovat např. v Kanadě, USA, Velké Británii a dalších zemích, kde se tato pozornost odráží mimo jiné i v oblasti výzkumné³. Mnohá témata, kterým v rámci svých aktivit věnují pozornost jak jednotlivé národní, tak mezinárodní organizace zaměřené na starší populaci, se vztahují k problematice dotýkající se i oblasti kriminologické, včetně právě špatného zacházení se seniory ze strany osob blízkých, tedy domácího násilí.

Ačkoli obecně pojem špatné zacházení s osobami staršího věku /EAN/ (nazývaný také například jako nevhodné zacházení se seniory, ubližování seniorům, týrání seniorů, zneužívání seniorů apod.), bývá definován různě široce (viz dále kapitola 2.2.), dosud se vedou diskuse, zda ten či onen jev pod uvedený souhrnný pojem patří nebo ne. Navíc se objevují stále nové a jemnější definice jevů⁴. I jednotlivé typy ubližování řazené pod špatné zacházení se seniory /viz dále/ se mohou různě překrývat a členit. Často bývá vedena diskuse, zda sem např. patří sebepoškozování. Z hlediska kriminologie je někdy pokládána otázka,

---

² EAN je zkratka pro výraz Elder Abuse and Neglect – týrání, zneužívání a zanedbávání starších osob

³ Haluzíková (2007) uvádí, že např. ve Velké Británii je středem zájmu významné organizace Help the Aged také výzkum v oblasti stáří. Některé její výzkumy se zaměřují i na špatné zacházení se starými lidmi. Organizace provádí v oblasti seniorské výzkumy, které jsou jak aktuálně politicky důležité, tak i nadčasové. (Přehled relevantních předpisů týkajících se páchaného násilí proti starým lidem ve Velké Británii – viz dále příloha č.5.)

⁴ Např. v rámci materiálního/finančního zneužívání starých lidí se objevuje pojem „subdue influence“ - jemná a soustavná manipulace za účelem získání majetku staré osoby, který je často přehlížen, protože se na první pohled zdá, že senior vše rozdává dobrovolně (Nerenberg in Haluzíková, 2007).

proč se o některých jevech majících mnohdy nespornou kvalitu trestného činu mluví právě v souvislosti se starými lidmi jen jako o špatném zacházení (případně ubližování, nevhodném zacházení apod.).

Vzhledem k obtížné empirické přístupnosti jevu ubližování osobám pokročilého věku můžeme jeho míru spíše jen odhadovat. Obecně se má za to, že tyto odhady jsou podhodnocené. Empirické zkoumání tohoto jevu ztěžuje fakt, že jen část starých osob je schopna a ochotna o něm vypovídat, takže mnoho údajů je sdělováno někým jiným než samotnými jeho oběťmi. K tomu bývají výzkumy prevalence EAN zaměřeny na různě dlouhá časová období. Navíc není povědomí o EAN mezi lidmi, proto ho nemusejí vůbec rozeznat, a tedy ani o něm vypovídat. Pokud lidé špatné nakládání se starými osobami identifikují, bývá obvykle mnoho příčin, proč ho nezveřejňují. Rovněž se ukazuje, že mohou existovat kulturní rozdíly ve výskytu jednotlivých typů EAN. To vše v důsledku obvykle ztěžuje srovnávání ve výzkumech zjištěných dat o tomto jevu, včetně četnosti jeho výskytu, a to nejen na mezinárodní úrovni. Uvedené skutečnosti pak mají závažný dopad na praxi, protože se dále projevují nejen v míře a kvalitě poskytování příslušných sociálních služeb, ale i v tvorbě legislativních, intervenčních a preventivních postupů.

Četnost výskytu špatného zacházení se seniory se ve světě uvádí mezi 3-10 % seniorské populace (United Nations 2002). Záleží však na vymezení tohoto pojmu. Např. v části Světové zprávy o násilí a zdraví z roku 2002 věnované starým lidem se uvádí jeho výskyt 4-6 % (pokud je započteno fyzické, psychické ubližování, finanční zneužívání a zanedbávání) (Wolf a kol. 2002). Tošnerová (2002a) uvádí odhad 60 tisíc osob v ČR. Podle Sládkové (in Stojanová, Kalvach, 2001) přesahuje podíl psychicky a fyzicky týraných seniorů v ČR 5% podíl uváděný v západních zemích.

Dalším problémem spojeným s pojmem ubližování starým osobám je skutečnost, že se tento jev týká jak tzv. domácího násilí, tak i institucí, tj. zařízení, ve kterých někteří staří lidé dlouhodobě či krátkodobě žijí. Navíc jsou do produkce špatného zacházení s lidmi v postproduktivním věku v určité rovině pohledu nezřídka zapojeny některé důležité složky společnosti jako např. úředníci či politici⁵, někdy i celá společnost - viz též definice v příloze č. 1.

---

⁵ Čírtková (2007) uvádí, že „V mezinárodní diskusi o prevenci násilí na seniorech padají občas silná slova. Někteří experti označují politiky a úředníky za ‘pachatele od psacích stolů’, protože svými rozhodnutími

Mezi nejzávažnější argumenty pro to, že týrání a zneužívání seniorů je zapotřebí věnovat stejnou pozornost jako násilí na dětech a dospělých v ekonomicky produktivním věku, patří především zranitelnost seniorů (mluví se o „křehkosti“ starých osob). Ta je, způsobená některými jejich specifiky, kam lze zahrnout např. jejich zdravotní stav, někdy izolovanost, osamělost, velkou důvěřivost apod. Tyto charakteristiky a některé další skutečnosti zvyšují pravděpodobnost, že špatné nakládání, obzvláště v prostředí domova v rámci tzv. domácího násilí, bude skryto, nepovšimnuto a senior zůstane bez pomoci.

V souvislosti s vymežováním jevu špatného zacházení se starými lidmi se naráží na otázku, jaký věk zahrnovat pod pojem „starý člověk“, „stáří“. Většinou se pro označení začátku stáří volí hodnoty mezi 60-65 lety⁶. Starší osoby ale bývají rozlišovány do nejrůznějších věkových skupin a toto dělení se liší podle různých autorů (viz např. Haškovcová 1990, Příhoda 1974, Vágnerová 2007). Světová zdravotnická organizace člení střední a vyšší věk následovně: a/ období středního věku (45-59 let), b/ období raného stáří (staršího věku; 60-74 let), c/ období vlastního stáří (pokročilého, vysokého věku; 75-89 let), d/ období dlouhověkosti; nad 90 let (Zavázalová in Vohradílková, Rabušic 2004).

Vedle více tradičních či „oficiálních“ dělení osob podle věku lze uvést i méně obvyklá členění. Např. Sheehyová (1999) rozlišuje tři dospělosti života člověka a/ prozatímní dospělost (18-30 let), b/ první dospělost (30-45 let), c/ druhou dospělost (45 – 85 a více let). Druhou dospělost dělí na dvě hlavní období, a to na věk mistrovství (45-65 let) a na věk celistvosti (65 – 85 a více let). Období nad 60 let nazývá pozdní dospělostí. V rámci druhé dospělosti užívá pojmy jako planoucí padesátka, poklidná šedesátka, moudrá sedmdesátka, nespoutaná osmdesátka, vznešená devadesátka, století oslavenci. Podobně poněkud nekonvenčně charakterizuje jednotlivá vymezená období dospělosti v životě člověka.

Z uvedených příkladů členění věku je patrné, že přesné věkově vymezené určení, co je stáří (jako jedno z období životního cyklu života člověka), je obtížné. Podle Vidovičové a Rabušice (2005) nejde o specifický stav na základě biologického nebo chronologického

---

vytvářejí strukturální podmínky pro násilí na seniorech. Podporují svým způsobem devaluaci, bezcennost starých lidí...“

⁶ Vohradílková, Rabušic (2004) uvádějí, že „konvenčně se v současné době pracuje s věkovou hranicí 60-65 let, ovšem bez existence objektivních odůvodnění. Určení věkové hranice stáří je totiž především konvencí a sociálním konstruktem, který vznikl z potřeb administrativy sociálního státu“ .

vývoje, protože stárnutí je kontinuum. Stáří může být, jak již bylo uvedeno výše, sociálním konstruktem. Proto i to, co je ve společnosti za stáří považováno, je sociální fenomén, který ale, podle posledně uvedených autorů, by jako sociální konstrukt měl být odlišován od jevu s věkem rostoucího tělesného a duševního ochabování.

Mnoha autory je zdůrazňováno, že řešení sociálně nežádoucího jevu, jakým je špatné zacházení se starými lidmi, je mezioborová záležitost. Nelze ho zařadit pod jednu vědní oblast, která by případně převzala plnou odpovědnost za další vývoj řešení v uvedené sféře. V ideálním případě by se jí měly zabývat týmy složené z odborníků z různých oblastí, což v praxi působí nerůznější problémy. Naše republika není výjimkou.

2.2. Vymezování pojmu špatného zacházení se seniory, druhy špatného zacházení

Jak již bylo výše naznačeno, problémem týkajícím se špatného zacházení se starými lidmi je také nejen to, jak ho jako celek definovat (viz dále), jaké druhy chování pod tento pojem zahrnout, ale i shoda na tom, jak tyto druhy vymezit. Obvykle bývá pod špatné zacházení se seniory (EAN) zahrnuto: tělesné ubližování, materiální/finanční zneužívání, zanedbávání druhou osobou (opomenutí péče), vlastní zanedbávání péče o sebe sama (sebepoškozování), citové a psychické týrání, pohlavní zneužívání, systémové týrání (viz blíže k obsahu pojmů např. Kalvach 1997, Tošnerová 2002a). Upozornili jsme však již výše, že existují i mnohem širěji pojatá vymezení pojmu špatného zacházení se seniory pokud jde o množství druhů pod něj zařazeného ubližování (viz např. příloha č. 1., kde lze nalézt i jednu z definic diskutovaného jevu a i možná vymezení některých výše v tomto textu uvedených druhů ubližování starým lidem).

Protože některé definice špatného zacházení s osobami pokročilého věku mohou mít pro kriminologický pohled na EAN zásadnější význam, povšimneme si zde v hlavním textu rozboru Hudsonové tohoto pojmu (in Vidovičová a kol. 2007). Činíme tak proto, že autorka nejen upozorňuje na úmyslné a neúmyslné formy EAN, ale také v souvislosti s tímto pojmem klade důraz na vymezení zanedbávání seniorů jako zvláštního sociálně patologického jevu velké závažnosti. Někteří autoři totiž jev zanedbávání starých osob, na základě rozborů

výsledku mnohých výzkumů, považují za nejčastěji se vyskytující formu EAN (Mikos in Haluzíková 2007).

Hudsonová (in Vidovičová a kol. 2007) navrhuje studovat zanedbávání starých osob a špatné zacházení s nimi (jejich zneužívání) jako oddělené koncepty, které se netýkají jen tzv. domácího násilí. Na první úrovni definuje špatné zacházení se seniory jako destruktivní chování zaměřené vůči osobě pokročilého věku, které se odehrává v kontextu důvěrného vztahu dostatečné intenzity a frekvence⁷. Přitom podle ní vztah mezi obětí a pachatelem může být osobní/sociální a profesionální (mezi osoby v profesionálním vztahu, kde se očekává důvěra a služby, patří i majitelé nemovitostí, bankéři, právníci, sociální pracovníci apod.). Na druhé úrovni autorka rozlišuje mezi zneužíváním/týráním a zanedbáváním starých osob. Zanedbávání je selhání odpovědné osoby/osob při poskytování adekvátní pomoci, která je k dispozici a je žádaná, a selhání při zajištění základních fyzických, duševních, sociálních a finančních potřeb seniora. Zanedbávání pečující osobou má pro seniora negativní následky, ale protože, jak uvádí zde citovaná autorka, jde o „nekonání“, zanedbávání není tak zjevné a je více amorfní než abusus. Bývá odhaleno až v důsledku kumulace viditelných následku. Má různou intenzitu, vrcholem bývá opuštění nesoběstačného seniora. Riziko zanedbání je vyšší v případě seniorů křehkých a velmi starých (starších 80 let) a odkázaných na cizí pomoc při uspokojování základních potřeb. Záměrným (aktivním) špatným zacházením a zanedbáváním je pak takové chování, které je prováděno se záměrem ublížit, oklamat, nutit nebo kontrolovat seniora s cílem mít zisk pro útočníka. Pasivní nezáměrná forma nesleduje výše uvedené cíle (zisk útočníka).

Druhy ubližování řazené obvykle pod pojem EAN, o nichž jsme se v předcházejícím textu zmínili, se ve většině případů vyskytují jak při ubližování starým lidem ze strany osob jim cizích, tak příbuzných, nežádka ze strany blízkých členů rodiny. Znamená to, že se vyskytují i v rámci tzv. domácího násilí⁸. Pokud bychom dále zaměřili pozornost na domácí násilí, lze konstatovat, že paradoxně, ačkoli tematika domácího násilí podstatně přispěla

---

⁷ Tošnerová (in Hříbalová 2008) potom např. považuje za špatné zacházení se starými lidmi situace, kdy osoba starší 60 let, která vzhledem ke svému věku, onemocnění nebo jinému postižení psychického nebo fyzického rázu, je vystavována některým z forem týrání, zanedbávání nebo zneužívání jedincem, kterému důvěřuje nebo je na něm závislá.

⁸ Domácí násilí může být definováno jako: jakékoli jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, ve vztahu k níž pachatel může, nebo někdy v minulosti mohl být, považován za osobu blízkou (Macháčková 2001).

k zviditelnění ubližování starým lidem u nás, přesto v jeho rámci senioři zůstávají těmi, kterým by bylo třeba věnovat mnohem větší pozornost než se dosud děje.

Špatné nakládání příbuzných se starými lidmi v soukromí jejich domovů je jev, který probíhá často, podobně jako vůči jedincům věku nižšího, beze svědků nebo bez osob, které by mohly pomoci. Obecně pro tzv. domácí násilí je typický blízký vztah mezi obětí a ubližovatelem, které obvykle spojuje i sociální okolí (děti, okruh známých). Pro seniorskou skupinu je tento druh chování nebezpečný tím více, že jde o osoby, které jsou mnohdy v rodině zcela izolované od kontaktu s dalšími lidmi. Někteří senioři bývají vzhledem ke své životní situaci naprosto existenčně závislí na členech rodiny, kteří o ně pečují a někdy tzv. „pečují“.

V těchto souvislostech např. Tošnerová (2002a) konstatuje, že je velmi obtížné identifikovat, kdy člen rodiny-pečovatel úmyslně napadá nebo se úmyslně nestará o seniora, o kterého má pečovat, a kdy člen rodiny „pouze“ špatně zachází se svým rodinným příslušníkem pokročilého věku. Zmiňuje rovněž častý, ale nikoli, jak zdůrazňuje, prvořadý jev u domácího násilí na seniorech, a tím je ubližování seniorům v důsledku přepracovanosti a vyčerpání pečovatele – člena rodin. Upozorňuje tedy na motivaci ubližování prostou primárně zločinných úmyslů.

Překážkou identifikace případů ubližování seniorům v rodině může být také skutečnost, že samotné oběti si někdy neuvědomují, že s chováním ubližující osoby není něco v pořádku. U seniorů bývá navíc celá situace umocněna velmi silnými existenciálními obavami, obvykle bez vize schůdných variant řešení či s vizí jejich obtížnosti a s obavami ze ztráty rodiny a dalších blízkých osob. Senior si mnohdy nevhodné zacházení navíc vykládá jako svůj vlastní osobní neúspěch, selhání snažení, výchovy a stydí se za události, které probíhají.

Výše uvedené se může týkat i případů materiálního nebo finančního zneužívání starých osob. To je podle různých pramenů také jednou z velmi často se vyskytujících forem špatného zacházení se seniory. Finanční/materiální zneužívání seniorů bývá zjišťováno celosvětově i v rámci špatného zacházení se seniory právě ze strany nejbližších členů rodiny. Protože jeho výskyt je podle odhadů opravdu značný (i když se předpokládá, že v různých kulturách jinak zastoupený), stojí i zde za větší pozornost. V těchto souvislostech si nelze nepovšimnout,

že např. u nás mnoho lidí si seniory spojuje s parazitizmem⁹, ale celkem bez většího ohlasu zůstávají zveřejněné případy, kdy obvykle příbuzní (včetně těch nejbližších) finance a majetek seniorů bez zábrán využívají (např. někdy žijí ze seniorských penzí celých či jejich částí - nedobrovolně, dobrovolně či „dobrovolně“ pod různými tlaky starými lidmi vydávaných). Viz např. Zimelová 2006, Veselá 2003 a některé výsledky naší výzkumné sondy (dále kapitola 4).

Wilbergová a Reynoldsová (1996) považují některé formy finančního/materiálního zneužívání starých osob za trestný čin, který má často tragické následky pro oběti. Jeho odhalování v realitě je velmi těžké, protože je velmi obtížné rozlišit legitimní privátní jednání nebo transakci od zneužívající interakce, která vyžaduje nějaký zásah. Podle Wilbergové in Wilbergová a Reynoldsová (1996) je finanční/materiální abusus seniorů možné definovat jako krádež nebo užití k nesprávným účelům (zneužití, zpronevěra /misappropriation/) majetku, finančního jmění nebo něčeho jiného, co je vlastnictvím starého člověka (possessions). Citované autorky považují zde diskutovaný jev za sotva postřehnutelný rafinovaný zločin, který se pravděpodobně skládá z různorodých vzorců chování spíše než jen z jednotlivé akce. Uvádějí, že ačkoli se má za to, že 33 až 53 % z odhadovaného 1 milionu obětí EAN zažívá nějakou formu materiálního/finančního abusu, jeho stíhání je řídké (Pillemer, Wolf in Wilbergová, Reynoldsová, 1996). Protože materiální/finanční abusus má tendenci být výsledkem vztahů, které neprobíhají dobře nebo praradnosti při správě majetku spíše než zjevnou krádeží, oběti ho nechtějí hlásit. Děje se tak hlavně když se jedná o někoho z rodiny, přátele apod. To vše se odehrává také proto, že podle Wilbergové a Reynoldsové (1996) je obecně ve společnosti materiální/finanční zneužívání seniorů špatně chápáno a není dobře definováno. Ve své práci rozebírají 4 kritéria, která by měla být analyzována při identifikaci materiálního zneužívání seniorů a nabádají také při vyhodnocování případného abusu k rozboru vztahů mezi těmito kritérii. Pokud jde o zmiňovaná kritéria, jedná se 1. o charakteristiky, které činí starou osobu zranitelnější k finančnímu/materiálnímu zneužití (např. špatné usuzovací schopnosti seniora, závislost apod.), 2. o povahu vztahu mezi starou osobou a podezřelou osobou z abusu, 3. o přijatelnou a srovnatelnou cenu a zisk z transakce (zájmům koho je slouženo), 4. o způsob a povahu vlivu použitého k tomu, aby se senior

---

⁹ Podle Kunstové a Stojanové (2007): „...ve veřejnosti se vytváří falešná představa, že výplata důchodů je darem státního rozpočtu, hrazeným ze všeobecných daní. Není jasně řečeno, že jde o systém sociálního pojištění, který má vlastní finanční zdroje v pojistném (a je v podstatě ve finanční rovnováze), který prochází státním rozpočtem pouze z důvodu absence samotné sociální pojišťovny.“

zúčastnil transakce (dobrovolná účast seniora versus různé formy nátlaku, podvodu, krádeže apod.)

Znaky materiálního/finančního zneužívání seniorů byly vymezeny např. v příslušné kapitole Celosvětové zprávy o násilí a zdraví věnované ubližování seniorům (Wolf a kol. 2002). Přehledně tyto znaky uvádí např. Tošnerová (2002a)¹⁰.

2.3. Jev špatného zacházení s osobami pokročilého věku a Česká republika

Lze konstatovat, že v ČR vývoj zájmu o tematiku špatného zacházení se starými osobami (včetně ubližování seniorům v rodině) a o jeho jednotlivé formy kopíruje zájem v dalších zemích, má jen poněkud zpoždění. Jistá zaostalost v daném směru mimo jiné souvisí, jak upozorňují nejrůznější práce, také s jevem vyskytujícím se poměrně silně v naší společnosti, který je označován jako ageismus¹¹. Lze mít za to, že i ten se v souvislosti se stářím také spolupodílí na skutečnosti, že česká veřejnost pokud jde o seniory, se dosud s problémem špatného zacházení s nimi dostatečně neseznámila a není proto ještě připraveno potřebné klima pro uznání tohoto jevu týkajícího se starých lidí jako závažného problému, který je třeba začít i v České republice urychleně řešit. Na naladění společnosti odrážející se v daném směru ve sdělovacích prostředcích ukazuje např. nedávno provedený rozbor našeho tisku (který je jedním z nejdůležitějších informačních zdrojů obyvatelstva) na téma stárnutí a zdraví. Ukázal, že z hlediska teorie věkové diskriminace jej lze hodnotit jako vyššímu věku nepřátelský (Vidovičová, Sedláková 2007). Na druhou stranu je rovněž zjevné, že média v ČR přispívají v určitých periodách k demografické panice (vzhledem

¹⁰ Podle Tošnerové (2002a) lze zneužívání majetku a finančních zdrojů starší osoby poznat podle následujících příznaků „1. nepřesná, zmatená nebo žádná povědomost seniora o vlastní finanční situaci, 2. nevysvětlitelná nebo náhlá neschopnost platit účty, nakoupit potraviny nebo předměty osobní spotřeby, 3. nerovnoměrnost mezi příjmy/majetkem a životní úroveň seniora, 4. obava nebo strach seniora, když se mluví o penězích, 5. náhlý, bezdůvodný převod majetku starší osoby jiné osobě/osobám, 6. neochota vydávat peníze za starší osobu za potřebné služby nebo péči, i když si to starší osoba může dovolit, 7. mimořádný zájem členů rodiny o majetek starší osoby.“

¹¹ Základní princip ageismu lze vidět podle Vidovičové a Rabušice (2005) v rozlišování osob, jejich schopností a vlastností na irelevantním základě, jakým je chronologický věk, respektive stáří. Jako možné zdroje ageismu ve vztahu ke stáří v západních zemích je možné uvést např. podle Traxler (in Tošnerová 2002b) a/ strach ze smrti (smrt není viděna jako přirozená a nevyhnutelná část lidského života. Stáří vzbuzuje strach, smrt a stáří je viděno jako synonymum /Kastebaum in Tošnerová 2002b/), b/ důraz na mládí a fyzickou krásu, c/ přesvědčení, že produktivita je těsně spojena s ekonomickým potenciálem, d/ způsob, jak je zjišťován skutečný stav společnosti vedoucí k ageismu (např. studium stáří prováděné jen na případech lidí umístěných v ústavech s dlouhodobou péčí). Podrobněji k dalším zdrojům ageismu viz též Vidovičová a Rabušic (2005).

k předpokládaného trendu věkového vývoje naší populace směrem ke stárnutí¹²), která také pravděpodobně ageismus posiluje. Obecně se v české společnosti závažnosti tématu špatného zacházení se seniory zatím nedostává náležité místo, protože společnost je v současnosti naladěna celkově jinak¹³.

V zahraničí poznatek, že populace obyvatel stárne, dal do pohybu mnohé společenské pochody, včetně zájmu o tematiku násilí na seniorech (ale i o další závažné otázky spojené hlavně se stářím, např. pokud jde o paliativní péči a další oblasti). Špatné zacházení se starými lidmi začalo být vnímáno jako sociální problém velké závažnosti. V posledních desetiletích různé mezinárodní i národní organizace, které se zabývají rozmanitými aspekty života starých osob, se také snaží vytvářet právní dokumenty i mezinárodní povahy, které by měly sloužit ve prospěch seniorů a mimo jiné by měly pomoci i při postupu proti špatnému zacházení s jednotlivci pokročilého věku (viz též dále kapitola 5).

Je však třeba vidět, že na celonárodní úrovni i v ČR již došlo k první větší snaze o angažovanost v otázce stáří a seniorů a v problematice s nimi spojené v tom, že byl vládou přijat vládní Národní program přípravy na stárnutí. První takovýto program byl schválen na období let 2003 – 2007¹⁴. Další Národní program přípravy na stárnutí (Kvalita života ve stáří), který je nyní v platnosti, je na období let 2008 – 2012¹⁵. Cíle druhého z jmenovaných programů jsou značné a odpovídají závažnosti tematiky, na kterou je zaměřen. Na realizaci jeho cílů v praxi bude třeba ještě počkat. Problematika špatného zacházení s osobami pokročilého věku je v druhém programu zmíněna také.

Nicméně ambice vlády a odborníků, kteří program připravili, mohou být aktuálně sebelepší, pokud ale, i v případě opravdového nasazení sil, nedopadnou na spolupracující

---

¹² Nešporová a kol. (2008) uvádějí, že v roce 2050 by měly být necelé dvě pětiny všech obyvatel ČR starší 59 let, což v absolutních číslech je více jak 3,6 milionů osob (oproti 2,1 milionům seniorů v roce 2006). V souvislostech se stárnutím populace je ale třeba také uvést, že podle mezinárodních zkušeností méně než 5 % všech osob starších 65 let, resp. méně než 20 % osob starších 80 let, vyžaduje dlouhodobou, resp. trvalou ústavní péči, která má vesměs zdravotně sociální charakter (Stojanová, Kalvach, 2001). Údaje Přehnalová (in Tošnerová 2002b) vypovídají, že 80 – 90 % seniorů starších 65 let v ČR je soběstačných s pomocí rodiny a nejbližší komunity.

¹³ Podle zjištění Vidovičové a Rabušice (2005) „V české populaci stále panuje poměrně silné přesvědčení, že stáří je něco, čeho bychom se měli jako společnost obávat, a že stáří nepřináší mnoho dobrého nebo perspektivního, do čeho by se ještě vyplatilo investovat zdroje.“

¹⁴ „Při konečném vyhodnocení bylo konstatováno, že příslušná zainteresovaná ministerstva svoje úlohy, které z tohoto programu vyplývají, nesplnila. Pokud byly úlohy plněny, pak se dělo často velmi formálně.“ (Kunstová, Stojanová 2007).

¹⁵ V plném znění oba Národní programy přípravy na stárnutí viz www.mpsv.cz.

společnost, nebudou dostatečně účinné. Naráží se v daném směru nejen na nezáměr, někdy i na odmítavost společnosti jako celku, ale, a to je také poněkud zarážející, na značnou dosavadní pasivitu velké části samotných seniorů. Je ale zřejmé, že celé naší společnosti s jejími jednotlivými složkami, včetně samotných seniorů, je třeba neustále vhodně o seniorské problematice a stáří přinášet informace a vytvářet podmínky pro to, aby se o uvedené otázky ve vlastním zájmu zajímaly (nakonec i dnešní mladí budou nevyhnutelně jednou staří).

Pokud jde o vzdělávací akce celorepublikového rozsahu v daném směru působící, tak některé v ČR již v nedávné době proběhly¹⁶, jiné probíhají. V minulosti se jednalo ale o akce spíše krátkodobější a nárazové. Na druhou stranu v ČR působí již delší dobu množství různých odborníků, organizací a uskupení, které se seniorské tématice také věnují a přispívají i k informovanosti o tématice stáří a EAN jak samotných osob v pokročilejším věku, tak i o seniorskou problematiku zajímající se část společnosti¹⁷. Jejich působení není bohužel zatím mnohými skupinami obyvatel příliš vnímáno.

Aby bylo možné v naší společnosti v oblasti špatného zacházení se seniory provádět opravdu cílené akce ve smyslu prevence i intervence, je nezbytné také vědět, jak je to s výskytem různých druhů špatného zacházení se staršími občany v naší současné populaci. V ČR zatím není dostatek empirických poznatků o tom, kolik seniorů je špatným zacházením zasaženo, i když se předpokládá, že je to dost velké množství (viz výše uváděný odhad Tošnerové /2002b/ šedesát tisíc osob). Existují zatím tedy v ČR jen odhady, policií evidované případy, kterých je minimum (viz dále kapitola 3), a několik výzkumů, které ale nebyly realizovány na dostatečně velkých a reprezentativních souborech osob a které lze považovat spíše za sondy do problematiky. Nicméně výsledky těchto sond ve sledovaných oblastech naznačují některé dosti alarmující skutečnosti týkající se starých lidí u nás (viz např. výsledky

---

¹⁶ Jako příklady můžeme uvést např. kampaň Stop násilí na seniorech, která byla pořádána Životem 90, policejní kampaň (Ne)bezpečný věk zaměřenou na prevenci násilí a kriminality na dříve narozených občanech a další.

¹⁷ Jedná se např. o: Život 90, Český helsinský výbor (při kterém funguje Rada pro seniory /od roku 2004/), Česká alzheimerovská společnost, Ambulance pro poruchy paměti, Cesta domů, Bílý kruh bezpečí, linky důvěry zaměřené na seniory či webové stránky se seniorskou tematikou, které provozují různé organizace. Vydávají se též některé časopisy, ale také knihy zaměřené na problematiku života osob vyššího věku (např. Tošnerová 2009 a další). V ČR dochází rovněž přece jen intenzivněji k zapojování do mezinárodního dění týkajícího se seniorů, např. do výzkumu způsobů stárnutí populace ve věku nad padesát let (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – viz blíže www.cerge-ei.cz/share). V Praze se v květnu 2009 konala v rámci českého předsednictví EU Evropská konference o důstojnosti a ohroženosti starších osob.

výzkumů Kovaříka, Dunovského a kol. 2005, Šimkové in Hříbalová 2008, Vykopalové in Hříbalová 2008 a některých dalších). Speciálně špatného zacházení se seniory v institucionální péči se týkala práce Habarta (2006) a nejnověji výzkum Vidovičové a kol. (2007). V diskutované oblasti ubližování starým lidem se objevují i práce studentů, především práce diplomové, dobré odborné úrovně (např. Haluzíková 2007, Hříbalová 2008 a mnohé další), z nichž některé obsahují i kvalitní empirické výzkumy v této oblasti (např. Stolín 2003). V těchto souvislostech je třeba zmínit také práce Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, které přinášejí erudované rozbory některých aktuálních aspektů seniorské problematiky v ČR¹⁸, včetně výsledků u nás provedených empirických výzkumů, někdy se přímo, byť spíše okrajově, dotýkajících i tematiky špatného zacházení se seniory v jejich domácím prostředí (např. Veselá 2003).

Je zřejmé, že zdrojů informací, včetně těch výzkumných, které by přinášely aktuální poznatky o ubližování seniorům v naší současné populaci je stále nedostačující množství. Vzhledem k závažnosti problematiky špatného zacházení se starými lidmi, navíc v soukromí jejich domovů, chce zde předkládaná práce přispět k poznávání reality v této oblasti v České republice v následujících směrech.

Tato práce si kladla za cíl:

1. přispět k zmapování výskytu jednotlivých forem ubližování seniorům jejich příbuznými (členy rodiny) v České republice, a to z pohledu sociálních pracovníků poskytujících služby v soukromí domovů starých osob
2. zjistit, co by podle názoru uvedených sociálních pracovníků přispělo k tomu, aby se naše veřejnost častěji dozvíдалa o případech špatného zacházení se seniory v jejich soukromí, a to jednak a/ ze strany sociálních pracovníků, b/ obecně
3. přinést informace o policií evidované kriminalitě na osobách pokročilého věku v České republice (o obětech seniorského věku a pachatelích trestné činnosti vůči seniorům) v období let 1994 až 2007 - včetně podrobnějších údajů vztahujících se k trestnému činu týrání osoby ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.)

---

¹⁸ Např. Kuchařová a kol. 2002, Nešporová a kol. 2008, Vidovičová a kol. 2003, Vidovičová, Rabušic 2005, Vohradílková, Rabušic 2004 a mnohé další (viz www.vupsv.cz)

4. přinést přehled hlavních mezinárodních a národních dokumentů týkajících se především ochrany seniorů a přinést přehled českých právních norem používaných na ochranu seniorů, a to i v oblasti domácího násilí
5. kasuistikami ilustrovat a doložit případy špatného zacházení se starými lidmi v rodině, které vyšetřovala police nebo se dostaly před soud.

3. Údaje o v ČR policií evidovaných obětech ve věku 60 a více let a o osobách, které byly za trestnou činnost na těchto jedincích trestně stíhány během čtrnáctiletého období (1994-2007)

3.1. Úvod

K poznání jevu ubližování seniorům ze strany osob, se kterými doma žijí v soukromí nebo se kterými v tomto prostředí přicházejí do styku, patří i seznámení se se statistickými údaji, které k této tematické na území naší republiky zaznamenává policie. Údajů o případech ubližování seniorům v jejich soukromí, jak bude dále patrné, není ale v policejních statistických zdrojích mnoho. Policie totiž eviduje ve statistice kriminality pouze takové aktivity, které jsou považovány za trestné činy, a náš trestní zákon obsahuje v současnosti jen dva trestné činy, které se váží speciálněji ke zde námi sledované skutečnosti, tj. ubližování osobám, tedy i seniorům, jejich blízkým nebo rodinným okolím (§§ 215 a 215a tr. zák. - viz podrobněji dále kapitola 3.4).

K poznání špatného zacházení se seniory v soukromí patří, a to i v rámci policejních statistik, údaje jak o obětech, tak i o pachatelích těchto incidentů, protože jen tak je možné utvořit si pro případná preventivní opatření alespoň rámcovou představu nejen o tom, kdo tímto sociálně nežádoucím jevem trpí, ale i kdo je jeho pachatelem. K znalosti ubližování seniorům v soukromí dále patří i sledování výskytu tohoto jevu v průběhu času a také to, jaké místo, co do četnosti výskytu, zaujímá v rámci další kriminality páchané vůči seniorům. K získání těchto poznatků je možno vycházet ze souhrnných dlouhodobých údajů k dané tematické, které může u nás poskytnout přehledově zatím právě jen policejní statistika. Policie totiž dlouhodobě celorepublikově shromažďuje každoročně údaje o obětech a pachatelích trestných činů (údaje o obětech kriminality ale pravidelně podrobněji policie nevykazuje¹⁹).

---

¹⁹ Policejní sběr údajů o obětech trestné činnosti pro statistiku Policie ČR má svoje pravidla. Podrobný popis způsobu sběru těchto dat lze nalézt např. v ročenkách kriminality IKSP v kapitole o obětech kriminality (viz např. Martínková 2008). Z údajů tam uvedených plyne, že v policejní statistice nashromážděné počty **evidovaných** obětí trestné činnosti jsou pouze **počty minimální**, protože do registru policie se úplně všechny oběti z mnoha důvodů nedostanou (mezi tyto důvody patří mimo jiné i to, že se policie o trestné činnosti nedozví - což jak bude dále v našem textu patrné, právě u některých deliktů vůči seniorům se může stát dosti často). Tyto i další skutečnosti je třeba při interpretaci zde uváděných počtů policií evidovaných obětí-seniorů brát v úvahu.

Protože nám Policie ČR k trestné činnosti vůči starším osobám poskytla data za období let 1994 až 2007, budeme zde zkoumaný jev sledovat právě během tohoto 14tého období²⁰.

Jak již bylo uvedeno, v trestním zákoně ČR existují až dosud dva trestné činy, které cíleněji postihují nedobré chování mezi dospělými osobami (a nejen dospělými) v blízkém rodinném prostředí a v soukromí obecněji. Konkrétně se jedná o trestné činy týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a/ tr. zák.) a týrání svěřené osoby (§ 215 tr.zák.).

První z těchto trestných činů není v českém trestním zákoně dlouho, nabyl účinnosti od 1. června 2004. Byl uveden v platnost po období, kdy se i v ČR dostala do středu zájmu veřejnosti problematika tzv. domácího násilí a do trestního zákona se podařilo prosadit samostatný trestný čin soustředěný speciálněji na tento sociálně nežádoucí jev (§ 215a tr. zák.). Díky postupnému zcitlivění celé společnosti, včetně policistů, vůči násilí v soukromí, policií evidovaných případů ubližování seniorům (a nejen jim) v domácím prostředí, i přes v mnoha případech značnou obtížnost zachycení tohoto problému hlavně u osob vyššího věku (viz dále), v průběhu času přibývá.

Z přehledové přílohy č. 2 je na druhou stranu vidět, že seniorských obětí trestného činu týrání svěřené osoby podle § 215 tr. zák. bylo za sledované období 14 let zaznamenáno policií velmi málo. Jedním z důvodů může být nejen fakt, že s tímto jevem se policie fakticky měla možnost setkat celkem zřídka (např. proto, že se o ní vůbec nedozvěděla a trestný čin proto zůstal před veřejností i policií skryt), ale může zde působit i skutečnost, že takovéto případy ubližování seniorům mohly být kvalifikovány policií jako ještě jiné trestné činy (např. jako úmyslné ublížení na zdraví, omezování a zbavení osobní svobody, nebezpečné vyhrožování, případně byly kvalifikovány jako i další trestné činy – viz též dále kapitola č. 5.3). Protože ale policejní statistika až do nedávna nesledovala vztah mezi pachatelem a obětí, nebylo možné počty osob, a to ani ve věku seniorském, kterým ublížil někdo z jejich blízkého okolí, u uvedených trestných činů zjistit²¹.

---

²⁰ Údaje o obětech a stíhaných osobách byly na požádání IKSP jednorázově účelově zpracovány Policejním prezidiem ČR mimo standardní sestavy zpracovávané OSŘI. Data zde uváděná se proto mohou poněkud lišit od údajů uváděných v jiných našich publikacích.

²¹ Pokud jde o vraždy, policie je ve svých statistikách dělí do několika kategorií. Mimo jiné vyděluje kategorii vražd „motivovaných osobními vztahy“, což sice není totožné s vraždami v soukromí domovů či s vraždami osob „blízkých“, ale část těchto vražd v sobě vraždy motivované osobními vztahy jistě obsahují. Rozsah této části však není technicky zjistitelný, neboť policie, jak již bylo řečeno, vztah mezi obětí a pachatelem do

V našem příspěvku tak přinášíme podrobnější informace k sledovanému tématu jen u těch případů ubližování seniorům v soukromí, které byly kvalifikovány jako dva zmíněné trestné činy, a to týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.) a týrání svěřené osoby (§ 215 tr. zák.). V přílohách č. 2-4 se pak lze také seznámit s množstvím všech policíí evidovaných obětí (i stíhaných osob²²) v ČR za období let 1994 – 2007 u dalších, nejen výše vyjmenovaných trestných činů, které policisty mohly být, a v mnoha případech určitě byly, použity ke kvalifikaci ubližování starším lidem v soukromí. Jak již bylo konstatováno, vzhledem k tomu, že policie nezjišťovala vztah mezi pachatelem a obětí, nebylo možné zjistit množství seniorů, kterým v rámci těchto dalších trestných činů bylo ubližováno někým z příbuzných nebo z osob, se kterými tito starší jedinci žili.

3.2. Oběti trestné činnosti ve věku 60 a více let (ČR, období 1994-2007) – celkový přehled

Počty policisty evidovaných obětí kriminality ve věku seniorském v ČR za období let 1994 – 2007 lze vidět v příloze č. 2. Z údajů v ní plyne, že za zkoumané období 14 let bylo policíí jako oběti aktivit, které jsou v našem trestním zákoně považovány za trestné činy, zaznamenáno minimálně 64491 osob ve věku 60 a více let.

V období let 1994 - 2007 roční průměr výskytu evidovaných obětí ve věku 60 a více let tvořil 10,3 % v rámci všech policíí evidovaných obětí kriminality za uvedená léta.

Během období let 1994 - 2007 se mezi policíí zaevidovaným množstvím 64491 obětí starších 60 let vyskytly zhruba napůl osoby obou pohlaví, i když žen bylo policíí zaregistrováno přece jen o trochu více než mužů (54,3 % žen, 45,7 % mužů).

Jak je zřejmé z tabulky č. 1 a přílohy č. 3, trestná činnost spáchaná na osobách starších 60 a více let se během sledovaného 14letého období z více jak poloviny dotkla osob ve věku

---

nedávné doby nezaznamenávala. Je tak možné konstatovat, že např. v roce 2004 ze všech obětí vražd za tento rok (249 osob) oběti starší 60 let tvořily 13,7 % (34 osob). Zhruba čtvrtina z těchto 34 obětí starších 60 let se stala obětí vražd označených ve statistikách policie jako vraždy motivované osobními vztahy (26,5 %, 9 osob).

²² Pojednáváme-li v tomto textu o stíhaných osobách, jedná se o osoby, proti kterým bylo zahájeno trestní stíhání nebo jim bylo sděleno podezření ze spáchání trestného činu, a o některé další definované osoby - podrobněji viz Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území ČR v roce 2007 vydaná MV ČR.

60-69 let (56,3 %), zhruba ze třetiny poškodila osoby ve věku 70-79 let (32,2 %) a týkala se zhruba z desetiny osob starších 80 let (11,5 %). Přitom je třeba vidět, že uvedených

Tabulka č. 1

Počty policíí evidovaných obětí kriminality ve věku 60 a více let v období let 1994 – 2007 v ČR, dělení podle věkových kategorií a pohlaví obětí

<i>Věk obětí v letech:</i>	<i>Muži</i>		<i>Ženy</i>		<i>Celkem</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>%</i>	<i>Abs.</i>	<i>%</i>	<i>Abs.</i>	<i>%</i>
60-69	17947	60,9	18367	52,5	36314	56,3
70-79	8772	29,8	11982	34,2	20754	32,2
80-89	2466	8,3	4309	12,3	6775	10,5
90 a více	288	1,0	360	1,0	648	1,0
Celkem	29473	100,0	35018	100,0	64491	100,0

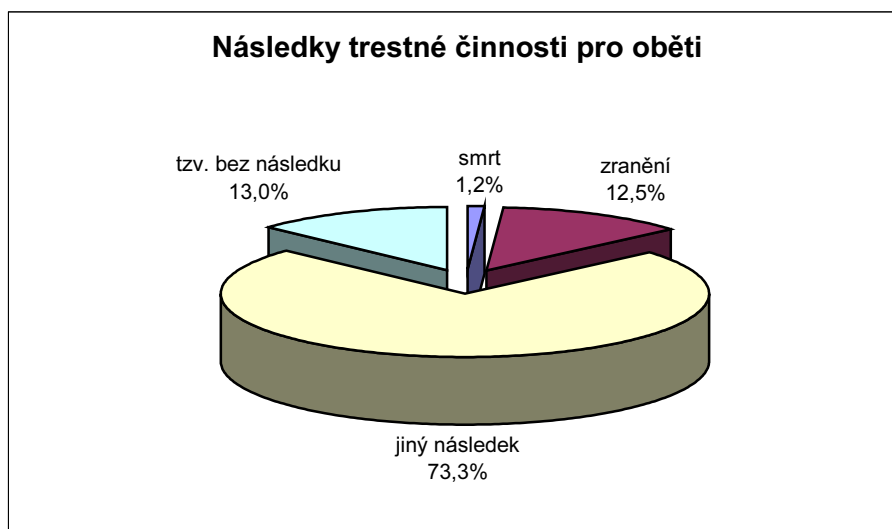
věkových skupin obyvatel se dotkla kriminalita úměrně jejich procentovému zastoupení v populaci ČR starší 60 let²³.

Z grafu č. 1 je pak dále evidentní, že mezi seniorskými oběťmi za analyzované 14leté období byla v důsledku trestné činnosti více jak desetina osob byla zraněna (12,5 %, 8052 osob) a přibližně totéž množství jedinců bylo podle názvosloví policejních statistik tzv. bez následku (13,0 %, 8397 osob). Téměř tři čtvrtiny seniorských obětí utrhly tzv. jiný následek (např. ztrátu majetku apod.) (73,3 %, 47283 osob). Zhruba jedno procento obětí přišlo o život (1,2 %, 759 osob).

²³ Z dat Českého statistického úřadu je zřejmé, že např. k 1.1.2008 v populaci ČR mezi osobami ve věku 60 a více let tvořili jedinci ve věkové kategorii 60-69 let 52,7 %, v kategorii 70-79 let 31,4 % a v kategorii 80 a více let 15,9 %. (www.czso.cz)

Graf č. 1

Počty policíí evidovaných obětí trestné činnosti ve věku 60 a více let v letech 1994 – 2007 v ČR, členění podle policíí sledovaných následků kriminality pro oběti (N=64491)

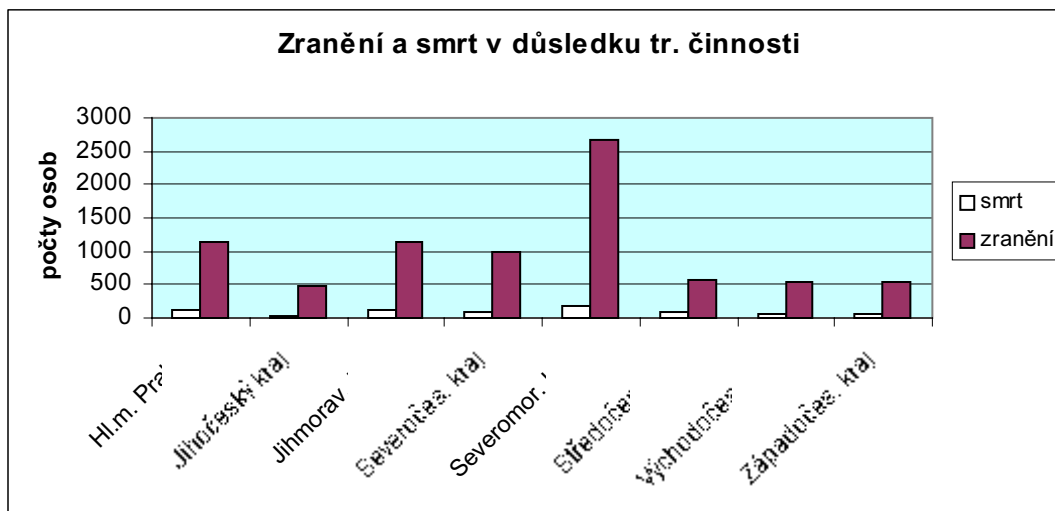

Pokud zkoumáme za období let 1994 - 2007 výskyt policíí evidovaných obětí trestné činnosti ve věku starším 60 let v jednotlivých vyšších územně správních celcích ČR /dále též krajích/ (vzhledem k analyzování údajů za 14leté období, užíváme zde „starší“ dělení VÚSC ČR /tj. 7 krajů a hl.m. Praha/), pak nejvíce obětí kriminality uvedeného věku bylo zaregistrováno v Praze (49,1 %), dále v kraji Severomoravském (15,1 %) a Jihomoravském (10,6 %).

Z grafu č. 2 je patrné, že nejvíce úmrtí a zranění mezi všemi policíí evidovanými oběťmi trestné činnosti seniorského věku za zkoumané období 14 let bylo zaznamenáno v Severomoravském kraji (úmrtí 22,9 % /174 osob/, zranění 33,0 % /2657 osob/), dále zhruba ve stejném množství v kraji Jihomoravském (úmrtí 15,4 % /117 osob/, zranění 14,3 % /1151 osob/) a v Praze (úmrtí 15,9 % /121 osob/, zranění 13,9 % /1126 osob/).

Graf č. 2

Zranění a smrt jako následky trestné činnosti u policíí evidovaných obětí kriminality ve věku 60 a více let ve vyšších územně správních celcích /krajích/ ČR za období let 1994-2007 (úmrtí n=759, zranění n=8052)

V souvislosti se seniory je potřebné se zmínit rovněž o sebevraždách, které jsou závažným sociálně negativním jevem a o kterých policejní zdroje rovněž přinášejí údaje. Kapesní ročenka kriminality (Danihel 2008) např. za rok 2007 uvádí 1189 osob, které spáchaly v ČR sebevraždu. Mezi nimi byla téměř polovina jedinců ve věku od 50 do 70 let²⁴ (45,4 %, 540 jednotlivců). Osob, které byly označeny jako „starobní důchodci“, bylo mezi sebevrahy v roce 2007 více jak čtvrtina (28,5 %, 339 osob), což je množství opravdu značné.

Je zřejmé, že za sebevražedným způsobem ukončení života výše zmíněné věkové skupiny obyvatel se mohou skrývat důvody nejrůznější. Bylo by ale zajímavé hlavně z hlediska dlouhodobého vývoje prozkoumat, nakolik se v motivaci k sebevraždám u jedinců vyššího věku (včetně osob nad 70 let) vyskytuje také špatné zacházení ze strany druhých lidí, zejména členů rodiny.

²⁴ Sebevraždy osob ve věku nad 70 let zmíněný policejní zdroj neuvádí.

3.3. Stíhané osoby za trestnou činnost spáchanou na osobách ve věku 60 a více let (ČR, období 1994-2007) – celkový přehled

Protože míra objasňenosti trestné činnosti vůči osobám ve věku 60 a více let za roky 1994 - 2007 je, jak vyplývá z údajů policie, nízká (činila v průměru zhruba čtvrtinu evidovaných případů /25,8 %/), počet stíhaných osob za trestnou činnost na osobách ve věku 60 a více let, o kterých v této podkapitole pojednáme, byl ve srovnání s počty policíí evidovaných obětí kriminality na seniorech mnohem nižší, činil 15117 osob - viz příloha č.4.

Je však třeba vidět, že značně se na tomto nízkém průměru objasňenosti podílela především každoročně nízká objasňenost krádeží na seniorech (objasňenost krádeží na osobách starších 60 a více let za roky 1994 - 2007 činila v průměru 9,9 % /což je méně než míra objasňenosti krádeží celkově za jednotlivé roky/). Současně je třeba brát v potaz, že seniorské oběti krádeží tvořily v každém sledovaném roce ve zkoumaném období v průměru 73,3 %, tedy téměř tři čtvrtiny všech obětí kriminality ve věku 60 let a více. Znamená to, že ostatní policíí zaevidované trestné činy vůči seniorům byly ale objasňovány za uvedená léta mnohem úspěšněji než krádeže.

Objasňenost trestné činnosti vůči seniorům za období 1994 – 2007 např. u vraždy činila v průměru zhruba 90 % (91,7 %), právě tak jako u nebezpečného vyhrožování (95,1 %), týrání svěřené osoby (91,7 %) nebo u týrání svěřené osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (91,5 %), případně u úmyslného ublížení na zdraví (87,2 %). Zhruba z 80 % byly objasněny případy vydírání (79,6 %) a omezování a zbavení osobní svobody (81,8 %). Loupeže spáchané na seniorech byly v analyzovaných letech objasněny v průměru z asi 40 % (41,9 %).

Z uvedeného tedy vyplývá, že za diskutované 14leté období v celkové sumě stíhaných osob za trestnou činnost na seniorech se jedná o pachatele především závažných trestných činů hlavně násilné povahy (včetně asi poloviny pachatelů evidovaných loupeží) a jen z malé části se mezi těmito stíhanými osobami nacházejí pachatelé krádeží, tedy pachatelé trestné činnosti majetkové.

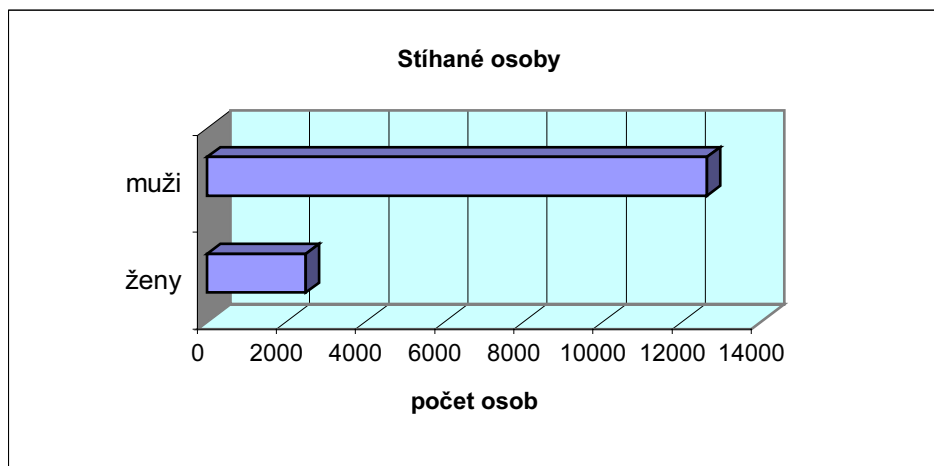
Jak ukazuje graf č. 3, mezi stíhanými osobami, tj. mezi těmi, kterým bylo sděleno obvinění nebo podezření ze spáchání trestného činu na osobách ve věku 60 a více let v období let 1994 - 2007, bylo 16,4 % žen (2486 osob) a 83,6 % mužů (12631 osob).

Ze všech 15117 stíhaných osob za policií evidovanou kriminalitu na seniorech během zkoumaného období 14 let, jich 14,8 % spáchalo trestnou činnost pod vlivem alkoholu (2243 osob) a zhruba jedno procento z nich (0,88 %, 133 osob) se dopustilo trestné činnosti pod vlivem jiných drog než alkoholových.

Graf č. 3

Stíhané osoby za trestnou činnost na osobách ve věku 60 a více let v období let 1994-2007 v ČR, dělení podle pohlaví stíhaných jedinců. (N=15117)

Pokud jde o recidivu, tj. dřívější konflikt se zákonem²⁵, ta byla zaznamenána u zhruba třetiny pachatelů stíhaných za trestnou činnost proti seniorům (34,4 %, 5203 osob). Z toho lze mimo jiné vyvodit, že zhruba dvě třetiny stíhaných osob za trestné činy na seniorech, které policie zaevidovala ve svých statistikách, byly, pokud jde o dřívější evidované porušování zákona, jedinci bezúhonnými – viz tabulka č. 2.

²⁵ Policií ČR nebylo upřesněno jaké trestné činnosti se recidivující jedinci dříve dopustili, ani nebyly upřesněny jiné další podrobnosti vážící se k recidivě.

Tabulka č. 2

Stíhané osoby za trestnou činnost na jedincích ve věku 60 a více let v ČR v letech 1994-2007, dělení podle recidivy a věku stíhaných osob

<i>Věk stíhaných osob v letech:</i>	<i>Stíhané osoby</i>				<i>Celkem</i>	
	<i>S recidivou</i>		<i>Bez recidivy</i>			
	<i>Abs.</i>	<i>%</i>	<i>Abs.</i>	<i>%</i>	<i>Abs.</i>	<i>%</i>
<i>0-15^{x/}</i>	-	0	1109	11,2	1109	7,3
<i>15-17</i>	155	3,0	1084	10,9	1239	8,2
<i>18-20</i>	504	9,7	877	8,9	1381	9,1
<i>21-29</i>	1414	27,2	1633	16,5	3047	20,2
<i>30-39</i>	1311	25,2	1636	16,5	2947	19,5
<i>40-49</i>	1089	20,9	1565	15,8	2654	17,6
<i>50-59</i>	507	9,7	962	9,7	1469	9,7
<i>60-69</i>	167	3,2	685	6,9	852	5,6
<i>70-79</i>	52	1,0	292	2,9	344	2,3
<i>80 a více</i>	4	0,1	71	0,7	75	0,5
<i>Celkem</i>	5203	100,0	9914	100,0	15117	100,0

^{x/} jednalo se o vyšetřované osoby, trestní stíhání z důvodu věku bylo proti nim zastaveno

Z tabulky č. 2 je také dále zřejmé, že mezi stíhanými pachateli, kteří se provinili v ČR proti seniorům za období let 1994 - 2007, byli z téměř poloviny jedinci ve věku 30-59 let (46,8 %). Osoby nad 60 let ublížily svým stejně starým bližním v 8,4 % (z těchto ubližujících osob nad 60 let jich třetinu tvořili jedinci starší 70 let). Pokud jde o mladší věkové ročníky stíhaných osob, pak pachatelé ve věkové kategorii 0-17 let byli zastoupeni 15,5 %, věková kategorie mladších dospělých (18-20 let) se vyskytla asi v desetině (9,1 %) a věková kategorie 21- 29 let asi v pětině zaznamenaných případů (20,2 %).

Výše uvedené ukazuje na to, že pachatelé do 30 let věku byli zastoupeni v 45 % případů (44,8 %) mezi všemi policií zaznamenanými stíhanými osobami za trestnou činnost na seniorech v letech 1994 - 2007. Lze se ale důvodně domnívat, že v procentech vyjádřený údaj o účasti mladších pachatelů (do 30 let) na trestné činnosti na osobách starších 60 let v uvedeném období lze považovat za vystihující realitu pouze z části a že ve skutečnosti byl mnohem vyšší. K této úvaze nás vede, vzhledem k nízké míře objasněnosti trestné činnosti na seniorech, poznatek, že mezi policií stíhanými osobami za období let 1994 - 2007 bylo málo stíhaných jedinců za trestné činy, mezi jejichž pachatele velmi často patří mladší a nejmladší věkové ročníky provinilců (pachatelé některých druhů krádeží a loupeží /viz výše/).

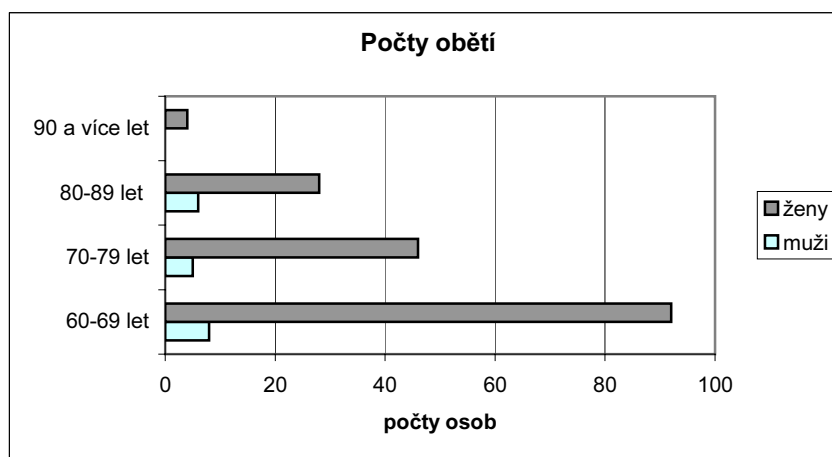
3.4. Oběti ve věku 60 a více let u trestných činů kvalifikovaných podle § 215a/ tr. zák. a § 215 tr. zák. a stíhané osoby za tuto trestnou činnost v ČR

Jak již bylo řečeno, v našem trestním zákoně jsou v současnosti jen dva trestné činy, které jsou speciálněji zaměřeny na postih špatného zacházení s jedinci v rámci užšího okruhu osob, se kterými soužijí ve svém soukromí. Jedním z nich je trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.) (platnost zákona od 1. června 2004). **Oběťmi** tohoto deliktu se stalo za období zhruba tři a půl roku (červen 2004 až 2007) podle nám poskytnutých policejních podkladů **189 osob**.

Za uvedené asi 3,5leté období mezi všemi policií zaznamenanými oběťmi trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (2347 osob) jedinci ve věku 60 a více let (189 osob) představovali 8,1 %. Tyto seniorské oběti uvedeného trestného činu tvořili z 10,0 % muži (19 osob) a z 90,0 % ženy (170 osob). Z grafu č. 4 a přílohy č. 3 je zřejmé, že nejčastěji se tato trestná činnost dotkla osob ve věku 60-69 let (100 osob, 52,9 %), dále pak osob ve věku 70-79 let (27,0 %, 51 osob). Jedinci ve věku 80-89 let byli poznamenáni v 18,0 % (34 osob) a osoby starší 90 let v 2,1 % (4 jednotlivci). Jak je také patrné z grafu č. 4, muži byli mezi oběťmi trestného činu týrání osoby ve společně obývaném bytě nebo domě zastoupeni ve všech sledovaných věkových kategoriích mimo té nejstarší, tj. nad 90 let.

Graf č. 4

Počty policií evidovaných obětí trestné činnosti podle § 215a/ tr. zák. ve věku 60 a více let v období června 2004 až prosince 2007 na území ČR, dělení obětí podle věkových kategorií, N=189 (19 mužů, 170 žen)

V důsledku diskutovaného trestného činu u jedné oběti bylo policisty konstatováno úmrtí (ta byla ve věkové kategorii 70-79 let) a téměř 40 % jeho obětí bylo zraněno (38,6 %, 73 osob). Mezi 73 zraněnými bylo zhruba 60 % obětí ve věku mezi 60-69 let (61,7 %, 45 osob), dvě osoby byly starší 90 let (2,7 %). Ve zbývajících případech, a to zhruba po pětině (po 17,8 %, po 13 osobách), se jednalo o jedince ve věkové kategorii 70-79 let a 80-89 let.

Pokud sledujeme policií evidované oběti-seniory trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě v jednotlivých krajích České republiky během období června 2004 až prosince 2007 /tedy během asi 3,5letého údobí/, nejvíce jich bylo zaznamenáno, podobně jako v případě výše uvedené celkové kriminality vůči osobám starším 60 let, v krajích Jihomoravském (32,3 %, 61 osob), Severomoravském (24,9 %, 47 osob) a případně v Praze. Praha ale, i když na třetím místě s největším počtem obětí (12,2 %, 23 osob), se umístila přece jen ve značném odstupu společně s krajem Severočeským (10,1 %, 19 osob) za dvěma prvními jmenovanými vyššími územně správními celky. Ve zbývajících krajích ČR oběti trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě starší 60 let byly policií zaznamenány v menším než 10 % množství - viz graf č. 5.

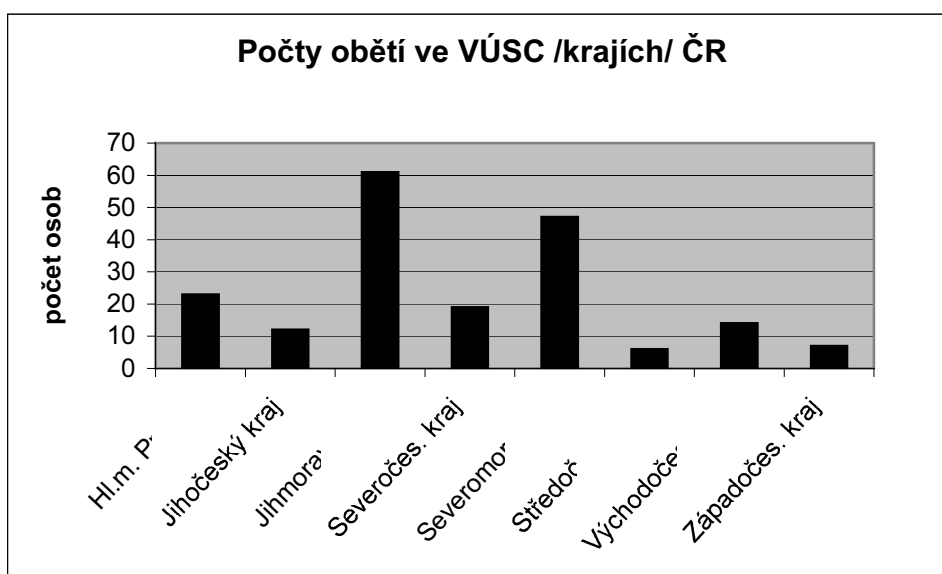
Je otázkou, zda na vyšším evidovaném počtu případů špatného zacházení se seniory v kraji Jihomoravském a Severomoravském se odráží opravdu větší reálný výskyt tohoto jevu ve zdejší populaci seniorů nebo větší citlivost okolí obětí, které na ubližování upozornilo, anebo se na něm odráží lepší práce policie²⁶ či případně některé další vlivy.

---

²⁶ Brněnská a ostravská policie má projekty, které jsou základem řešení domácího násilí na regionální úrovni (Benediktová 2009).

Graf č. 5

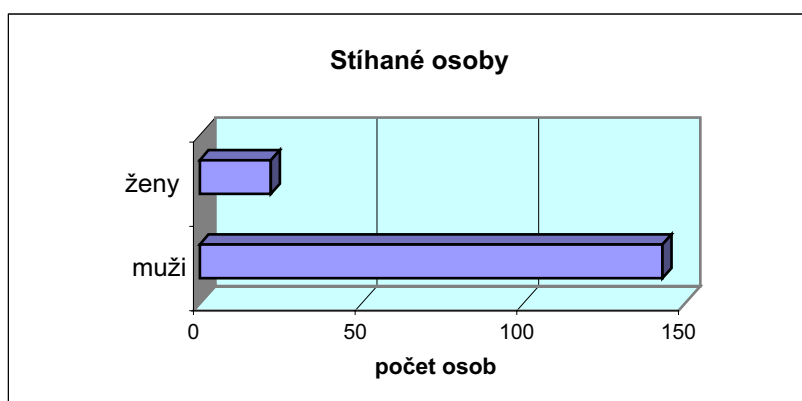
Počty policíí evidovaných obětí trestného činu podle § 215a tr. zák. ve věku 60 a více let ve vyšších územně správních celcích /krajích/ ČR v období června 2004 až prosince 2007. N=189

Za trestnou činnost na osobách starších 60 let kvalifikovanou podle § 215a tr. zák. **bylo stíháno** za výše uvedené asi 3,5 roku dlouhé období **165 osob** (13,3 % žen /22 osob/, 86,7 % mužů /143 osob/ – viz graf č. 6.

Graf č. 6

Stíhané osoby za trestnou činnost podle § 215a/ tr. zák. na osobách ve věku 60 a více let v ČR za období června 2004 až prosince 2007, dělení podle pohlaví stíhaných jedinců. N= 165

Z tabulky č. 3 je potom zřejmé, že mezi těmito 165 stíhanými jedinci byly především, a to z více jak čtyř pětín, osoby ve věku od 30 do 69 let (83,6 %, 138 osob), přibližně stejně zastoupené v jednotlivých sledovaných věkových kategoriích. Z údajů v této tabulce je také

patrné, že starší a mladší věkové skupiny osob než výše uvedené věkové rozpětí, nebyly mezi stíhanými pachateli zastoupeny příliš často (celkem 16,4 %, 27 osob). Asi napůl tuto sumu 27 jedinců tvořily osoby mladší 30 let a starší 70 let (první z nich 9,1 % /15 osob/, druhé 7,3 % /12 osob/). Z tabulky č. 3 je též evidentní, že mezi stíhanými muži převládali jedinci ve věkových kategoriích od 30-69 let, mezi stíhanými ženami se jednalo hlavně o osoby ve věkových kategoriích 30-59 let.

Mezi 165 stíhanými osobami za trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě byla policií zaznamenána více jak třetina recidivistů (38,8 %, 64 osob). Naznačuje to, že jen část stíhaných jedinců za uvedenou trestnou činnost se dostala již dříve do konfliktu se zákonem.

Tabulka č. 3

Stíhané osoby za trestný čin podle § 215a tr. zák. spáchaný na jedincích ve věku 60 a více let v období června 2004 až prosince 2007 na území ČR, dělení podle věku a pohlaví stíhaných osob

<i>Věk stíhaných osob v letech:</i>	<i>Muži</i>		<i>Ženy</i>		<i>Celkem</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>%</i>	<i>Abs.</i>	<i>%</i>	<i>Abs.</i>	<i>%</i>
<i>0-15</i>	0	0	0	0	0	0
<i>15-17</i>	1	0,7	0	0	1	0,6
<i>18-20</i>	3	2,1	0	0	3	1,8
<i>21-29</i>	8	5,6	3	13,6	11	6,7
<i>30-39</i>	32	22,4	5	22,7	37	22,4
<i>40-49</i>	31	21,7	8	36,4	39	23,6
<i>50-59</i>	24	16,7	5	22,7	29	17,6
<i>60-69</i>	32	22,4	1	4,6	33	20,0
<i>70-79</i>	11	7,7	0	0	11	6,7
<i>80 a více</i>	1	0,7	0	0	1	0,6
<i>Celkem</i>	143	100,0	22	100,0	165	100,0

Oběťmi trestného činu **týrání svěřené osoby** (§ 215 tr. zák.), který je druhým ze zmiňovaných trestných činů, které se v našem trestním zákoně speciálněji vztahují k ubližování od bližních osob v soukromí, bylo podle nám poskytnutých policejních podkladů za sledované 14leté období (1994 - 2007) jen 24 osob ve věku 60 a více let. Čtvrtinu z těchto osob tvořili muži (25,0 %, 6 osob) a tři čtvrtiny ženy (75,0 %, 18 osob). Nejčastěji, zhruba z poloviny, byli mezi oběťmi trestného činu týrání svěřené osoby staršími 60 let jedinci ve věkové kategorii 70-79 let (45,8 %; 4 muži a 7 žen). Osoby ve věku 60-69 let byly mezi oběťmi tohoto trestného činu zastoupeny ze čtvrtiny (25,0 %, 6 osob) a osoby starší 80 let ze zhruba 30 % (29,2 %, 7 osob). Policisty bylo v okamžiku záznamu této trestné činnosti konstatováno, že 6 obětí bylo zraněno a jedna osoba zemřela.

Za trestný čin týrání svěřené osoby (§ 215 tr. zák.) ve věku starším 60 let bylo za sledovaných 14 let (1994 - 2007) stíháno 21 osob. Mezi stíhanými osobami byli z 61,9 % muži (13 osob) a z 38,1 % ženy (8 osob). 90,6 % ze stíhaných jedinců bylo ve věku 30-69 let (19 osob), v jednom případě se jednalo o osobu starší 70 let (4,8 %) a v jednom případě o osobu ve věkové kategorii 21-29 let (4,8 %). Ve zhruba pětině případů se jednalo o recidivisty (19,1 %, 4 osoby). Zbývající čtyři pětiny trestně stíhaných jedinců za týrání svěřené osoby ve věku starším 60 let se před tím do konfliktu se zákonem nedostaly (80,9 %, 17 osob).

3.5. Souhrn a závěr

V této kapitole jsme se zaměřili na policejní statistická data vztahující se k jevu špatného zaházení s jedinci ve věku 60 a více let v jejich soukromí osobami, se kterými zde soužijí nebo přicházejí do bližšího kontaktu. Z výše uvedeného textu je zřejmé, že policejních statistických záznamů o jedincích zmíněného věku, se kterými bylo v uvedeném prostředí zle nakládáno, není příliš mnoho.

Pokud sledujeme policejní údaje o trestné činnosti kvalifikované jako týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.), který asi nejvýstižněji postihuje jev, o který se zde zajímáme, pak policisté zaznamenali v České republice během období července 2004 až prosince 2007 (tedy během asi 3,5letého období, kdy je zákon v působnosti), 189 obětí ve věku 60 a více let. Mezi těmito oběťmi tvořili jedinci ve věku nad 70 let téměř polovinu (47,1 %, z nich asi 40 % bylo starších 80 let). Mezi 189 oběťmi byly většinou ženy (90,0%), zhruba 40 % obětí bylo zraněno (38,6 %). Jedna osoba v důsledku uvedené trestné činnosti zemřela.

Za výše uvedené asi 3,5leté období bylo za trestnou činnost na seniorech kvalifikovanou jako týrání osoby ve společně obývaném bytě nebo domě stíháno 165 jednotlivců. Mezi stíhanými osobami sice převládali muži (86,7 %), ale ženy byly zastoupeny mezi těmito pachatelí nikoli minimálně (13,3 %). Více jak třetinu ze zmíněných 165 stíhaných jedinců tvořili recidivisté (38,8 %). Znamená to, že zbývající zhruba dvě třetiny v soukromí seniorům ubližujících osob byly z hlediska dřívějšího porušování zákona bezúhonní občané. Mezi

uvedenými 165 stíhanými osobami za ubližování seniorům v soukromí byli z více jak čtyř pětín jedinci ve věku 30 až 69 let (83,6 %), tedy osoby již věkově zralé.

Z policejních dat dále vyplynulo, že policií zaevidované oběti trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a/ tr.zák.) ve věku 60 a více let tvořily 8,1 % všech policií zaznamenaných obětí tohoto trestného činu během zhruba 3,5letého sledovaného období. Dále bylo zřejmé, že oběti výše uvedeného trestného činu (§ 215a tr. zák.) starší 60 let tvořily 0,75 % mezi všemi policií registrovanými oběťmi kriminality spáchané vůči osobách starším 60 let za období let 2004 až 2007. Přitom mezi všemi policií zaevidovanými oběťmi kriminality za období let 2004 až 2007 počet všech obětí trestného činu podle § 215a tr. zák. (tedy nejen věku seniorského) činil asi jedno procento (1,15 %), což již není zcela zanedbatelné množství.

Z policejních údajů bylo také patrné, že počty policisty zaevidovaných obětí trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr.zák.) se zvyšují, a to nejen celkově, ale i u osob ve věkové kategorii nad 60 let. Lze to však připsat na vrub pravděpodobně přece jen větší současné citlivosti společnosti i policie k tomuto jevu než jen vyššímu faktickému výskytu takového druhu ubližování oproti minulosti.

Vzhledem k předpokládané velké latenci zde sledovaného jevu špatného zacházení se starými osobami v soukromí jejich bližními a vzhledem k obtížnosti zjistit míru výskytu forem tohoto jevu (kdy např. v policejních statistikách identifikace závadového chování vůči seniorům v jejich soukromí v rámci chování kvalifikovaného jako trestné činy jiné než §§ 215 nebo 215a tr. zák. byla znemožňována absencí sledování vztahu mezi obětí a pachatelem) je třeba zajímat se i o jiné zdroje informací o existenci tohoto jevu v naší populaci než jen o ty nabízené policejní statistikou - i když ta je zatím i na tomto poli zcela nepostradatelná. Jako další možný zdroj informací o špatném zacházení se seniory v soukromí jejich domovů jsme se pokusili využít poznatků sociálních pracovníků. Údaje od nich získané lze nalézt především ve dvou následujících kapitolách této publikace.

4. Špatné zacházení s osobami pokročilého věku v rodině pohledem sociálních pracovníků – výzkumná sonda

4.1. Poznatky sociálních pracovníků o špatném zacházení členů rodiny se seniory

V předcházejících kapitolách jsme se zmínili o tom, že získat údaje o ubližování seniorům v jejich soukromí je z mnoha důvodů obtížné. Výzkumnou sondou, o jejíž výsledcích v této kapitole přinášíme přehled, jsme provedli za pomoci informací získaných od sociálních pracovníků poskytujících služby seniorům v jejich domácím prostředí.

Na sociální pracovníky jsme se při sledování zde zkoumaného tématu obrátili proto, že jsou těmi osobami, které se značným množstvím seniorů v rámci své práce přicházejí pravidelně a většinou dlouhodobě do styku a o životě jednotlivých seniorů v jejich rodině z hlediska své profese mohou být dobře informovány. Požádali jsme sociální pracovníky o informace na zde probírané téma špatného zacházení se starými lidmi v rodině s vědomím, že od nich získané informace budou jen určitým pohledem na tuto problematiku a že o části populace seniorů, která nevyužívá sociálních služeb v domácnosti, mít informace nebudeme.

4.1.1. Cíl výzkumné sondy

Cílem výzkumné sondy bylo:

1. Zjistit, zda se sociální pracovníci setkali při své práci během „posledních pěti let“ (2000-2005) s nějakými případy špatného zacházení se seniory ze strany členů jejich rodiny /příbuzných/ .
2. Pokud se sociální pracovníci s případy takového zlého nakládání se seniorem setkali, zajímaly nás některé charakteristiky tohoto špatného zacházení (o jaké formy ubližování se jednalo, jak se nedobré nakládání konkrétně projevovalo, kdo ubližoval, jakého pohlaví byl senior, se kterým bylo zle nakládáno apod.) a dále nás zajímalo, jaké byly podle sociálních

pracovníků důvody špatného zacházení se seniorem, kdo z veřejnosti věděl o ubližování a proč případně nebyla o případech špatného zacházení se seniory informována policie atd.

4.1.2. Soubor respondentů, použité metody

Výzkumnou sondu jsme provedli dotazníkem speciálně sestrojeným pro účely tohoto výzkumu v rámci anonymní dotazníkové akce mezi sociálními pracovníky. V Praze jsme oslovili se žádostí o spolupráci 20 pracovišť sociálních služeb městských částí Prahy (Pečovatelské služby), dále jsme požádali o účast na výzkumu tři střediska Diakonie v Praze a zdravotní a sociální služby Života 90. O spolupráci jsme rovněž požádali 7 pracovišť Pečovatelské služby ve Středočeském kraji, což byla všechna pracoviště na nejvyšších úrovních, a přes ně jsme požádali o spolupráci pod ně spadající pečovatelské služby působící na nižších úrovních. (Výzkum jsme provedli v roce 2006 před účinností nové legislativy týkající se sociálních služeb.)

Na naše dotazy o zkušenosti se špatným zacházením se seniory v rodině nám odpovědělo 75,0 % oslovených zařízení v Praze (15 zařízení z 20 oslovených), 42,9 % ze Středočeského kraje (3 zařízení ze 7 oslovených), všechna oslovená pracoviště Diakonie a Života 90. Celkem o svých zkušenostech vypovědělo 58 sociálních pracovníků (3 muži a 55 žen). Délka praxe se seniory byla u jedné poloviny s námi spolupracujících sociálních pracovníků delší než 5 let (50,6 %, 42 osob) a u druhé poloviny 2 až 5 let (49,4 %, 41 osob).

Za seniora jsme při výzkumu považovali osobu /muže, ženu/ ve věku 65 a více let.

Od výše uvedených 58 sociálních pracovníků, kteří se s námi rozhodli při výzkumu spolupracovat, jsme získali informace o **83 případech** špatného zacházení se seniory. V každém zmíněném případě se jednalo o ubližování jednomu seniorovi některým/mi z jeho příbuzných. Těchto 83 ubližovaných starých osob z 31,3 % tvořili muži (26 osob) a z 68,7 % ženy (57 osob).

4.1.3. Získané údaje

Údaje v tabulce č. 4 ukazují, jak sociální pracovníci označili, pokud jde o obvykle vymezené druhy ubližování, jednotlivé případy špatného zacházení se seniory v rodině, se kterými se setkali při své práci během výše uvedeného pětiletého období. Je zřejmé, že většina případů byla, pokud jde o výskyt jednotlivých druhů ubližování, komplikovanější, protože nejméně 73,5 % z 83 seniorů bylo oběťmi více typů špatného zacházení (61 osob).

Z tabulky č. 5 pak vyplývá, že nejčastěji se sledovaní seniori stali oběťmi **psychického ubližování**, a to ve více jak dvou třetinách případů (69,9 %, 58 osob). (Z údajů v tabulce č. 4 je současně patrné, že obvykle k psychickému ubližování docházelo v kombinaci s dalšími typy ubližování - ovšem právě tak tomu bylo i u většiny dalších druhů špatného zacházení.) Z tabulky č. 5 je dále zřejmé, že polovina starších jednotlivců v našem souboru sledovaných osob byla sociálními pracovníky označena za takové, jejichž **finanční zdroje a další majetek zneužíval** někdo z příbuzenstva (49,4 %, 41 osob). **Fyzické ubližování** se vyskytlo (jak plyne též z tabulky č. 5) u téměř pětiny sledovaných seniorů (19,3 %, 16 seniorů–6 mužů a 10 žen).

Fyzického násilí se dopustili vůči 16 starším jedincům v polovině případů muži a v druhé polovině ženy. K téměř polovině případů fyzického násilí došlo ve zkoumaném souboru osob mezi manželem/kou či druhem/družkou (u 7 seniorů, 43,8 %), minimálně ve 4 případech fyzického napadání ubližovaly seniorovi jeho dospělé děti, a to jak dcery, tak synové(25,0 %). Zbývající případy tělesného násilí měli na svědomí jiní příbuzní seniora než výše jmenovaní, případně výše jmenovaní spolu s dalšími příbuznými (31,2 %, u 5 seniorů). Téměř všechny případy fyzického násilí se odehrávaly opakovaně (u 14 seniorů), intenzitu napadení jsme nezjišťovali.

Tabulka č. 4

Typy špatného zacházení s jednotlivými seniory v rodině - údaje sociálních pracovníků, kteří se s případy ubližování seniorovi setkali v „posledních pěti letech“ (2000-2005). Počet seniorů – obětí (případů ubližování): N=83 (26 mužů, 57 žen)

Typy ubližování seniorovi v jednotlivých případech:	Počet seniorů (případů ubližování)	
	Abs.	%
Psychické	16	19,3
Psychické a zneužívání financí/majetku seniora	14	16,9
Zneužívání financí/majetku seniora	9	10,8
Psychické a fyzické	8	9,7
Psychické a zanedbávání	8	9,7
Zanedbávání a zneužívání financí/majetku seniora	7	8,4
Psychické, zanedbávání, zneužívání financí/majetku seniora	7	8,4
Zanedbávání	6	7,2
Psychické, fyzické, zanedbávání	2	2,4
Fyzické a zneužívání financí/majetku seniora	2	2,4
Psychické, fyzické, sexuální	1	1,2
Psychické, fyzické, zneužívání financí/majetku seniora	1	1,2
Fyzické a zanedbávání	1	1,2
Psychické, fyzické, zanedb., zneužívání financí/majetku seniora	1	1,2
<i>Celkem seniorů (případů ubližování)</i>	<i>83</i>	<i>100,0</i>

Zanedbávání (ve smyslu neprovádění hygieny apod.) zažilo podle hodnocení sociálních pracovníků téměř 40 % z 83 seniorů, na které jsme zaměřili pozornost (38,6 %, 32 osob). Jedna seniorka byla také obětí opakovaného **sexuálního zneužívání**.

Tabulka č. 5

Četnost jednotlivých druhů špatného zacházení s 83 seniory v rodině - údaje sociálních pracovníků, kteří se s případy ubližování setkali v „posledních pěti letech“ (2000-2005). Týká se případů uvedených v tabulce č. 4

Typy ubližování seniorovi:	Počet seniorů	
	Abs.	% z 83 seniorů
Psychické	58	69,9
Zneužívání <u>finančních prostředků</u> seniora (odnímání důchodu celého či jeho části, utrácení peněz seniora bez jeho svolení, nucení seniora za někoho něco platit apod.) /zneužívání <u>majetku seniora</u> (např. seniorem neschválený rozprodej jeho věcí apod.)	41	49,4
Zanedbávání	32	38,6
Fyzické	16	19,3
Sexuální	1	1,2

Nejméně 69,9 % z 83 případů špatného nakládání se stalo podle poznatků sociálních pracovníků opakovaně (u 58 seniorů), frekvenci jsme však podrobněji nezjišťovali. Jen u části seniorů, a to v 12,0 %, se jednalo o spíše ojedinělé případy (10 osob). Asi k pětině případů se sociální pracovníci nevyjádřili (18,1 %, 15 osob) – viz tabulka č. 6.

Tabulka č. 6**Frekvence špatného zacházení příbuzných s 83 zkoumanými seniory (období let 2000-2005).
Údaje získané od sociálních pracovníků**

<i>Četnost výskytu špatného nakládání v rodině:</i>	<i>Počet seniorů (případů)</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>%</i>
Spíše ojediněle	10	12,0
Opakovaně	58	69,9
Nedovede posoudit	15	18,1
<i>Celkem seniorů</i>	<i>83</i>	<i>100,0</i>

Při výzkumu jsme se také zajímali o některé konkrétnější znaky ubližování sledovaným 83 seniorům v soukromí jejich domovů²⁷. Mezi sociálními pracovníky zaznamenanými znaky, které mohly ukazovat na možné aktivní fyzicky násilné chování členů rodiny vůči seniorovi, lze především jmenovat výskyt podezřelých podlitin, které senioři měli na sobě, a to téměř v 15 % (14,5 %, 12 seniorů), škrábanců v téměř 10 % (9,6 %, 8 seniorů), po 2,4 % zlomenin a také otoků (po 2 seniorech), popálenin neobvyklých tvarů a podobných předmětům, které by je mohly způsobit (1,2 %, 1 senior), proleženin způsobených špatným zacházením (2,4 %, 2 senioři). Většina těchto znaků špatného zacházení, s výjimkou podlitin, nebyla sociálními pracovníky zaznamenána příliš často - viz tabulka č. 7, zhruba její první polovina.

Sociální pracovníci si také povšimli ze strany rodinných příslušníků takových jednání jako je záměrné nesprávné podávání léků, nesprávné dávkování léků, neposkytnutí základních pomůcek, a to v 1,2 % (vždy po jednom seniorovi). Jednalo se však o výskyt spíše ojedinělý.

Na druhou stranu ve zhruba desetině případů byla shledána sociálními pracovníky mezi zkoumanými seniory podvýživa (10,8 %, 9 seniorů) a zhruba v tomtéž množství dehydratace (9,6 %, 8 seniorů). V asi čtvrtině případů byla patrná nadměrná zanedbanost seniora ve smyslu neprovádění fyzické hygieny apod. (25,3 %, 21 seniorů).

Z údajů z druhé poloviny tabulky č. 7 je dále zřejmé, že pokud se staří lidé s nějakými z námi vytypovaných znaků nedobrého zacházení doma setkali často, tak to byla v 39,8 % minimální komunikace s nimi (jednalo se o vytěsnění starých osob zcela na okraj sociálního zájmu členů rodiny /u 33 seniorů/) a dále izolace starších členů rodiny od vnějšího světa, např. zákazem styku s ostatními lidmi, zákazem návštěv apod. (28,9 %, 24 seniorů). Ve více jak

²⁷ Při vytvoření seznamu znaků ubližování jsme se inspirovali škálou uvedenou Tošnerovou (2002a), kterou jsme upravili.

pětině případů (22,9 %, 19 osob) byl seniorům omezován jejich fyzický pohyb, a to obvykle tak, že byli uzavíráni do bytů, místností, případně se mohli pohybovat jen v určité části bytu či domu, jindy naopak např. nemohli vejít do bytu dříve, dokud se někdo z rodiny nevrátil z práce domů apod.

Tabulka č. 7

Některé znaky špatného zacházení s 83 seniory v rodině, se kterými se sociální pracovníci setkali v „posledních pěti letech“ (2000-2005). Sociální pracovníci mohli uvést více odpovědí

<i>Znaky špatného zacházení:</i>	<i>Počet seniorů (případů ubližování)</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>% z 83 seniorů</i>
Podezřelé podlitiny	12	14,5
Škrábance	8	9,6
Popáleniny neobvyklých tvarů a podobné předmětům, které by je mohly způsobit	1	1,2
Zlomeniny	2	2,4
Otoky	2	2,4
Proleženiny způsobené špatným zacházením	2	2,4
Podvýživa	9	10,8
Dehydratace	8	9,6
Záměrné podávání nepatřičných léků (např. barbiturátů)	1	1,2
Záměrné nesprávné dávkování léků	1	1,2
Neposkytnutí různých nejn nutnějších pomůcek (brýle, zubní protézy apod.)	1	1,2
Držení seniora ve fyzické izolaci (uzavírání do místnosti apod.)	19	22,9
Nadměrná zanedbanost seniora (zápach, neprovádění hygieny, nedostatečné oblékání apod.)	21	25,3
Držení seniora v izolaci psychické (omezování návštěv, zákaz styku s dalšími lidmi apod.)	24	28,9
Žádná či minimální komunikace se seniorem v rodině/domácnosti (jen případně uspokojování základních tělesných potřeb či ani to ne)	33	39,8
Jiné:	3	3,6

Z výše uvedeného je evidentní, že znaky případného fyzicky násilného chování vůči seniorům ze strany členů rodiny nesdělovali sociální pracovníci často. Více uváděli nedobré zacházení způsobené pravděpodobně spíše pasivním charakterem jednání rodinných příslušníků postihujícím často hlavně psychiku seniora. Je však třeba vzít v úvahu, že četnost zaznamenaných znaků špatného zacházení v tabulce č. 7 může být ovlivněna i pracovními funkcemi námi kontaktovaných sociálních pracovníků při péči o seniora. Dotázaní pracovníci vzhledem ke své pracovní náplni v domově seniora sdělovali především to, co mohli v rámci svých aktivit vyzorovat, případně co jim bylo sděleno jejich klienty.

Při výzkumu jsme se zajímali také o to, z jakých důvodů podle názoru sociálních pracovníků docházelo k ubližování jejich klientovi – osobě pokročilého věku příbuznými.

Z tabulky č. 8, především z údajů v její první části plyne, že podle názoru sociálních pracovníků ubližování seniorům v rodině dosti často souviselo jednak se snahou členů rodiny využívat seniorovy finanční zdroje a jiný majetek a dále poměrně často souviselo s tím, že v rodině seniora byly dlouhodobě špatné rodinné vztahy (u 26,5 % seniorů, 22 osob) a také tím, že příbuzní se vyznačovali celkovým nezájmem o osud člena rodiny vysokého věku (u 28,9 % seniorů, 24 osob). (Několik sociálních pracovníků poznamenalo, že děti vracely rodiči takovou péči, jakou od něho po většinu života dostávaly.) Ostatní důvody špatného zacházení byly sociálními pracovníky zaznamenány poněkud méně často než již zmíněné.

Z údajů v tabulce č. 8 plyne, že konkrétně u 38,6 % starých osob (u 32 seniorů) ubližující příbuzní potřebovali peníze seniora na hotovosti (obvykle odebírali seniorovi celý důchod či jeho části /někdy podle vyjádření sociálních pracovníků i tak, že dotyčným nezbývalo téměř ani na jídlo/, jindy nutili seniora, aby za ně něco platil apod.). V tomtéž množství případů (u 38,6 % seniorů) byla zřejmá ze strany ubližujících příbuzných potřeba bydlet u seniora a využívat/získat pro sebe jeho byt/dům (obvykle formou seniorem neschváleného pobytu, navíc bez přispívání přistěhovavších se na nájem). (Zkoumaní senioři byli nejčastěji z Prahy

Tabulka č. 8

Důvody špatného zacházení s 83 sledovanými seniory v rodině - názory sociálních pracovníků. Sociální pracovníci mohli uvést více důvodů. Počet seniorů - obětí: N=83

Názory sociálních pracovníků na důvody ubližování seniorům členy jejich rodiny:	Počet seniorů (případů ubliž.)	
	Abs.	% z 83 seniorů
Potřeba získat peníze na hotovosti (prostřednictvím odebrání seniorovi důchodu celého či jeho části apod.)	32	38,6
Potřeba získat byt/dům seniora (bydlení) ^{x/}	32	38,6
Celkový nezájem o osud seniora	24	28,9
Dlouhodobé špatné rodinné vztahy z minulosti	22	26,5
Potřeba získat či užívat majetek seniora (ne jmenovitě jeho peníze na hotovosti a/nebo byt/dům, ale <u>jiný majetek</u> /zařízení bytu či osobní věci seniora apod./)	15	18,1
Alkoholismus pečovatele, příbuzného	14	16,9
Vyčerpání a přepracovanost členů rodiny/domácnosti, kteří o seniora pečovali	13	15,7
„Selhání nervů“ pečovatele, příbuzného	9	10,8
Potřeba získat dispoziční právo k finančním účtům seniora (např. získat peníze ve spořitelně apod.)	7	8,4
Přeplněnost bytu – nedostatek životního prostoru	5	6,0
Duševní choroba pečovatele, příbuzného	4	4,8
Užívání drog příbuzným, pečovatelem	2	2,4
Neví, nedovede posoudit	2	2,4
Jiné důvody (zde: nevyrovnání se rodiny s dlouhověkostí seniora)	1	1,2

^{x/}Jednalo se o seniory z Prahy a Středočeského kraje

a jejího okolí /Středočeský kraj./) U téměř pětiny seniorů (18,1 %, u 15 jednotlivců) byla ze strany špatně nakládajících osob zaznamenána potřeba využívat pro sebe ještě jiný majetek seniorů, než který byl uveden výše (např. příbuzní rozprodávali nejrůznější věci či zařízení bytu seniora bez jeho svolení). U 7 seniorů (u 8,4 %) se příbuzní snažili podle údajů sociálních pracovníků získat dispoziční právo k finančním účtům staré osoby.

Jak již bylo výše poznamenáno, vedle majetkových/finančních potřeb ubližujících příbuzných a celkového nezájmu o seniora uváděli sociální pracovníci i další příčiny, o kterých měli povědomí, že přispívaly k špatnému nakládání seniorům ze strany členů jejich rodiny.

U 15,7 % seniorů se podle sociálních pracovníků na nedobré zacházení s nimi v rodině podílelo vyčerpání a přepracovanost členů rodiny při péči o starého jedince (13 případů), u 10,8 % se jednalo o selhání nervů pečovatele (9 případů), u 6,0 % o nedostatek životního prostoru v bytech při soužití více generací (5 případů). V nikoli zanedbatelné míře se na ubližování starým osobám podepsalo i zneužívání alkoholu příbuznými (16,9 %, u 14 seniorů).

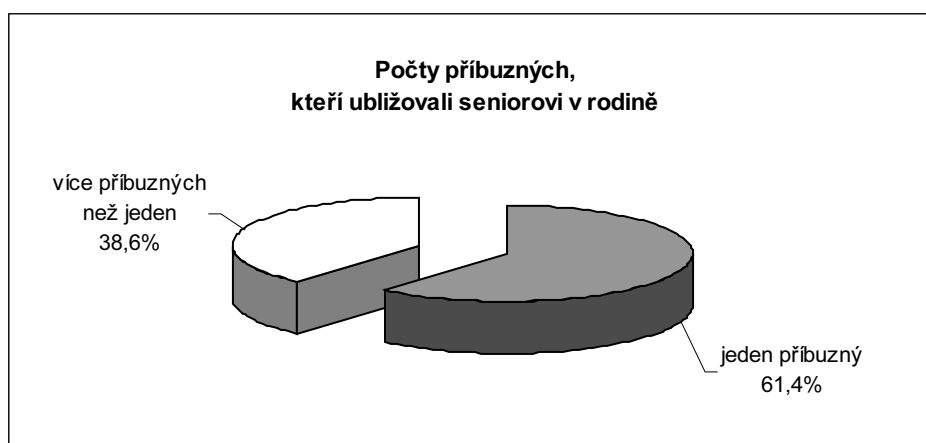

u 14 seniorů). Rovněž se objevily případy užívání drog jiných než alkoholických ubližujícím blízkým jedincem (2,4%, u 2 seniorů) a také duševní nemoc příbuzného (4,8 %, u 4 seniorů).

Ze získaných dat dále vyplynulo, že zhruba 40 % seniorů ubližovalo více osob z rodiny (38,6 %, 32 osobám). Jeden příbuzný ubližoval asi 60 % seniorů (61,4 %, 51 osobám) – viz graf č. 7.

Graf č. 7

Počty osob, které špatně nakládaly s 83 zkoumanými seniory v rodině /v období let 2000 – 2005/. Údaje sociálních pracovníků

Z tabulky č. 9 je potom zřejmé, že s více jak třetinou seniorů špatně v rodině nakládaly jen osoby mužského pohlaví (36,2 %, s 30 osobami), více jak dvěma pětinám seniorů ubližovaly jen ženy (43,4 %, 36 osobám). Vůči asi jedné pětině starých osob se nechovali dobře v rodině příbuzní obou pohlaví, tj. muži i ženy (20,5 %, vůči 17 seniorům).

Tabulka. č. 9

Pohlaví osob, které špatně zacházely s 83 sledovanými seniory v rodině /v období let 2000 – 2005/. Údaje sociálních pracovníků.

Pohlaví ubližovatelů:	Počet seniorů (případů ubližování)	
	Abs.	%
Jen muž/muži	30	36,1
Jen žena/ženy	36	43,4
Muž a žena (muži a ženy)	17	20,5
<i>Celkem seniorů</i>	<i>83</i>	<i>100,0</i>

Pokud sledujeme jakého pohlaví byli příbuzní, kteří ubližovali 26 zkoumaným *seniorům-mužům*, tak k 27,0 % seniorů se špatně chovali jen jedinci mužského pohlaví (k 7 mužům), k 61,5 % seniorů (k 16 jedincům) osoby jen ženského pohlaví, a k 11,5 % současně muži

a ženy (ke 3 seniorům). Dvěma pětinám z 57 *starších žen*, kterým jsme při výzkumu věnovali pozornost, ubližovali jen muži (40,3 %, 23 seniorkám) a s přibližně stejným množstvím seniorek zle nakládaly jen ženy (35,1 %, s 20 seniorkami). Jedinci obou pohlaví se podíleli na špatném zacházení se zhruba čtvrtinou starých žen (24,6 %, se 14 seniorkami).

Zdálo se tedy, že sledované seniorky byly rovnoměrněji zasaženy ubližováním ze strany příbuzných obou pohlaví, senioři - muži spíše osobami pohlaví ženského. Přitom u těchto starších mužů uvedený fakt ovlivnila asi hlavně skutečnost, že pečovatelské aktivity o ně vyvíjejí v rodině obvykle ženy, zatímco seniorky často poskytují, ať dobrovolně nebo nedobrovolně, azyl svým dospělým synům, takže výskyt mužských pachatelů ubližování u nich je asi i proto větší než u seniorů - mužů. Také lze předpokládat, že pokračuje i v pokročilejším věku domácí násilí mezi partnery z minulosti. To většinou páchají muži na ženách (i když nikoli výlučně). Partnerské násilí od manžela/manželky bylo zastoupeno mezi 83 sledovanými případy ubližování v 14,5 % (12 případů), od druha/družky v 2,4 % (2 případy).

Pokud jsme se blíže zajímali o příbuzenský vztah ubližovatelů k seniorovi, tak samostatně dcery zle nakládaly v rodině s téměř pětinou sledovaných starých osob (19,3 %, s 16 jedinci), samostatně synové ubližovali 16,9 % seniorů (14 osobám). Podíl synů a dcer na špatném zacházení byl ale ve skutečnosti ještě vyšší, protože dospělé děti seniorů byly zjištěny jako ubližovatelé také v kombinaci s dalšími příbuznými. Např. současně syn/dcera seniora a vnuk/vnučka ubližovali nejméně 7 seniorům (8,4 % případů). Dosti často bylo také konstatováno ubližování seniorovi ze strany manžela/ manželky - viz výše. Nezanedbatelně se na nedobré nakládání se seniory podíleli i zeťové a snachy (minimálně u 6 starších osob, 7,2 %). Na špatném zacházení měli podíl také již výše jmenovaní příbuzní současně s dalšími příbuznými (např. s vnuky, sourozenci seniora, synovci, neteřemi a některými dalšími), ale jejich výskyt nebyl podle poznatků sociálních pracovníků až tak častý. Pravděpodobně proto, že opravdu nejbližší příbuzní seniora se obvykle o něho zajímají asi nejčastěji a nejvíce, a to jak v kladném, tak, v našem případě, záporném slova smyslu.

V sondě jsme sledovali i skutečnost, zda všichni zkoumaní senioři, kteří využívali sociálních služeb ve svých domovech a se kterými někdo z příbuzných nedobře zacházel, žili společně se svými ubližovateli. Bylo zřejmé (viz tabulka č. 10), že asi polovina seniorů a seniorek žila s ubližovatelem v bytě/domě společně (54,2 %, 45 osob), 8,4 % z nich žilo

společně v domě, ale nikoli bytě (7 osob). Zhruba třetina starých osob žila sama (32,6 %, 27 osob).

Tabulka č. 10

Způsob spoluzití 83 sledovaných seniorů s příbuznými, kteří s nimi v soukromí špatně zacházeli. Výpovědi sociálních pracovníků o případech ubližování, se kterými se setkali v období let 2000-2005.

<i>Způsob bydlení seniora/ky:</i>	<i>Počet seniorů (případů ubližování)</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>%</i>
Žil/a společně s ubližující osobou v bytě/domě	45	54,2
Nežil/a společně s ubližující osobou v bytě/domě – žil/a sám/a	27	32,6
Žil/a společně v domě s ubližující osobou, ale ne v bytě	7	8,4
Jinak	4	4,8
<i>Celkem seniorů</i>	83	100,0

Sociální pracovníky jsme také požádali, aby ohodnotili životní úroveň příbuzných, kteří se seniorem nezacházeli dobře. Jimi uvedené hodnocení je shrnuto v tabulce č. 11. Podle sociálních pracovníků se seniory špatně nakládající příbuzní nebyli ani zdaleka všichni z vrstev postižených hmotným nedostatkem. Ubližující osoby asi 40 % seniorů byly označeny za jedince s životní úrovní průměrnou (41,0 %, 34 osobám). Osoby nedobře nakládající asi s pětinou seniorů (20,5 %, se 17 jedinci) označili sociální pracovníci za spíše s životním standardem nadprůměrným. Ubližující příbuzné zhruba témuž množství seniorů jako v předcházejícím případě považovali sociální pracovníci za jedince spíše s podprůměrnou životní úrovní (21,7 %, 18 osobám). U 16,8 % případů se respondenti k danému tématu nevyjádřili (u 14 seniorů).

Tabulka č. 11

Subjektivní hodnocení sociálních pracovníků celkové životní úrovně příbuzných, kteří v rodině špatně zacházeli s 83 sledovanými seniory během let 2000-2005

<i>Životní úroveň ubližovatele/ubližovatelů seniorovi v rodině:</i>	<i>Počet seniorů (počet případů)</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>%</i>
Spíše podprůměrná	18	21,7
Průměrná	34	41,0
Spíše nadprůměrná	17	20,5
Neví, nedovede posoudit	14	16,8
<i>Celkem seniorů</i>	83	100,0

Protože v praxi je dosud problémem dozvědět se vůbec o existenci špatného zacházení se seniorem ze strany jeho příbuzných, zajímali jsme se také, kdo další se dozvěděl o špatném zacházení se seniory. V tabulce č. 12 jsou uvedeny instituce, kterým buď sami sociální pracovníci případy ubližování seniorovi nahlásili, nebo o kterých věděli, že jim někdo jiný tyto případy ubližování oznámil. Je zřejmé, že veřejnost se dozvěděla minimálně o 23 případech z 83 zkoumaných (27,7 %).

Tabulka č. 12

Organizace, které se dozvěděly o ubližování některým z 83 sledovaných seniorů v rodině /období 2000-2005/^{x/} (tj. případ byl někým nahlášen). Údaje od sociálních pracovníků, kteří mohli uvést více odpovědí

Organizace, subjekty:	Počty případů ubližování (počty seniorů – obětí)	
	Abs.	% z 83 seniorů
Bílý kruh bezpečí	4	4,8
Lékař, který by vzhledem k druhu zdravotní péče o seniora měl o případu ubližování vědět (obvodní lékař apod.)	23	27,7
Sociální či zdravotní (případně jiný) odbor městského/místního úřadu	4	4,8
Linky důvěry či poradny (psychologické, právní apod.)	13	15,7
Policie	4	4,8
DONA (linka pro domácí násilí)	13	15,7
Jiné organizace, zařízení	1	1,2

^{x/} Výzkum byl realizován před zavedením §§ 21a/ až 21 d/ zákona o Policii ČR, které umožňují vykázní osob ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj

Z informací sociálních pracovníků vyplynulo, že nejčastěji se dozvěděli o špatném zacházení příbuzných se seniorem **lékaři** (o 23 seniorech, 27,7 %). Lékaři měli informace jak o psychickém ubližování a zanedbávání seniorů, tak i o ubližování fyzickém, sexuálním a také finančně majetkovém. O zde sledovaných případech zlého nakládání seniorům se dozvěděly také **linky důvěry a další poradny** (psychologické, právní apod.) a speciální poradna pro domácí násilí **DONA** (po 13 seniorech, po 15,7 %). Sociálnímu či zdravotnímu (případně jinému) odboru městského/místního úřadu, Bílému kruhu bezpečí a také policii bylo nahlášeno podle sociálních pracovníků po 4 případech ubližování seniorovi (po 4,8 %). (Jak se s informací o zlém zacházení se seniorem v rodině výše uvedenými subjekty dále naložilo, nebylo předmětem našeho zkoumání.)

Pokud nebyly případy špatného zacházení se seniorem v rodině nahlášeny sociálními pracovníky policii, zajímalo nás také proč k tomu ze strany těchto pracovníků nedošlo. Mezi

nejčastější důvody (viz tabulka č. 13) patřilo **přání seniora** jeho případ **nezveřejňovat**. Přálo si to podle sdělení sociálních pracovníků 41,0 % zkoumaných seniorů (34 osob). Mezi těmito seniory byli zastoupeni jak jedinci, kterým někdo psychicky či fyzicky ubližoval, zanedbával je, tak i jednotlivci, které někdo finančně a materiálně zneužíval. U pětiny seniorů sociální pracovníci případ ubližování vyhodnotili tak, že ubližování nebylo až tak závažné, aby ho bylo třeba nahlásit policii (týkalo se psychického ubližování a finančního zneužívání - 19,3 %, 16 seniorů) a ohlásili ho případně jinde. U další asi pětiny seniorů byla sociálními pracovníky

Tabulka č. 13

Důvody nenahlášení policii špatného zacházení se seniorem v rodině sociálními pracovníky^{x/}. Počet seniorů – obětí/případů: N=83. Sociální pracovníci mohli zvolit více odpovědí

<i>Důvod nenahlášení policii:</i>	<i>Počet seniorů (případů ubližování)</i>	
	<i>Abs.</i>	<i>% z 83 seniorů</i>
Případ ubližování seniorovi nebyl až tak závažný	16	19,3
Senior si zveřejnění nepřál	34	41,0
Byla vzata do úvahy skutečnost, že pro seniora by bylo velmi namáhavé podstoupit (pro vysoký věk, nemoc apod.) formality spojené s policejním vyšetřováním po zveřejnění případu	13	15,7
Byla vzata do úvahy skutečnost, že po nahlášení ubližování policii by se situace seniora v rodině/domácnosti mohla vzhledem k okolnostem případu ještě zhoršit	18	21,7
Případem ubližování seniorovi se již zabývaly jiné organizace/zařízení než policie	7	8,4
Neuvedeno	6	7,2
Jiný důvod: (4 – ubližování dokonale maskované, bez důkazů 3 – senior sám nahlásil policii)	7	8,4

^{x/} Výzkum byl realizován před zavedením §§ 21a/ až 21 d/ zákona o Policii ČR, které umožňují vykazání osob ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj

při úvaze, zda případ oznámit policii nebo ne, vzata v potaz skutečnost, že po nahlášení policii by se situace staré osoby v rodině/domácnosti mohla vzhledem k okolnostem případu a celkově situaci seniora ještě zhoršit (týkalo se hlavně psychického ubližování, finančního/ materiálního využívání a zanedbávání - 21,7 %, 18 seniorů). U 15,7 % osob (13 jedinců) bylo sociálními pracovníky jako důvod neoznámení policii uvedeno, že brali v úvahu fakt, že pro seniora by bylo velmi namáhavé podstoupit (pro vysoký věk, nemoc apod.) formality spojené s policejním vyšetřováním po zveřejnění případu (týkalo se hlavně psychického ubližování, zanedbávání a zneužívání majetku seniora příbuznými). V menším počtu případů (8,4 %, 7 seniorů) se podle sdělení sociálních pracovníků ubližovanými seniory zabývaly již jiné osoby či instituce než právě policie, takže nebylo nutné se na policii obrátit. Sociálními pracovníky uváděné jiné důvody nenahlášení případu policii se týkaly 7 seniorů (8,4 %, 7 seniorů)

z nich 4 případy: závadové chování příbuzných vůči seniorům bylo dokonale maskované, bez důkazů, 3 případy: na policii se obrátil sám senior).

4.1.4. Závěr

Jak jsme se zmínili na začátku této kapitoly, jednalo se v naší výzkumné sondě o určitý pohled na špatné zacházení se seniory v soukromí jejich domovů příbuznými (zde očima terénních sociálních pracovníků) ve vymezené části populace starých osob (tj. seniorů užívajících sociální služby v domácím prostředí). Zjištěné skutečnosti o zlém nakládání naznačují, že zde zjevně existuje množství oblastí, o které je třeba se zajímat více do hloubky a přinášet na ně pohledy z různých stran. K tomu měla také posloužit i druhá část provedené výzkumné sondy, tentokrát zjišťující názory na špatné zacházení se seniory v rodině od sociálních pracovníků, kteří zauímají vedoucí a řídicí pozice v zařízeních pečujících doma o seniory.

4.2. Názory vedoucích pracovníků oslovených zařízení pečujících o seniory na některé jevy spojené se špatným zacházením se starými osobami v rodině

4.2.1. Cíl výzkumné sondy, použité metody, soubor respondentů

V rámci anonymní dotazníkové akce jsme se obrátili s několika dotazy týkajícími se tématu špatného zacházení se seniory v rodině také na ředitele a vedoucí pracovníky v zařízeních poskytujících služby seniorům v jejich soukromí (údaje o zařízeních viz předcházející kapitola 4.1.2.).

Od vedoucích pracovníků těchto zařízení jsme se chtěli dozvědět a/ zda dnes (rok 2006) podle jejich zkušeností přibývá, ubývá nebo zůstává stejný výskyt případů špatného zacházení se seniory oproti období před zhruba pěti lety, b/ co podle jejich názoru sociálním pracovníkům ztěžuje zveřejňování případů ubližování seniorům ze strany členů rodiny, o nichž vědí či mají důvodné podezření, že k nim dochází a c/ co by podle jejich názoru v současnosti v České republice obecně celkově přispělo k tomu, aby se veřejnost častěji dozvíдалa o případech ubližování seniorům jejich příbuznými.

Dotazník předložený výše uvedeným pracovníkům byl anonymní a byl sestaven speciálně pro účely výzkumné sondy. Na dotazník odpovědělo celkem 20 ředitelů či pracovníků ve vedoucí pozici oslovených organizací (ze zařízení z Prahy se jednalo o 16 osob, ze Středočeského kraje o 4 osoby). Praxi v oblasti práce se seniory v délce 10-25 let mělo 60,0 % z těchto vedoucích pracovníků (12 osob) a 6-8 let 30,0 % z nich (6 osob). Jeden vedoucí pracovník pracoval se seniory 4 roky a jeden roky 2. Mezi respondenty bylo 6 mužů (tj. 30,0 %) a 14 žen (70,0 %).

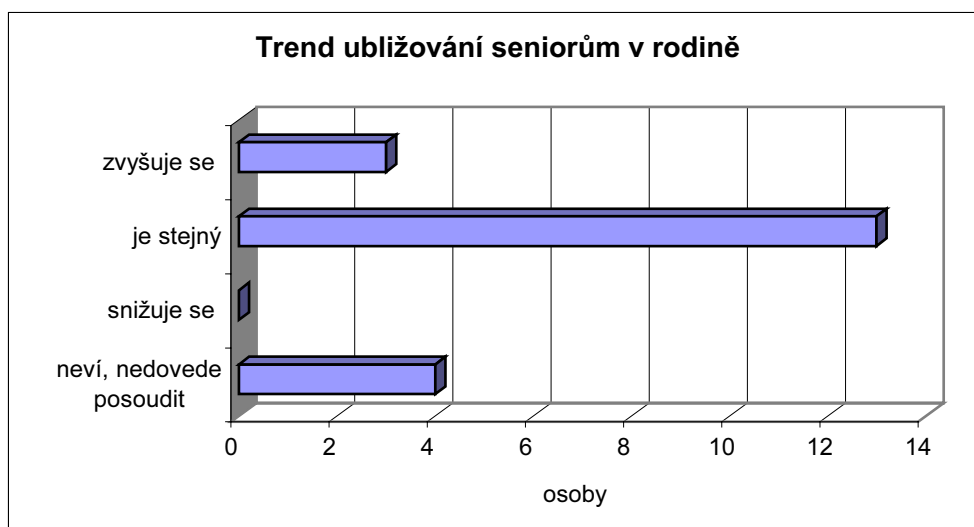
4.2.2. Získané údaje

Téměř dvě třetiny dotázaných sociálních pracovníků ve vedoucích pozicích sdělily (65,0 %, 13 osob), že podle jejich názoru a poznatků nyní (r. 2006), oproti období před pěti lety, zůstává výskyt špatného zacházení se seniory zhruba stejný. 15,0 % z nich uvedlo, že se výskyt tohoto jevu zvyšuje (3 osoby) a pětina z nich sdělila, že nedovede situaci posoudit (20,0 %, 4 osoby) – viz graf č. 8.

Pokud jde o názor vedoucích oslovených zařízení na to, co ztěžuje sociálním pracovníkům zveřejnění případů ubližování seniorům v rodině (viz tabulka č. 14), tito nejčastěji uváděli skutečnost, obdobně jako terénní sociální pracovníci, že si sami senioři nepřejí, aby se špatné zacházení s nimi zveřejňovalo (výpovědi často a velmi často uvedlo 85,0 % respondentů, 17 osob – z nich 11 volilo odpověď velmi často). Dále podle nich v daném směru sehrává značnou roli pocit sociálních pracovníků, že zveřejněním případu by se situace seniora mohla jen zhoršit (45,0 % dotázaných uvedlo tuto variantu jako častou a velmi častou /9 osob/, obě varianty odpovědí zvolilo zhruba napůl stejné množství respondentů) a dále nejistota sociálních pracovníků komu vlastně případ ubližování oznámit, aby seniorovi bylo opravdu pomoheno (35,0 % dotázaných /7 osob/, mezi nimi varianta odpovědi velmi často a často se vyskytla zhruba napůl). Z dalších možností odpovědí se pak na četnosti zveřejňování případů ubližování seniorům sociálními pracovníky podle názoru námi oslovených vedoucích

Graf č. 8

Názor 20 vedoucích pracovníků zařízení poskytujících péči seniorům v soukromí jejich domovů na to, zda dnes (r. 2006), oproti období před pěti lety, se zvyšuje, snižuje či zůstává stejný výskyt špatného nakládání se staršími osobami v rodině

negativně odráží, že sociální pracovníci mají za to, že situace seniora „nemá řešení“ (30,0 % dotázaných /6 osob/, z nich jen jedna osoba uvedla variantu odpovědi, že se to stává velmi často) a dále se podle nich na míře nahlašování odráží také to, že se informace o zlém nakládání od terénního pracovníka nedostane k jeho nadřízenému, který by dále jednal (25,0 % dotázaných /5 osob/, z nich jedna osoba uvedla velmi častý výskyt/). Poněkud překvapující pak byl názor vedoucích osob, že až dosud se na nahlášenosti může odrazit i nedostatečná informovanost terénního pracovníka o tom, co je vlastně špatné zacházení se seniorem (uvedli to 4 respondenti často /20,0 %/, 3 respondenti /15,0 %/ občas). Na druhou stranu jak strach sociálních pracovníků z pomsty špatně zacházejících osob po zveřejnění jejich závadového chování vůči seniorovi má také nezanedbatelný vliv na rozhodnutí zveřejnit případy (6 osob uvedlo občasný výskyt tohoto strachu v souvislosti se zveřejněním, 30,0 %), tak i mínění, že právě sociálním pracovníkům nepřísluší řešit ubližování seniorům jejich příbuznými (1 osoba uvedla velmi často /5,0 %/, 2 osoby často /10,0 %/ a 7 osob občas /35,0 %/).

Situaci kolem zveřejňování (a pokusů o řešení) případů špatného zacházení se seniory v rodině odehrávajících se v současnosti /rok 2006/ v Praze a okolí popsal jeden respondent. Protože podle názoru dalších nejde o situaci výjimečnou, uvádíme zde jeho sdělení pro ilustraci. Podle něho vzniká v daném směru u případů ubližování seniorům v rodině jakési vakuum, které vypadá následovně: policie nezasáhne, až když dojde k trestnému činu, blíže

nejmenovaná, ale velmi dobře známá, nezisková organizace chce řešit až následky události, přestupková komise udělá „bububu“, lékař nemá možnost seniora nikam umístit, v domově důchodců jsou pořadníky a momentálně není volné lůžko (místo se uvolní jen když někdo zemře) a ve finále senior nechce opustit své bydliště a zveřejnění špatného zacházení si nepřeje.

Tabulka č. 14

Situace ztěžující terénním pracovníkům zveřejnění případů špatného zacházení se seniory v rodině jejich příbuznými – názory vedoucích sociálních pracovníků^{x/}. Respondenti mohli uvést více odpovědí (N=20)

Situace ztěžující terénním sociálním pracovníkům zveřejnění případů ubližování seniorům v rodině jejich příbuznými	Velmi často		Často		Občas		Málokdy či skoro nikdy		Vůbec ne		Nedovede posoudit		Celkem	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Pocit, že zveřejněním případu špatného zacházení by se situace seniora v rodině mohla jen zhoršit	4	20	5	25	7	35	1	5	0	0	3	15	20	100
Přání seniora, aby se špatné zacházení s ním v rodině/ domácnosti nezveřejňovalo	11	55	6	30	1	5	0	0	0	0	2	10	20	100
Pocit sociálního pracovníka, že situace seniora“ nemá řešení“	1	5	5	25	9	45	4	20	0	0	1	5	20	100
Nejistota komu případ oznámit, aby seniorovi opravdu někdo pomohl	3	15	4	20	9	45	3	15	0	0	1	5	20	100
Pocit, že právě sociálnímu pracovníkovi nepřísluší řešit případ ubližování klientovi-seniorovi v soukromí rodiny/domácnosti	1	5	2	10	7	35	7	35	2	10	1	5	20	100
Ne právě dobrá komunikace terénních sociálních pracovníků se svými bezprostředními nadřízenými (informace o ubližování seniorovi se nedostane „dál“)	1	5	4	20	4	20	0	0	6	30	5	25	20	100
Obava sociálního pracovníka z odvety či pomsty špatně pečujících osob o seniora (po zveřejnění jejich ubližování seniorovi v rodině)	0	0	0	0	6	30	3	15	5	25	6	30	20	100
Ne příliš dobrá informovanost terénního sociálního pracovníka o tom, co vše lze zahrnout pod špatné zacházení se seniory – nedovede dobře vyhodnotit situaci v rodině/domácnosti	0	0	4	20	3	15	6	30	4	20	3	15	20	100

^{x/} Výzkum byl realizován před zavedením §§ 21a/ až 21 d/ zákona o Policii ČR, které umožňují vykázaní osob ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj

V předloženém dotazníku jsme se dále rovněž zajímali o názory vedoucích pracovníků v zařízeních, která poskytují péči seniorům v soukromí jejich domácností na to, co by v současnosti v naší republice, nahlíženo v obecné rovině (nejen z hlediska sociálních pracovníků), přispělo k tomu, aby se častěji zveřejňovaly případy ubližování seniorům jejich příbuznými v rodině. Respondenti mohli, kromě odpovědí na předložené otázky, doplnit své další názory. Z jejich odpovědí bylo zřejmé následující.

Námi oslovení vedoucí pracovníci se domnívali, že k zlepšení situace v daném směru by přispěly nejvíce jednak zvýšení sebevědomí starých osob, které by vedlo k tomu, že by se nestyděly a nesnažily se špatné zacházení s nimi v rodině za každou cenu utajit (80,0 % respondentů, 16 osob) a jednak dlouhodobě a vhodně vedená příprava široké veřejnosti na vlastní stáří (80,0 %, 16 osob). Kromě toho by také k vylepšení situace podle nich vedlo zlepšení možností policie zakročit v případech ubližování seniorovi v rodině²⁸ (70 %, 14 osob), systematická práce s veřejností v oblasti „špatného zacházení se seniory“ (65,0 %, 13 osob), osobní statečnost sousedů, známých (ochota upozornit na případy ubližování staršímu jedinci) (55,0 %, 11 osob) a téměř ve stejné míře (po 50,0 %, po 10 osobách) větší osobní zájem (ochota většího osobního nasazení) lékařů, kteří s případy ubližování seniorům v rodině přijdou v rámci výkonu své profese do styku (totéž se podle mínění respondentů týká sociálních pracovníků), dále rovněž nepodceňování zmínek seniorů o tom, že jim někdo doma ubližuje. Shodné množství vedoucích pracovníků jako v předcházejících případech (50,0 %, 10 osob) také uvedlo, že k větší míře zveřejňování případů ubližování seniorům v rodinách by přispělo, kdyby si oznamující osoby (ať již z laické či odborné veřejnosti – což se jistě týká i výše zmíněných lékařů a sociálních pracovníků) byly jisty, že existuje dostatečné a vyhovující zázemí různých typů péče či pomoci, náhradního ubytování apod. pro seniory, které by dalo když ne jistotu, tak alespoň reálnou naději, že po zveřejnění případu by byla zajištěna šance na zlepšení životní situace ubližované staré osoby.

V rámci dalších odpovědí se vyskytly názory, že by se na zlepšení situace u nás pokud jde o zveřejňování a nahlašování ubližování seniorům v rodině jistě odrazila kultivace současného společenského klimatu a výchova dětí k úctě ke stáří.

---

²⁸ Výzkum byl realizován před zavedením §§ 21a/ až 21 d/ zákona o Policii ČR

4.2.3. Závěr

Názory sdělené 20 vedoucími a řídicími pracovníky institucí, které poskytují sociální služby seniorům v soukromí jejich domovů, v některých ohledech v předcházející kapitole uvedené informace obohatily o obecnější pohledy na zde sledovanou tematiku špatného zacházení. I když ze zkušeností většiny z 20 dotázaných vyplývá, že současný výskyt zlého nakládání se seniory v rodině u nás oproti období před asi pěti lety je zhruba stejný, potřeba prevence a intervence v oblasti uvedeného jevu je zřejmá.

Protože však k ochránění seniorů by měla sloužit nejen různá zařízení hmotná, ale i společností vytvářené normy, a to jak v oblasti morální, tak i v oblasti právních ustanovení, v další kapitole této práce se na právní aspekty ochrany seniorů zaměříme.

5. Domácí násilí a seniori – některé právní aspekty

Poslední dobou se vyspělé společnosti světa snaží řešit problematiku stárnutí generace a s tím i často se objevujícího jevu jakým je špatné zacházení se seniory. Těmito tématy se zabývají mnohé organizace, instituce a úřady a problematika seniorů je upravena jak mezinárodními dokumenty, tak právními řády jednotlivých zemí rovněž i mimoprávní úpravou za účelem zkvalitnění a ochrany života osob v pokročilém věku.

5.1. Zásadní mezinárodní a národní dokumenty týkající se seniorů a jejich ochrany

Evropská unie v boji proti diskriminaci seniorů odkazuje na množství dokumentů mezinárodního práva, jimiž se všechny členské státy cítí vázány a rovnost mezi lidmi přímo upravují. Jedná se o dokumenty, které Evropská unie zohledňuje a na jejich základě koncipuje svou sociální politiku. Mezi nejdůležitější dokumenty, ve kterých je zmínka o právu seniorů na jejich sociální ochranu patří **Evropská sociální charta** z roku 1964 která je dokumentem Rady Evropy. Charta klade důraz na aktivní účast seniorů na životě společnosti, jehož nezbytnou součástí je právo na nezávislý život ve známém prostředí a právo na zachování základních práv i v případě, že senior žije v ústavu. K chartě byl v roce 1988 přijat **dodatkový protokol**, v jehož čl. 4. je zakotveno právo starých osob na sociální ochranu. V roce 1989 byla přijata **Komunitární charta základních sociálních práv pracovníků**, která je dokumentem Evropské unie. Hovoří především o rovnosti seniorů z příjmového hlediska (dávky důchodového pojištění, prostředky na sociální a lékařskou pomoc).

Na oba výše uvedené dokumenty navazuje na půdě EU **Charta základních práv EU** přijatá v prosinci roku 2000. Jedná se o první ucelený dokument lidských práv přijatý na půdě EU. V čl. 25 nazvaném “Práva seniorů” je položen důraz na důstojnost, nezávislost a účast na společenském a kulturním životě, tedy na prostředky k zajištění rovnosti příležitosti seniorů.

Na půdě OSN byly přijaty následující dokumenty:

Vídeňský mezinárodní akční plán stárnutí

Tento dokument²⁹ byl schválen Valným shromážděním OSN roku 1982 (rezoluce 37/51) poté, co byl přijat ve stejném roce Světovým shromážděním pro problematiku stárnutí ve Vídni, Rakousku. Je prvním mezinárodním nástrojem pro problematiku stárnutí, který ovlivňuje myšlenky a formulace politik a programů pro problematiku stárnutí. Je zacílen na posílení schopnosti států a občanské společnosti řešit účinně stárnutí populace, využívat rozvojového potenciálu seniorů a reagovat na potřeby seniorů postarat se o jejich zabezpečení.³⁰ Podporuje regionální a mezinárodní spolupráci. Zahrnuje 62 doporučení pro kroky zaměřené na výzkum, sběr a analýzu dat, výcvik, vzdělávání a i tato odvětví:

- zdraví a výživa
- ochrana starších konzumentů
- bydlení a životní prostředí
- rodina
- sociální zabezpečení
- zabezpečení příjmu a zaměstnání
- vzdělávání

Zásady OSN pro seniory

Zásady OSN pro seniory³¹ byly přijaty Valným shromážděním OSN (rezoluce 46/91) dne 16. prosince 1991. Vlády jsou vyzývány k tomu, aby tyto zásady včlenily do svých národních programů, kdykoli je to možné. Celkem 18 zásad je seskupeno do 5 oblastí vztahujících se k postavení seniorů :

- nezávislost
- zapojení do společnosti
- péče
- seberealizace
- důstojnost

---

²⁹ <http://www.un.org/esa/socdev/ageing/ageipaa.htm>

³⁰ Internetové stránky ČHV: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040109>

³¹ Internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí: <http://www.mpsv.cz/cs/1111>

Mezinárodní rok seniorů

Byl vyhlášen Valným shromážděním OSN na rok 1999. K tomuto roku byly vyhlášeny koncepční a operativní pracovní rámec, náměty pro aktivity na národní i místní úrovni.³²

Montrealská deklarace

Montrealská deklarace³³ byla přijata na 4. světové konferenci o stárnutí (Montreal 5. - 9. 9. 1999). V deklaraci je připomenuto, že staří lidé mají právo na důstojnost a respekt a mají zodpovědnost přispívat k realizaci práv seniorů účastí na politickém procesu v místě jejich bydliště v souladu s demokratickými principy OSN – jako právoplatní občané. Součástí této deklarace je i výzva adresovaná Spojeným národům, aby zaručily, aby otázky stárnutí byly systematicky začleňovány do pořadu všech jednání, činnosti, výzkumů, plánů a programů a staly se součástí celosvětového úsilí o sociální rozvoj. Tato výzva se týká také toho, aby byla výrazně posílena akceschopnost veřejného, soukromého, dobrovolného i nevládního sektoru přispívat a spolupracovat pro blaho starých osob.

Rezoluce Zajištění udržitelnosti a kvality důchodů v Evropě

Přijata na jednání výkonného výboru Evropské odborové konfederace ve dnech 13.-14. 6. 2001 v Bruselu. V rezoluci³⁴ je uvedeno, že je třeba v návaznosti na cíle spravedlnosti a solidarity všemožně usilovat o to, aby důchody byly svázány s vývojem cen a mezd a poskytnout důchodcům zaručený příjem s přihlédnutím k jejich životní úrovni a životní úrovni obyvatelstva.

Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí

Přijatý na 2. světovém shromáždění o stárnutí v Madridu dne 12. 4. 2002. Na rozdíl od Mezinárodního akčního plánu z roku 1982 se nový Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí³⁵ orientuje více na země rozvojové a země s přechodovou ekonomikou. Obsahuje 117 konkrétních doporučení rozčleněných do tří prioritních směrů: senioři a rozvoj, uchování zdraví, tělesné a duševní pohody až do stáří, zajištění příznivého a podpůrného prostředí. Dokument se týká zejména těchto otázek:

---

³² viz např. Návrh základních principů Národního programu přípravy na stárnutí populace na období let 2003 až 2007 schválený usnesením Vlády ČR ze dne 14. listopadu 2001 č. 1181 (<http://www.mpsv.cz/cs/1072>)

³³ Internetové stránky ČHV: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040109>

³⁴ anglické znění viz <http://www.etuc.org/a/1304>

³⁵ Internetové stránky ČHV: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040109>
české znění viz <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1205/madrid.pdf>

V oblasti staří lidé a rozvoj:

- aktivní účast seniorů na životě a rozvoji společnosti
- práce a stárnoucí pracovní síla
- rozvoj v zemědělských oblastech, migrace a urbanizace
- přístup ke znalostem, vzdělání a výchově
- mezigenerační solidarita
- vymýcení chudoby
- zajištění příjmu, sociální ochrana či sociální pojištění a předcházení chudobě
- situace ohrožující seniory

V oblasti uchování zdraví a tělesné a duševní pohody a stáří:

- podpora zdraví a tělesné a duševní pohody během života
- univerzální a rovný přístup ke zdravotním službám
- senioři a HIV/AIDS
- výcvik poskytovatelů péče zdravotnického personálu
- potřeby seniorů v oblasti duševního zdraví
- senioři a zdravotní postižení

V oblasti zajištění příznivého a podpůrného prostředí:

- bydlení a okolní prostředí
- péče a podpora poskytovatelů péče
- přehlížení, zneužívání a násilí
- představy o stárnutí

Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí stanovuje na rozdíl od předchozího dokumentu z roku 1982 rovněž mechanismy jeho pravidelného hodnocení a kontroly plnění na národní, regionální i mezinárodní úrovni. Z hlediska priorit promítnutých do tohoto dokumentu se jako nejdůležitější pro rozvinuté země jeví uchování a další zlepšování vcelku dobrých životních podmínek seniorů. Nejvíce se v této souvislosti diskutuje o budoucí udržitelnosti důchodových systémů. Rozvojové země apelovaly na pomoc rozvinutého světa při budování nebo rozvíjení zdravotní péče včetně boje proti epidemii HIV/AIDS a řešení jejich sociálních důsledků, dále na pomoc při zmírňování chudoby, humanitárních katastrof, migrace aj. Do dokumentu se promítly i další aktuální problémy, jakými jsou například hodnocení kladných a záporných rysů globalizace, oddlužení nejméně rozvinutých zemí,

přístup na světové trhy, závazky rozvojové pomoci, ceny léků proti přenosným a chronickým chorobám a další.

Regionální implementační strategie k Madridskému mezinárodnímu akčnímu plánu pro problematiku stárnutí

Byla přijata na Ministerské konferenci o stárnutí dne 13. 9. 2002. Ministerská konference o stárnutí, organizovaná Evropskou hospodářskou komisí OSN (EHK OSN) ve spolupráci s německým spolkovým ministerstvem pro rodinu, seniory, ženy a mládež se konala v Berlíně ve dnech 11. - 13. 9. 2002. Navazovala na závěry 2. světového shromáždění o stárnutí v Madridu (8. - 12. 2002). Zformulovala regionální implementační strategii³⁶, která deseti okruhy závazků upozorňuje na oblasti, na které by se měly soustředit národní politiky pro problematiku stárnutí přijímané v jednotlivých členských státech EHK OSN, případně stimuluje státy k přijetí národního programu či politiky. Regionální implementační strategie obsahuje tyto závazky:

1. promítnout problematiku stárnutí do všech oblastí politik s cílem uvést společnost a ekonomiku do souladu s demografickými změnami pro dosažení společnosti pro všechny věkové kategorie
2. zajistit plnou integraci a účast seniorů ve společnosti
3. v reakci na stárnutí populace podporovat přiměřený a udržitelný hospodářský růst
4. nastavit systémy sociálního zabezpečení tak, aby odpovídaly současným a budoucím demografickým podmínkám
5. umožnit trhu práce reagovat na ekonomické a sociální dopady stárnutí populace
6. podporovat celoživotní vzdělávání a uzpůsobit vzdělávací systém tak, aby odpovídal měnícím se ekonomickým, sociálním a demografickým podmínkám
7. snažit se zajistit kvalitu života ve všech životních etapách a zachovat nezávislý život včetně zdraví a celkové tělesné i duševní pohody
8. prosazovat genderový přístup ve stárnoucí společnosti
9. podporovat rodiny, které zajišťují péči o seniory, posilovat solidaritu jejich členů jak mezi jednotlivými generacemi, tak uvnitř generací
10. podporovat implementaci a hodnocení „Regionální implementační strategie“ prostřednictvím regionální spolupráce

---

³⁶ Internetové stránky ČHV: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040109>

Druhým závěrečným dokumentem konference je „Berlínská ministerská deklarace“, kterou je možno chápat jako dokument politického charakteru zdůvodňující nutnost přijetí „Regionální implementační strategie“ a obsahující odkaz k závazkům vyjmenovaným ve strategii.

Národní program přípravy na stárnutí

Usnesením vlády ČR č. 485 ze dne 15. 5. 2002 byl schválen Národní program přípravy na stárnutí³⁷. Tento program na období let 2003 až 2007 vychází z principů a doporučených mezinárodních dokumentů (zvláště obou mezinárodních akčních plánů a Zásad OSN pro seniory). Jeho cílem je vytvoření příznivého celospolečenského klimatu a podmínek pro řešení problematiky stárnutí a seniorů a docílení změny postojů a přístupů na všech úrovních, vedoucích k dosažení „společnosti pro všechny generace“. Usnesením vlády ČR č. 8 ze dne 9. 1. 2008 byl schválen navazující Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012³⁸, který stanovil cíle a opatření, která je třeba přijmout v konkrétních oblastech v kontextu demografického stárnutí a sociálních změn. Cílem je zajistit, aby dílčí politiky adekvátně reagovaly na tyto změny a na potřeby a problémy starších lidí. Program vychází z předpokladu, že ke zvýšení kvality života ve stáří a k úspěšnému řešení výzev spojených s demografickým stárnutím je nezbytné zaměřit se na následující prioritní témata: aktivní stárnutí, prostředí a komunita vstřícná ke stáří, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podpora rodiny a pečovatелů, podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv.

5.2. Další dokumenty zabývající se ochranou seniorů

Ochrana lidského života je zakotvena v mezinárodních i vnitrostátních dokumentech nejvyšší závaznosti. **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** sjednaná v Římě 4. 11. 1950 v Madridu v článku 2 zakotvuje právo na zákonnou ochranu lidského života (Listina základních práv a svobod, ústavní zákon č. 2/1993 Sb.). (41) Ochrana lidského života je v úzkém vztahu k právu na ochranu zdraví dle článku 31 téhož dokumentu, který stanoví: „Každý má právo na ochranu zdraví...“ (41) Právo na ochranu zdraví ale není jen poskytování zdravotní péče z veřejného pojištění, ale především právo člověka nebyt pouhým objektem

---

³⁷ viz <http://www.mpsv.cz/cs/2869>

³⁸ viz <http://www.mpsv.cz/cs/5045>

péče státu nebo jiného orgánu o své zdraví. Nutné je vymezit právo na vlastní ochranu zdraví. Velmi důležitá je odpovědnost jednotlivce spočívající v tom, že nelze ohrožovat zdraví dalších osob.

Dalším dokumentem zabývajícím se páchaním násilí je **zákon č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání** sjednané 10. 12. 1984 v New Yorku.

Evropská charta pacientů seniorů

Pojem charta je definován jako listina závažnějšího státně politického systému nebo jako dekret, zákon. Jakákoli charta je tedy právně závazným dokumentem.

Evropská charta pacientů seniorů z roku 1997 se zaměřuje na ochranu práv skupiny nejstarších obyvatel společnosti – seniorů. Charta popisuje práva, na které mají staří lidé právo ve zdravotnických (institucionálních) zařízeních. Obecné zásady se týkají nároku seniorů na dostatečnou zdravotní péči, která je potřebná vzhledem k jejich zdravotnímu stavu, stupni závislosti a nároku neohodnotit je podle kritéria finančního. Pod bodem č. 2 jsou uvedena práva související s poskytováním informací a komunikací obecně. Starý člověk by měl být se zdravotníky v partnerském vztahu a měl by mít právo sám se podílet na rozhodování o vlastním zdraví a péči o ně. Dále má právo na šetrné a srozumitelné poskytnutí informací o svém zdravotním stavu. Měl by být plně informován o možnostech léčby a s ní souvisejícími riziky, a to vše s jeho souhlasem. V bodě č. 3 jsou definována práva na informace týkající se podpory zdraví – otázky ohledně zdravého způsobu života, výživy aj. Bodů je celkem třináct a zahrnují oblast farmaceutickou, dopravu pacientů, zdravotní problematiku, nemoc, rehabilitaci, problematiku propouštění ze zdravotnických zařízení, pobyt v denních centrech. Zmíněna je i tzv. respitní péče (jedná se o pomoc lidem, kteří se většinou celodenně starají o starého člověka a občas sami potřebují „nabrat“ nové síly, respite = oddech). (21) Bod č. 12 otevírá oblast sociálních služeb a bod č. 13 řeší závažnou otázku, která je pro seniory často bolestivou, změnu domova. (11)

Charta práv a svobod starších občanů

Dalším důležitým dokumentem je *Charta práv a svobod starších občanů* z roku 1966, kteří potřebují péči a pomoc druhé osoby. Hlavním cílem dokumentu je připomenout a zejména uznat důstojnost starého člověka se sníženou soběstačností.

Článek 1 – Svoboda volby

Každý občan se sníženou soběstačností má právo, aby si sám zvolil způsob svého života. K tomu zcela zákonitě potřebuje mít informace, na které má rovněž plné právo. Povinností jak rodiny, tak ošetřujícího personálu by mělo být jeho volbu respektovat.

Článek 4 – Přítomnost a role blízkých a příbuzných

Pro starého člověka se sníženou schopností je jednou ze zásadních potřeb udržování dosavadních, hlavně příbuzenských a přátelských, vztahů, pokud existují.

Článek 11 – Úcta ke konci života

Zde se jedná o případy lidí v terminálním (konečném) stádiu svého života. Péče o ně je velice vyčerpávající, a to hlavně po stránce psychické - zvláště pokud pečuje rodina sama, tedy nejbližší lidé. Ani pro pečovatele není jednoduché „připravit“ člověka na jeho poslední cestu. Tento článek slouží ke stanovení práva na péči, podporu, pomoc jak lidem v terminální fázi života, tak i rodině. (16)

Obecně můžeme konstatovat, že právní řád České republiky neobsahuje žádná diskriminační ustanovení týkající se seniorů, a že tedy existují zákonné předpoklady pro naplňování principů lidských práv.

5.3. Česká legislativa a opatření v postupu proti násilí páchanému na seniorech, včetně domácího násilí

Významným předpisem na poli boje proti domácímu násilí byl **zákon** publikovaný pod **č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím**. S účinností od 1. 1. 2007 tento zákon změnil např. tehdejší **zákon o Policii České republiky č. 283/1991 Sb., občanský soudní řád** (zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů), **trestní zákon** (č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů), **zákon o sociálním zabezpečení** (č. 100/1988 Sb. ve znění pozdějších předpisů) a **zákon o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení** (č. 114/1988 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky byl tehdy novelizován vložением nových ustanovení §21a až §21d nazvaných „*Oprávnění rozhodnout o vykázaní ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj*“. Pokud bylo možno důvodně předpokládat, že dojde k útoku proti životu, zdraví nebo svobodě, byl policista oprávněn toho, kdo je podezřelý z takového útoku, vykázat z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou a rovněž i z jeho bezprostředního okolí. Rozhodnutí o vykázaní se vydávalo bez projednání věci a z úřední povinnosti a souhlas ohrožené osoby nebyl vyžadován. Pokud policista rozhodl o vykázaní, vyzval vykázanou osobu, aby mu vydala klíče od obydlí. Vykázání trvalo po dobu 10 dnů a nebylo jej možno zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby.

Výše zmíněný zákon č. 283/1991 Sb. byl nahrazen zákonem **č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky** s účinností od 1. 1. 2009. Nový zákon upravuje v hlavě VII (§§ 44 – 47) institut vykázaní po obsahové stránce obdobně jako zákon předchozí.

Do **občanského soudního řádu** byla zákonem č. 135/2006 Sb. vložena nová ustanovení § 76b, upravující nový druh předběžného opatření a ustanovení § 273b s názvem „*Výkon rozhodnutí o vykázaní ze společného obydlí a nenařazování kontaktů s oprávněným*“. Novým druhem předběžného opatření lze uložit dočasné opuštění bytu nebo domu společně obývaného s navrhovatelem nebo se zdržet setkávání s ním a navazování kontaktů. Předběžné opatření trvá jeden měsíc. Výkon rozhodnutí o vykázaní ze společného obydlí se provede tak, že soud v součinnosti s příslušnými státními orgány vykáže povinného a odebere mu všechny klíče od společného obydlí a případně mu zakáže setkávat se s označenou osobou nebo ji kontaktovat jiným způsobem.

Zákonem č. 135/2006 Sb. bylo do **trestního zákona** vloženo nové písmeno e) ustanovení § 171 odst. 1. znějící: „*Kdo maří nebo podstatně ztěžuje výkon rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu tím, že se... dopustí závažného nebo opakovaného jednání, aby zmařil rozhodnutí o vykázání vydané podle zvláštního právního předpisu³⁹ nebo na základě předběžného opatření soudu...bude potrestán odnětím svobody až na 6 měsíců nebo peněžitým trestem.*“ Zmíněné ustanovení bylo později zrušeno zákonem č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o Policii České republiky. Tento zákon změnil název § 171 do stávající podoby „*Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání*“ a doplnil jej o odst. 4 následujícího znění: „*Kdo se dopustí závažného nebo opakovaného jednání, aby zmařil vykázání provedené podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí o předběžném opatření soudu, kterým se ukládá povinnost dočasně opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a zdržet se vstupu do něj nebo povinnost zdržet se styku s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.*“ Oproti předcházející úpravě došlo tak k výraznému zpřísnění postihu maření vykázání.

Do zákona 100/1988 Sb., **o sociálním zabezpečení** byla vložena zákonem č. 135/2006 Sb. nová ustanovení § 74a a § 74b, ve kterých byla upravena pomoc osobám ohroženým násilím, a to tak, že se těmto osobám poskytovala bezprostřední individuální psychologická a sociální pomoc ambulantní nebo azylové povahy. Za tímto účelem byla zřízena Intervenční centra, plnící koordinační úlohu mezi zúčastněnými institucemi při pomoci osobám ohroženým násilným chováním. Zmíněná ustanovení byla zrušena zákonem č. 29/2007 Sb., který však zároveň rozšiřuje text zákona **č. 108/2006 Sb., o sociálních službách** o ustanovení upravující intervenční centra jakožto jednu ze sociálních služeb. Dle § 60a je v intervenčních centrech na základě vykázání ze společného obydlí nabídnuta pomoc osobě ohrožené násilným chováním vykázané osoby nejpozději do 48 hodin od doručení opisu rozhodnutí o vykázání. Pomoc intervenčního centra může být poskytnuta rovněž na základě žádosti osoby ohrožené násilným chováním jiné osoby obývající s ní společné obydlí nebo i bez takového podnětu, a to bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilným chováním dozví. Intervenční centra poskytují sociální služby ve formě ambulantní nebo pobytové. Služby intervenčních center jsou poskytovány bezplatně. V rámci služby poskytované intervenčními centry je též zajišťována spolupráce

---

³⁹ tj. dle zákona o Policii České republiky

a vzájemná informovanost mezi těmito centry, poskytovateli jiných sociálních služeb, orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, útvary Policie České republiky a obecní policie, jakož i ostatními orgány veřejné správy.

Kromě výše uvedené právní úpravy **lze však použít i stávajících norem**, zejména následujících **ustanoveních trestního zákona č. 140/1961 Sb. a trestního řádu č. 141/1961 Sb.**, které lze aplikovat v případech týrání nebo zneužívání seniorů:

§ 197a Tr. zák. – Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci

Kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, bude potrestán odnětím svobody až na 1 rok nebo peněžitým trestem. Předmětem útoku může být jakákoliv osoba, tedy i osoba stará. Jedná se o úmyslný trestný čin.

§ 168 Tr. zák. – Neoznámení trestného činu

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo se hodnověrně dozví, že jiná osoba spáchala mj. trestný čin týrání svěřené osoby (§ 215) a takový trestný čin neoznámí bez odkladu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Trest odnětí svobody až na tři léta. Tohoto trestného činu se může dopustit ten, kdo se o týrání dozvěděl – např. lékař, zdravotní sestra, pečovatelka, soused, poštovní doručovatel.

§ 215 Tr. zák. – Týrání svěřené osoby

Týrání svěřené osoby se dopustí ten, kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově. Týranou osobou nemusí být pouze dítě, ale může jí být jakákoliv osoba, která je z nějakého důvodu v péči nebo výchově pachatele. Takovým důvodem může být například nemoc, tělesná vada, duševní porucha atp.⁴⁰ Předmětem útoku může být mj. i dospělá osoba, která je pro stáří, nemoc, invaliditu, mentální retardaci apod. odkázána na péči jiných osob.⁴¹ Z hlediska subjektivní stránky je ke spáchání tohoto trestného činu třeba úmysl pachatele.⁴²

⁴⁰ srov. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Zvláštní část. 2. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 158

⁴¹ srov. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1268
nebo Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 302

⁴² viz Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1269

Pachatel takového trestného činu může být potrestán trestem odnětí svobody na šest měsíců až tři léta. Pokud byl však tento čin spáchán zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách, případně pokračoval-li by pachatel v týrání po delší dobu, lze takového pachatele postihnout trestem odnětí svobody od dvou do osmi let.

Péčí se rozumí jakákoliv péče, jejímž důvodem je jakýkoliv přechodný či trvalý vztah bez ohledu na to, čím je tento vztah založen⁴³.

Za týrání⁴⁴ je pokládáno zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm bezcitnosti a hrubosti a určitou trvalostí, kterou tato osoba pociťuje jako příkoří, přičemž se nevyžaduje, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví. Týráním je i opomenutí povinné péče⁴⁵, k níž byl pachatel povinen, jestliže svěřená osoba vzhledem ke svému věku, duševním nebo tělesným schopnostem sama se nemůže o sebe starat. Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické.

§ 215a Tr. zák. – Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě

Novelou č. 91/2004 Sb. s účinností od 1. 6. 2004 bylo do trestního zákona doplněno mimo jiné ustanovení § 215a postihující týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě. Začlenění této samostatné skutkové podstaty zabývající se výlučně domácím násilím bylo dle důvodové zprávy vedeno potřebou vyjádřit specifický znak tohoto trestného činu. Tím je okolnost, že pachatelé týrající jiné osoby, tak činí vůči osobám blízkým⁴⁶ a dalším osobám žijícím s nimi ve společném obydlí⁴⁷, v důsledku čehož je u nich dána specifická forma vzájemné závislosti vyplývající ze skutečnosti, že tyto osoby obývají společné obydlí, a proto jsou mezi nimi vytvořeny zvláštní vztahy vyplývající ze společného bydliště a zpravidla též mají ztíženou možnost toto společné obydlí opustit. Nevyžaduje se, aby u oběti vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří.⁴⁸

⁴³ blíže viz např. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1268 a n.

⁴⁴ srov. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné – Zvláštní část. 2. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 158

⁴⁵ viz Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1269

⁴⁶ dle § 89 odst. 8 trestního zákona

⁴⁷ srov. Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 302

⁴⁸ viz Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1273

Prísnejší trestní sazbu bude pachatel postižen spáchá-li čin zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách či pokračuje-li v páchaní takového činu po delší dobu. Z toho plyne povinnost policejního orgánu zkoumat, zda se jednalo o jednorázový útok, který nenaplnuje požadované znaky skutkové podstaty § 215a trestního zákona (dotazem na předchozí útoky včetně útoků neoznamovaných, opakovaná oznámení resp. prošetřování násilného jednání). Při zahájení úkonů trestního řízení též policejní orgán oběť řádně poučí o jejich právech a povinnostech ve vztahu k vyšetřovanému případu.

Ke stíhání pachatele tohoto trestného činu **není třeba podle trestního řádu souhlasu poškozeného s trestním stíháním** osoby blízké podle § 163. Zákonodárce odepřením dispozičního práva přihlédl ke zvláštnostem domácího násilí a k možnosti určité závislosti oběti na pachateli.⁴⁹

Výklad klíčových pojmů ustanovení § 215a trestního zákona:

- *Týrání* – za týrání je podle této definice považováno zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které poškozená osoba pociťuje jako těžké příkoří. Trvalost pachatelova jednání je přitom nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání, takže nemusí jít o jednání soustavné. Týrané osobě nemusí vzniknout konkrétní škoda na zdraví, ale předpokládá se, že jednání agresora týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťovala jako těžké příkoří.⁵⁰ Příímým pachatelem tohoto trestného činu může být kdokoliv, kdo sdílí společně obývaný byt nebo dům.
- *Osoba blízká* – tou se ve smyslu § 89 odst. 8 trestního zákona rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel.
- *Jiná osoba* – za tu je považována jakákoliv osoba žijící s pachatelem ve společně obývaném bytě nebo domě, nejedná-li se o osobu blízkou.
- *Zvlášť surový způsob* – zlé nakládání s výraznou mírou brutality, která se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů podobného druhu.⁵¹

⁴⁹ například vzhledem ke ztížené možnosti opustit společně obývaný byt nebo dům

⁵⁰ viz rozhodnutí Nejvyššího soudu 3 tdo 1160/2005 uveřejněné pod č. 20/2006

⁵¹ srov. např. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1274

- *Společně obývaný byt nebo dům* – navazuje na pojem „obydlí“, který je vymezen v § 82 odst. 1 trestního řádu, jako byt nebo jiná prostora sloužící k bydlení a prostory k nim náležející. Toto vymezení pokrývá tedy nejen byty, ale i rodinné domky, rekreační chaty, hotelové domy, ubytovny, vysokoškolské koleje apod., tedy veškeré prostory sloužící k bydlení lidí. Tento pojem neklade důraz na vedení společné domácnosti, ale jen na faktický stav společného bydlení, ať už jeho důvodem je jakýkoli titul, např. vlastnictví nemovitosti, nájemní či podnájemní vztah i faktické společné bydlení na základě rodinných i jiných vztahů. Výraz „ve společně obývaném bytě nebo domě“ je třeba chápat nikoliv jako vymezení místa, kde výhradně lze takový trestný čin spáchat, ale spíše jako výraz charakterizující vztah mezi pachatelem a obětí. Ustanovení § 215a postihuje i ty případy domácího násilí, ke kterým dojde mimo společně obývaný byt nebo dům.⁵²

§ 221 Tr. zák.- Úmyslné ublížení na zdraví

Ten kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude dle § 221 odst. 1 tr. zák. potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Ublížení na zdraví je způsobení takové poruchy normálních tělesných nebo duševních funkcí, která znemožňuje či znesnadňuje poškozenému výkon obvyklé činnosti, resp. má vliv na způsob jeho života a není zcela přechodného rázu (dle praxe zpravidla nejméně 7 dnů).⁵³ Způsobil-li pachatel svým činem jinému těžkou újmu na zdraví může být potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. Pokud pachatel způsobil svým činem smrt bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let.

§ 222 Tr. zák. – Úmyslná těžká újma na zdraví

Pachatel, který jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Těžkou újmu na zdraví se dle ustanovení § 89 odstavec 7 tr. zák. rozumí vážná porucha zdraví nebo vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmu na zdraví zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohydění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající porucha zdraví. Způsobil-li však takovým činem smrt bude

⁵² blíže viz Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Linde, 2008. s. 635

⁵³ viz. Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 35 a n.

potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let nebo výjimečným trestem. Předmětem útoku musí být živý člověk, který však v době před útokem nemusí být zcela zdrav.⁵⁴

§ 223 Tr. zák. – Těžká újma nebo smrt z nedbalosti

Ten kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví tím, že poruší důležitou povinnost, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti. Jedná se o trestný čin spáchaný z nedbalosti (tj. není zde nutný úmysl pachatele). Tohoto trestného činu se může dopustit např. osoba, která pečuje o starého člověka a zapomene mu péči poskytnout (např. ve formě určitého úkonu – nepodání léku, podávání dostatečného množství nápojů apod.).

§ 231 Tr. zák. – Omezování osobní svobody

Ten kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Způsobí-li však pachatel takovým činem těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let. Pojmem osobní svoboda je v tomto případě myšlena možnost volného pohybu. Omezování osobní svobody spočívá v zásahu do osobní svobody, jímž se znemožňuje nebo omezuje volný pohyb člověka a zároveň se mu zabraňuje o svém pohybu svobodně rozhodovat.⁵⁵

§ 232 Tr. zák. – Zbavení osobní svobody

Zbaví-li někdo jiného osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let. Pokud takovým činem pachatel způsobí těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let. Tato skutková podstata se od předešlé (§231 tr. zák.) liší vyšší mírou intenzity zásahu do osobní svobody. Jde tedy o trvalé nebo alespoň dlouhotrvající omezení osobní svobody, které se blíží uvěznění.⁵⁶

§ 235 Tr. zák. – Vydírání

Ten kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta. Konáním může být např. vydání peněz nebo jiné věci, vyklizení bytu atp. Pojem trpění pak je nejčastěji

⁵⁴ srov. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1321

⁵⁵ srov. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1358

⁵⁶ blíže viz Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 57

strpění různých sexuálních praktik, které nejsou souloží nebo jiným obdobným pohlavním stykem⁵⁷ (v takovém případě by se již jednalo o znásilnění). Jednou z mnoha podmínek umožňující použití vyšší trestní sazby je způsobení těžké újmy na zdraví nebo značné škody. V takovém případě bude pachatel potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Pokud však pachatel svým činem způsobil smrt, může být potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let nebo dokonce výjimečným trestem.

§ 237 Tr. zák. – Útisk

Ten kdo jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo strpěl, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců. Pro spáchání tohoto trestného činu není podstatné zda poškozený vykonal či nevykonal, neboť čin byl dokonán již samotným donucováním.⁵⁸ Pod pojem tíseň je třeba zahrnout stav, byť přechodný, vyvolaný nepříznivými okolnostmi, které se mohou týkat osobních, rodinných, majetkových či jiných poměrů, pro něž se určitá osoba ocitá v těžkostech a nesnázích a jež vedou k omezení volnosti v rozhodování, přičemž není nijak rozhodné, jak se osoba do tohoto stavu dostala, tedy ani to, zda si jej způsobilá svým vlastním jednáním, nebo zda k němu došlo pod vlivem okolností na ní nezávislých. Závislost lze vymezit jako stav, v němž se závislá osoba nemůže svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele (může jít například o poměr dlužníka a věřitele, učitele a žáka apod., ale i o různé formy faktické závislosti na jiné osobě, spojené se specifickými okolnostmi, v jejichž důsledku jsou kroky závislé osoby podmíněny určitými kroky ze strany osoby, v závislosti na níž jedná), přičemž závislá osoba se při zneužití závislosti podřizuje pachateli proto, že je na něho v určitém směru odkázána a pokud by této závislosti nebylo, nepodřídila by se mu.⁵⁹

§ 238 Tr. zák. – Porušování domovní svobody

Odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem bude potrestán pachatel, který neoprávněně vnikne do domu nebo do bytu jiného nebo tam neoprávněně setrvává.

Při prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, ještě než je zahájeno trestní stíhání, je možné provést neodkladný nebo neopakovatelný úkon spočívající ve **výslechu svědka za účasti soudce**. Toto zákonné ustanovení **§ 158a trestního**

⁵⁷ viz Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1389

⁵⁸ blíže viz Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Linde, 2008. s. 682 a n.

⁵⁹ srov. Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1396

řádu je velmi důležité a vhodné právě u výslechu seniorů v případech domácího násilí především s ohledem na paměť a pozdější věrohodnost svědeckých výpovědí starších osob. Toto ustanovení zaručuje, že se výslech nemusí opakovat a výpověď za účasti soudce je právně relevantní a použitelná pro následné trestní řízení.

Dalšími právními předpisy, které napomáhají v případech domácího násilí jsou:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který ve svých §§ 85-92 stanovuje podmínky vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí, podmínky vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými, upravuje vzájemné vyživovací povinnosti mezi manželi atp.⁶⁰

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích upravuje v § 49 přestupky proti občanskému soužití. Takového přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti, tím, že ho urazí nebo vydá v pospěch, ublíží jinému na zdraví, úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi, nebo hrubým jednáním. Dále pak ten, kdo omezuje nebo znemožňuje příslušníku národnostní menšiny výkon práv příslušníků národnostních menšin, působí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný. Za přestupky dle § 49 lze dle druhu přestupku uložit pokutu od 100 do 5000 Kč.

---

⁶⁰ blíže viz např. Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině – komentář a předpisy souvisící. 8. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 271 a n.

6. Zkušenosti přestupkového oddělení Úřadu městské části Prahy 5 s domácím násilím na seniorech a pohled některých policistů a pracovníků dalších úřadů na zlé nakládání se seniory v rodině

Při zajišťování materiálů v terénu o problematice špatného zacházení se seniory jsme se zajímali též o informace o řešení případů seniorů na přestupkovém oddělení a u soudů. Je pouze smutné konstatovat, že na základě malého množství projednávaných případů, a tím i poskytnutých materiálů jak ze strany soudu, tak přestupkového oddělení, je zřejmé, že většina případů ubližování seniorům zůstává bohužel latentních. Pokud jde o přestupky, zajímali jsme se o ně na přestupkovém oddělení Prahy 5.

Z údajů nám poskytnutých na přestupkovém oddělení Prahy 5 bylo zřejmé, že v roce 2005 zde bylo řešeno celkem 2279 nových přestupkových věcí. Z tohoto počtu se 25 případů týkalo domácího násilí, z nichž v jedné třetině nebyly podány návrhy na zahájení přestupkového řízení, takže je není možné evidovat jako přestupkové věci. Domácí násilí začal Úřad městské části Prahy 5 sledovat od 1.7.2005, kdy se do konce roku řešilo 8 případů. Jeden případ domácího násilí oznámil sám přestupkem postižený, 6 případů oznámila policie a 1 případ jiný orgán. Pět kauz se týkalo ublížení na zdraví, jedna vyhrožování újmou na zdraví, jedna schválnosti a jedna hrubosti. Ve dvou případech bylo řízení zastaveno pro nedostatek důkazů.

Za druhé pololetí bylo rozhodnuto o vině ve věci seniorů pouze v jednom případě. U seniorů je největší procento přestupků, kdy senioři podají návrh na zahájení řízení proti svým potomkům a následně je věc odložena. Dle odhadu přestupkového oddělení, bylo v roce 2005 oznámených přestupků proti seniorům deset s tím, že se v přestupkovém řízení řešily případy 4 a jen ve 2 bylo rozhodnuto o vině. V průběhu roku 2005 navštívilo Městský úřad Prahy 5 nejméně 10 seniorů, kteří se přišli zeptat na právní úpravu v návrhových věcech, většina z nich se nechtěla představit nebo uvedla jen příjmení. Někteří přicházeli opakovaně, spíše se chtěli vypovídat nebo se zeptat na institut vydědění nebo na žalobu na vrácení darované věci, především nemovitosti.

Během přípravy výzkumu týkajícího se ubližování seniorům jejich příbuznými v soukromí a při získávání materiálů pro vypracování dále uváděných kasuistik ke zkoumanému jevu jsme o této problematice hovořili mimo výše zmíněných pracovníků

přestupkového oddělení Městského úřadu na Praze 5 také se zástupci Policie ČR, několika soudci, sociálními pracovníky a pracovníky dalších organizací a institucí, kteří se ve svém zaměstnání věnují starým lidem a snaží se přispět ke zkvalitnění jejich života. Názory a návrhy opatření na zlepšení žití seniorů a hlavně jejich ochrany před domácím násilím byly různé s ohledem na profesní zaměření dotazovaných, ale naprosto všichni se shodli na tom, že by se měla pozornost zaměřit na prevenci. Prevence by měla spočívat podle nich v rozsáhlejší osvětě a masmédiu by se měla s větší intenzitou do této problematiky vhodně zapojit. Stárnutí a různá úskalí spojená s touto částí života by si podle nich zasloužily větší pozornost, důstojnost a úctu a především jejich řešení.

Z našich rozhovorů rovněž vyplynulo, že by bylo velkým přínosem, kdyby fungovalo společností organizované vyhledávání ohrožených seniorů v terénu, včetně těch zasažených špatným zacházením v rodině. (Např. policisté uváděli, že při setkáních s konkrétními případy ubližování seniorům v rodině se dozvídají, že situace trvá již dlouho, ale nikdo na ni před tím neupozornil, ačkoli třeba byla dosti zjevná.)

Bylo uváděno, že řádná vzájemná provázanost institucí, úřadů a lékařů by rozhodně pomohla k rychlejšímu a efektivnějšímu řešení při vzniklých problémech, se kterými se seniori, s nimiž někdo doma špatně nakládá, často potýkají.

Podle některých kontaktovaných by bylo mimo jiné rovněž vhodné pro provádění efektivnější pomoci seniorům postižených zlým nakládáním zhotovit pro zainteresované pracovníky (policie, přestupková oddělení apod.) soupisy zařízení a institucí věnujících se speciálněji seniorům i s kontaktními adresami, které by sloužily především v náhlých krizových situacích (aby např. úředníci, policisté, lékaři věděli, kam seniory nasměrovat, aby jim mohlo být efektivně dále pomoheno podle druhu jejich problému).

Zazněly též názory, že by k seniorům mělo být přistupováno se zvláštním ohledem (jako je tomu např. u dětí) pro jejich fyzickou i psychickou křehkost a tento specifický přístup právně zakotvit.

7. Kasuistiky případů špatného zacházení se starými osobami v rodině⁶¹

Za účelem ilustrace reálných případů ubližování starým lidem jejich nejbližšími příbuznými v rodině jsme čerpali informace od Policie ČR a obvodního soudu pro Prahu 2 a 5 a vypracovali jsme dále uváděné kasuistiky. Na několika případech ukazujících domácí násilí na seniorech jsme chtěli upozornit na alarmující skutečnost, že ubližování seniorům existuje a je nutné se tímto negativním jevem ve společnosti zabývat a především jej urgentně řešit a starším osobám tak pomáhat.

Kauza č.1

Obvodní soud pro Prahu 2 vynesl dne 15.5.2006 rozsudek, kterým byla uznána vinnou paní R., nar. 1946, pro trestný čin **týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě** dle § 215a) odst.1 tr.zák. Trestného činu se dopustila tím, že ve společně obývaném bytě psychicky týrala svoji osmdesátiletou matku, a to tak, že vůči ní užívala hrubé a vulgární verbální projevy, fyzicky ji napadala a brala jí peníze, v důsledku čehož poškozená neměla dostatek prostředků na obživu a byla nucena peníze získávat i žebráním na ulici. Paní R. týrala svou matku i tím způsobem, že ji zakazovala užívat některé prostory bytu, i když tento byt byl poškozené osoby, která byt obývala asi 58 let a dcera se k ní přistěhovala společně i s vnučkou a jejími dvěma dětmi. Dcera ani vnučka na nájem nepřispívaly, nedávaly peníze na jídlo, ale naopak po poškozené peníze požadovaly a braly jí je a též telefonovaly na účet poškozené bez jakéhokoliv finančního příspěvku. Poškozená si nesměla dávat své věci do koupelny a rovněž měla zakázáno chodit do pokoje vnučky a pravnoučat.

Poškozená má ještě syna právníka, který se však s matkou ani svou sestrou po smrti svého otce nestýká. Nejprve matce posílal měsíčně asi po dobu 1 roku finanční výpomoc složenkou, avšak po té, co zjistil, že peníze využívá místo matky jeho sestra, přestal dále peníze poskytovat.

Poškozené pomáhali zařizovat různé záležitosti sousedé, též navštívila Centrum sociální pomoci Kontakt, kam ji přivedla neznámá dívka, která ji potkala na ulici, když poškozená vykřikovala, že skočí pod auto. Vyhrocenou situaci, která trvala již sedm let nakonec poškozená vyřešila tak, že sama osobně podala na místním oddělení policie trestní

---

⁶¹ Kapitola byla ukončena v únoru 2007, kdy její autorka ukončila pracovní poměr v IKSP

oznámení na svou dceru. Trestnímu oznámení vyhotovenému za pomoci pracovníků výše uvedeného centra sociální pomoci předcházela poslední incident v bytě mezi dcerou a matkou, ke kterému si matka zavolala policejní hlídku.

Paní R. byla odsouzena k podmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 20 měsíců se zkušební dobou 4 let a dále jí byla uložena povinnost podrobit se programům psychologického poradenství a přiměřeně se podílet na nákladech spojených s žitím v bytě s poškozenou.

Kauza č.2

Na pana J., nar. 1964 bylo v červenci r. 2003 vlastními rodiči nar. 1944 a 1946 podáno trestní oznámení, na základě kterého bylo proti panu J. zahájeno trestní stíhání pro trestný čin **násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197 tr.zák. a pokusu trestného činu ublížení na zdraví podle § 222 odst.1 tr.zák.**, kterých se měl dopustit tím, že po předchozí slovní rozepři a opakovaných výhrůžkách ublížením na zdraví, uchopil v kuchyni bytu, ve kterém se svými rodiči bydlel, svoji matku za ramena, přitlačil ji zády na zeď a hlavou ji udeřil mezi oči do kořene nosu, takže se uhodila o zeď do temene hlavy. V důsledku toho utrpěla pohmoždění měkkých tkání hlavy, pohmoždění s krevními výrony na obou tvářích a pohmoždění krční páteře. Po té, co se poškozené zastal její manžel, začal i jemu vyhrožovat zabitím, pokud neopustí byt a vzal v předsíni vojenský bajonet a za doprovodu slovních výhrůžek se proti poškozenému rozpřáhl. Rodiče se báli dalšího ohrožujícího chování svého syna, tak se oblékli a odešli z bytu na ulici, kde si zavolali policii a po jejím příjezdu vše nahlásili. Fyzické i psychické napadání bylo při návštěvách v bytě rodičů opakované.

Na pana H. byl podán návrh na vzetí do vazby, avšak na základě jeho písemného slibu před soudcem byl usnesením soudu ponechán na svobodě a byla mu uložena omezení spočívající v tom, že se do doby než bude ve věci rozhodnuto, nepřiblíží k rodičům, nebude jim telefonovat a ani je jinak kontaktovat.

V říjnu 2003 byl podán na státní zastupitelství na pana J. návrh na obžalobu pro výše uvedené trestné činy.

Další vývoj ve věci zatím neznáme. Vycházeli jsme z dostupných materiálů.

Kauza č.3

V březnu 2006 bylo sepsáno v nemocnici trestní oznámení s 79 letou paní A. (nar. 1927) proti vnukovi panu D. nar. v roce 1978 pro spáchání trestného činu **ubližení na zdraví dle § 221 odst.1 a týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a) odst.1**. Tohoto jednání se měl dopustit tak, že od babičky odebíral její celou penzi, nechával jí málo prostředků na obživu. Když se poškozená proti takovému chování ohradila, byla opakovaně obviněným fyzicky napadena. Poslední napadení následovalo po předchozí hádce, kdy vnuk po babičce požadoval peníze na splacení svých dluhů a babičku uchopil a hodil zády na postel. Následkem toho se poškozená udeřila do hlavy o zeď a vyústilo to až hospitalizací poškozené v nemocnici. Paní A. vnuk tímto způsobil zlomeninu 7.-10. žebra. Poškozená odešla z nemocnice ze strachu před obviněným do azylového domu a následně do domova důchodců.

Prvotní iniciativa k informování o událostech v bytě paní A. a její zoufalé situaci, která později vedla k sepsání trestního oznámení paní A., vzešla od její přítelkyně a rovněž se o tuto situaci staral Odbor sociální péče a zdravotnictví a občansko-správní odbor úřadu městské části.

V září 2006 byl podán na Obvodní státní zastupitelství Prahy 5 návrh na podání obžaloby na pana D. pro trestné činy § 215a) odst.1, § 221 odst.1 a § 197a) tr.zák.

Další vývoj věci neznáme. Vycházeli jsme z dostupnosti zapůjčeného materiálu.

Kauza č. 4

V dubnu r. 2002 byla podána obžaloba na pana H., narozeného 1959, pro trestné činy **loupeže podle § 234 odst.1 a vydírání podle § 235 odst.1 tr.zák.**, kterých se dopustil na své 74 leté matce paní H. (nar. 1928). Tohoto jednání se dopustil tak, že v bytě, ve kterém žije společně se svou matkou, po ní požadoval peníze na cigarety a pivo pod pohrůzkou bezprostředního násilí. Nato ji fyzicky napadl, sebral jí finanční hotovost ve výši 500,-Kč a při tom jí způsobil zlomeninu 6. a 7. žebra, pohmoždění hrudníku, hlavy a kolene. Dále matce vyhrožoval, že pokud nevezme zpět trestní oznámení, že ji zabije tak, že jí shodí z mostu do Vltavy.

Poškozená se obávala o svůj život, a tak si sama přivolala pomoc zavoláním na policii linkou 158 a později podala na policii trestní oznámení.

Takováto jednání pana H. se uskutečňovala vůči matce v průběhu několika let. V minulosti byl již soudně trestán. V roce 1999 byl rozsudkem odsouzen k trestu odnětí svobody podmíněně za trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky dle § 201 a nepodmíněně na dobu tří let za ublížení na zdraví své matce dle § 222 tr.zák.

Pan H. byl rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 2 r. 2002 uznám vinným pro trestný čin loupeže podle § 234 odst.1 tr.zák. a trestný čin vydírání podle § 235 odst.1,2 písm.e) tr. zák. a byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 7 let a 8 měsíců.

Kauza č. 5

Obvodním soudem pro Prahu 5 byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 1 roku pan K. za spáchání trestných činů **krádeže podle § 247 odst.1, písm.e) a násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 197a odst.1 tr. zák.**, kterých se dopustil proti své 75 leté babičce. Odsouzený pan K. se svého jednání dopustil tím, že po nastěhování do bytu své babičky se k ní začal chovat hrubě, nadával jí, vyhrožoval a kradl jí věci, které rozprodával. Hrubé chování vnuka ke své babičce trvalo několik let. Babička na svého vnuka již jednou podala oznámení, ale později ho vzala zpět s tím, že se k ní vnuk již chová slušně. Po krátké době se však hrubé chování začalo opakovat a stupňovat, a tak trestní oznámení podala znovu. Další vývoj ve věci neznáme, vycházeli jsme z dostupných materiálů.

8. Souhrn a závěr

Práce si kladla za cíl přispět k mapování výskytu jednotlivých forem ubližování seniorům v rodinách jejich příbuznými v České republice, a to pohledem sociálních pracovníků, kteří poskytují služby starým osobám v soukromí jejich domovů. Dále si práce kladla za cíl přispět za pomoci zkušeností a názorů sociálních terénních pracovníků k popisu některých skutečností vedoucích příbuzné k ubližování seniorům a k zjištění některých skutečností ovlivňujících zveřejňování tohoto sociálně závadového jevu v naší republice. Práce rovněž měla za cíl přinést informace o policii evidované kriminalitě na osobách pokročilého věku v ČR (o obětech seniorského věku a pachatelích trestné činnosti vůči seniorům) v období let 1994 – 2007, včetně podrobnějších údajů k § 215a trestního zákona (týrání osoby ve společně obývaném bytě či domě). Pozornost v předkládané práci byla věnována i zásadnějším národním a mezinárodním dokumentům zabývajícím se ochranou seniorů. Práce se zabývala i právními normami v ČR, které mohou sloužit k postihu špatného zacházení se staršími osobami, a to i při domácím násilí. V rámci kasuistik bylo doloženo několik případů zlého nakládání s osobami pokročilého věku v rodině, které v Praze vyšetřovala policie nebo je řešily soudy.

Výzkumná sonda zaměřená na zjištění výskytu špatného zacházení se seniory ze strany příbuzných (členů rodiny) a na popis některých skutečností souvisejících s výskytem tohoto jevu a s jeho zveřejňováním ukázala dále uvedené skutečnosti. (O špatném zacházení se seniory vypovídalo v roce 2006 v rámci anonymní dotazníkové akce 58 sociálních pracovníků z Prahy a Středočeského kraje, kteří poskytují služby seniorům v soukromí jejich domovů. Vypovídali o případech ubližování příbuznými osobám pokročilého věku, se kterými se setkali v období „posledních pěti let“ /2000 – 2005/. Za seniory byly považovány osoby obou pohlaví ve věku 65 a více let. Tito sociální pracovníci sdělili své poznatky o 83 seniorech /o 26 mužích a 57 ženách/).

O těchto **83 seniorech**, kterým bylo v rodině ubližováno, bylo např. zjištěno:

- Nejméně tři čtvrtiny seniorů trpěly od svých příbuzných více druhů špatného zacházení (73,5 %).
- Mezi nejčastější špatná zacházení se starými lidmi v rodině patřilo psychické ubližování, které se vyskytlo u více jak dvou třetin z nich (69,9 %). U zhruba poloviny seniorů

docházelo k zneužívání jejich finančních prostředků a dalšího jejich majetku někým z příbuzenstva

(49,4 %). Fyzické ubližování bylo konstatováno u téměř pětiny seniorů (19,3 %, 16 osob; 6 mužů, 10 žen). Zanedbávání (ve smyslu neprovádění hygieny apod.) zažilo téměř 40 % starých osob (38,6 %). Jedna seniorka byla také obětí opakovaného sexuálního zneužívání (1,2 %).

- Fyzického násilí v rodině se dopustili vůči 16 starším jedincům v polovině případů muži a v druhé polovině ženy.
- Téměř 40 % seniorů ubližoval v rodině více než jeden příbuzný (38,6 %).
- Nejméně 69,9 % seniorů se stalo obětmi špatného zacházení opakovaně. Přesnější frekvence ubližování nebyla zjišťována.
- Pokud se jedná o příbuzenské vztahy ubližovatelů k seniorům:
  - jen dcery špatně nakládaly v rodině s téměř pětinou sledovaných starých osob (19,3 % seniorů), jen synové ubližovali 16,9 % seniorů
  - podíl synů a dcer na ubližování starým osobám v rodině byl ale ještě vyšší než výše uvedený. Dospělé děti seniorů byly zjištěny jako ubližovatelé i v kombinaci s dalšími příbuznými (např. současně syn/dcera seniora a vnuk/vnučka ubližovali nejméně 8,4 % seniorů)
  - k špatnému zacházení ze strany manžela/manželky, druha/družky došlo u 16,9 % starých osob
  - zeťové a snachy zle nakládali minimálně s 7,2 % starých příbuzných
  - na ubližování seniorům měli podíl také někteří výše jmenovaní příbuzní současně ještě s dalšími blízkými (např. se sourozenci seniora, synovci, neteřemi a některými dalšími), ale jejich výskyt nebyl příliš častý.
- Evidentní znaky fyzicky násilného chování vůči seniorovi ze strany členů rodiny (škrábance, otoky, případně zlomeniny apod.) zaregistrovali sociální pracovníci spíše ojediněle, s výjimkou podezřelých podlitin. Často naopak zmiňovali znaky nedobrého zacházení způsobené pravděpodobně spíše pasivním přístupem rodinných příslušníků k příbuzným vysokého věku (nadměrnou zanedbanost /u 25,3 % seniorů/, dehydrataci /u 9,6 % seniorů/, podvýživu /u 10,8 % seniorů/) nebo uváděli špatné chování se k seniorovi bezprostředně zasahující spíše oblast psychickou než fyzickou (nekomunikování, u 39,8 % seniorů), držení v psychické či fyzické izolaci (první u 28,9 % seniorů, druhé u 22,9 % seniorů).

- Nejčastěji se dozvěděli o špatném zacházení příbuzných se starou osobou lékaři (o 27,7 % seniorů).
- Veřejnost se dozvěděla, a to buď na základě upozornění samotných sociálních pracovníků, nebo z oznámení někoho jiného, minimálně o 27,7 % ubližování straším osobám v rodině (o 23 případech).
- Mezi důvody, které se spolupodílely na tom, že nedošlo k oznámení policii případů ubližování seniorovi sociálními pracovníky, patřilo:
  - přání staré osoby, aby její případ nebyl zveřejněn (41,0 %, 34 seniorů) - jednalo se o důvod nejčastější
  - u zhruba pětiny seniorů se na nenahlášení ubližování spolupodílela skutečnost, že sociální pracovníci případ vyhodnotili tak, že po oznámení policii by se situace staré osoby v rodině/domácnosti mohla vzhledem k okolnostem případu ještě zhoršit (u 21,7 % seniorů)⁶²
  - v asi pětině případů se sociální pracovníci domnívali, že ubližování nebylo až tak závažné, aby ho bylo třeba nahlásit přímo policii (u 19,3 % seniorů) /a nahlásili ho případně jinde/
  - u 15,7 % seniorů byla vzata do úvahy skutečnost, že by bylo pro seniora velmi namáhavé podstoupit (kvůli nemoci, vysokému věku apod.) formality spojené s policejním vyšetřováním. Další uváděné důvody nebyly až tak četné jako již zde zmíněné.
- Důvody zlého nakládání se seniory v rodině byly podle sdělení sociálních pracovníků obvykle v jednotlivých případech vícečetné:

Téměř 40 % starých osob ubližovali příbuzní, protože chtěli získat jejich peníze na hotovosti (obvykle odebírali seniorovi celý důchod či jeho části) (38,6 % seniorů). V tomtéž množství případů docházelo k špatnému zacházení s cílem využívat nebo získat byt či dům osoby ve vyšším věku. U asi pětiny starých osob (18,1 %) byla v základech špatného nakládání potřeba využívat nějaký další majetek seniorů než výše uvedený. Snaha získat dispoziční právo k finančním účtům osob pokročilého věku se vyskytla jako důvod ubližování u 8,4 % seniorů.

Dále se u seniorů na špatném zacházení s nimi v rodině do značné míry podílel celkový nezájem blízkých o jejich osud (u 28,9 % osob) a asi u téhož počtu i dlouhodobě špatné

---

⁶² Výzkum byl realizován před zavedením §§ 21a/ až 21 d/ zákona o Policii ČR, které umožňují vykázaní osob ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj

rodinné vztahy (u 26,5 % osob). Svoji roli zde sehrávalo zneužívání alkoholu příbuznými (u 16,9 % seniorů), užívání příbuznými drog jiných než alkoholových (u 2,4 % seniorů), rovněž duševní choroba blízkých (u 4,8 % seniorů). Vedle toho u 15,7 % seniorů se na nedobré zacházení s nimi v rodině rovněž podílely vyčerpání a přepracovanost členů rodiny při péči o starou osobu, u asi desetiny seniorů mělo vliv selhání nervů pečovatele při pečovatelských aktivitách o příbuzného vysokého věku (10,8 % případů), v 6,0 % případů byl patrný účinek nedostatku životního prostoru v bytech při soužití více generací.

Na základě některých výše uvedených skutečností lze tedy konstatovat, že nejen důvody zjištěné (materiální/finanční) a obecně rodinné (nevšímavost a nezáměr o seniora či dlouhodobě špatné vztahy v rodině) se podílely na tom, že členové rodiny se seniory špatně nakládali, ale byly to i důvody, které plynou z jiných zdrojů. Jedná se např. o náročnost provádění péče o seniora (časově, fyzicky, psychicky apod.) jinak starostlivých příbuzných nebo o neumění, případně nepřipravenost či neochotu členů rodiny takovouto péči zvládat.

Tyto důvody, a to jak ty spadající spíše do oblasti kriminogenní, tak ty sociální, zdravotní a případně jiné, je třeba rozlišovat především z hlediska prevence tohoto sociálně nežádoucího jevu. V praxi proto bude třeba reagovat jinak v případech předcházení ubližování seniorům motivovaných špatným záměrem, jinak v prevenci případů, které jsou způsobeny takovými důvody, jako např. únavou a dlouhodobou zátěží z pečování o seniora v domácím prostředí apod. Avšak vzhledem k časté obtížnosti identifikace motivace pachatele ubližování, strategie intervence by se v každém případě měla v praxi zaměřit na ochranu a podporu oběti – seniora.

K tomu, aby se s opravdu účinnou prevencí v praxi mohlo vůbec začít, je třeba se ale o případech ubližování seniorům vůbec dozvědět. Jak bylo naznačeno, brání tomu zatím na jedné straně mnohé objektivní skutečnosti odrážející se např. v tom, že potenciální ohlašovatel si není jist, zda vzhledem ke kvalitě služeb nabízených a poskytovaných společnostmi by zveřejněním případu mohlo být dosaženo účinné pomoci staré osobě. Na druhé straně je mnohdy dosud zveřejnění ubližování ovlivněno (právě tak jako u případů domácího násilí týkajících se jiných věkových skupin obyvatel) tím, že samotný starší jedinec – oběť špatného zacházení, pokud je schopen situaci nahlížet, nechce o problémech v rodině mluvit a řešit je. Měla by se proto v praxi více cíleně podporovat informovanost o problému špatného zacházení se seniory a o možnostech jeho řešení.

Z výše zjištěných údajů bylo dále rovněž mimo jiné zřejmé, že zneužívání financí a majetku starých osob pravděpodobně nejsou u nás nijak ojedinělá (což již naznačily i některé dříve provedené průzkumy). Monitorování tohoto závadového chování vůči seniorům by mělo být do budoucna předmětem zájmu společnosti systematicky a mnohem častěji než dosud. Mělo by jít o zájem zaměřený nejen na členy rodiny a další příbuzné, ale také na širší okruh jedinců, kteří se starými osobami přicházejí v rámci nejrůznějších aktivit do styku. Mělo by se týkat zvláště pak těch, na kterých senioři bývají posléze do větší či menší míry fyzicky i sociálně závislí.

Bez intenzivnějšího zájmu společnosti by v budoucnu neměla zůstat ani další sociálně závadová chování vůči seniorům zasahující obecně až do oblasti kriminality (mimo jiné i např. chování různých firem, které „křehkosti“ seniorů bez jakýchkoli morálních zábran využívají ke svému obohacení apod.). Již dnes lze předpokládat, že velká část špatného zacházení se seniory je latentní, tj. policie a ani veřejnost (jak bylo také patrné z našich poznatků) se o nich z různých důvodů nemusejí dozvědět. Lze také předpokládat, že různých deliktů a kriminality na starších osobách, a obzvláště některých jejich druhů právě v oblasti majetkové (i ze strany příbuzných seniorů), bude postupně dále přibývat. Důvodem bude nejen vzrůstající počet seniorů, tj. tzv. „křehkých“ jedinců, v populaci, ale asi i kvalita sociálního klimatu v naší společnosti a v neposlední řadě snižující se životní, a někdy také morální, úroveň některých skupin obyvatel nebo jednotlivců.

Ze zjištěných dat a i z některých příběhů uvedených v kasuistikách bylo dále také zřejmé, že u nás dlouhodobě nedostatečně řešená situace týkající se bytů (která se stále více vyostřuje) zcela zřetelně poškozují seniory, snad ještě více než mladé osoby. Na rozdíl od mladých, senioři nemají naději na to, že se dožijí vylepšení tohoto stavu. Vykázání případného násilníka z bytu na krátký čas z hlediska dlouhodobého zlepšení situace seniorů často mnoho nevyřeší, i když krátkodobější úlevu může určitě poskytnout. Bez provedení dalších návazných kroků umožněných zákonem, které by vedly k déletrvající ochraně seniora nemůže mít krátkodobé vykázání násilníka dostatečnou účinnost. Zmíněné následné kroky však senior, obzvláště pokročilého věku, bez příslušné kvalifikované pomoci /např. sociálního pracovníka/ sám obvykle nezvládne provést. Odborná, na seniory speciálněji zaměřená pomoc při jejich obraně proti domácímu násilí je nezbytná.

V souvislosti s odmítavostí části naší veřejnosti vůči téměř všemu týkajícímu se stáří je třeba na tomto místě se znovu zmínit i o nedostatečném povědomí obyvatel ČR o vládou schváleném a odborníky zpracovaném Národním programu přípravy na stárnutí (2008-2012). Program stanovuje významné cíle a ukazuje postupy jejich dosažení. I u tak závažného dokumentu týkajícího se starších obyvatel (který se mimo jiné významně dotýká způsobu života seniorů a potažmo i zacházení s nimi), je zjevná disproporce mezi dobrou koncepcí a jejím uskutečňováním, patrná již i ve zmíněné neinformovanosti veřejnosti o tomto programu. Vypovídá to mimo jiné o zatím podceňujícím přístupu naší společnosti ke stáří jako jedné z nevyhnutelných etap života každého člověka.

Odpovědi na dotazy směřované zvláště na ředitele a vedoucí pracovníky zařízení, která poskytují sociální služby seniorům v soukromí jejich domovů (20 osob) ukázaly, že, podle zkušeností zhruba dvou třetin z nich, výskyt ubližování starším osobám jejich příbuznými dnes (r. 2006) oproti období před pěti lety, zůstává zhruba stejný (65,0 %). Podle 15,0 % z nich se zvyšuje, ostatní se nevyjádřili.

Bylo také zřejmé, že na ohlašování ubližování starším osobám v rodině, jmenovitě sociálními pracovníky, působí podle názoru oslovených osob hlavně, a to shodně se zjištěnými daty od samotných terénních pracovníků, nejen vyhodnocení reálných možností seniorovi pomoci, ale často i subjektivní přání seniora ubližování nezveřejňovat a nechat věci tak jak jsou.

V názoru oslovených vedoucích na to, co by obecně /tedy nejen ze strany sociálních pracovníků/ zvýšilo u nás míru nahlášení eventuálních případů špatného zacházení se seniory v rodině vyplynulo, že by k tomu přispělo především zvýšené sebevědomí seniorů, které by alespoň část z nich vedlo k razantnějším obraným reakcím, dále příprava široké veřejnosti na vlastní stáří (a to v tom smyslu, že tato příprava by se týkala všech členů společnosti, nejen těch v současnosti věkově pokročilých, a že by se jednalo o celoživotní výchovné, vzdělávací i zdravotně osvětové působení na celou populaci). Také by zde významně pozitivně působilo zlepšení možností policie zakročit v případech špatného zacházení se starými osobami⁶³ a systematické uvádění do povědomí veřejnosti poznatků o jevu špatného zacházení se seniory a o jeho negativních následcích. Z uvedeného lze tedy vyvodit, že kdyby

---

⁶³ Výzkumná sonda byla realizována před zavedením §§ 21a/ až 21 d/ zákona o Policii ČR, které umožňují vykázaní osob ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj.

existovalo, mimo jiné, veřejnosti známé dostatečné zázemí péče a možností pomoci starším osobám (včetně možnosti vhodného náhradního ubytování specializovaného na „křehké“ seniory, tak jak existuje u případů domácího násilí na dětech a dospělých osobách v produktivním věku), tak by se naše veřejnost pravděpodobně dozvíдалa o zánulisi domovů seniorů mnohem více než dosud.

Kapitola zaměřená na rozbor policejních dat (evidovaná kriminalita)⁶⁴ vztahujících se v ČR také k jevu ubližování seniorům v jejich soukromí osobami, se kterými zde soužijí nebo přicházejí do bližšího kontaktu, ukázala následující.

- U trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.) v ČR během období června 2004 až prosince 2007 (tedy během asi 3,5letého období, kdy byl zákon v působnosti) bylo policií zaznamenáno 189 obětí⁶⁵ ve věku 60 a více let. Mezi těmito 189 obětmi tvořili jedinci starší 70 let zhruba polovinu (47,1 %). Z uvedených 189 obětí jich bylo téměř 40 % zraněno (38,6 %). Jedna osoba pokročilého věku v důsledku uvedené trestné činnosti zemřela. Mezi 189 obětmi-seniory byly z 90 % ženy.
- Za trestnou činnost na seniorech kvalifikovanou jako týrání osoby ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr. zák.) bylo za zhruba 3,5leté období (červen 2004 až prosinec 2007) stíháno 165 jednotlivců. Mezi 165 stíhanými byli téměř z 90 % muži (86,7 %). 90,9 % stíhaných bylo ve věku 30 a více let. Více jak třetinu z 165 stíhaných tvořili recidivisté (38,8 %), ostatní stíhané osoby dříve trestány nebyly.
- Policií *zaevidované* oběti trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a/ tr.zák.) ve věku 60 a více let tvořily 8,1 % všech policií zaznamenaných obětí tohoto trestného činu během zhruba 3,5letého období (červen 2004 – prosinec 2007).
Oběti trestného činu dle § 215a tr. zák. ve věku 60 a více let tvořily 0,75 % mezi všemi policií registrovanými obětmi kriminality spáchané vůči osobám starším 60 a více let za

---

⁶⁴ Prezentované údaje o obětech a stíhaných osobách byly na požádání IKSP jednorázově účelově zpracovány PPČR mimo standardní sestavy zpracovávané OSŘI. Data zde uváděná se proto mohou poněkud lišit od údajů uváděných v jiných našich publikacích.

⁶⁵ U tohoto trestného činu nemusí jít nutně o oběti, které byly ve vztahu k pachateli osoby blízké, ale v praxi se ukazuje, že v převážné většině případů tomu tak je.

období let 2004-2007. Přitom mezi všemi policií zaevidovanými oběťmi kriminality za období let 2004-2007 počet všech obětí trestné činnosti podle § 215a tr. zák. (tedy nejen věku seniorského) činil asi jedno procento (1,15 %).

Výše uvedené hodnoty ukazují na to, že v populaci naší republiky počet evidovaných obětí naposledy jmenovaného trestného činu není rozhodně zanedbatelný a s ohledem na předpokládanou velkou latenci chování postihovaného tímto paragrafem, obzvláště v případě starých osob, lze mít za to, že jeho výskyt v realitě může být značný⁶⁶.

Z policejních údajů bylo také zjevné, že počty policisty zaevidovaných obětí trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a tr.zák.) se každoročně zvyšují, a to nejen celkově, ale i u osob ve věkové kategorii 60 a více let. Lze to však připsat pravděpodobně na vrub spíše dnešní přece jen větší citlivosti společnosti i policie k tomuto jevu než jen vyššímu faktickému výskytu takového druhu ubližování.

Z neformálních rozhovorů vedených při přípravě našich terénních šetření týkajících se ubližování seniorům v rodině se zástupci Policie ČR, s několika soudci, sociálními pracovníky a pracovníky některých dalších organizací a institucí, které se seniory pracují, vyplynulo také např. následující:

Všichni pracovníci, se kterými jsme se setkali, se shodli na tom, že v případě špatného zacházení se seniory by se pozornost společnosti a jejích jednotlivých složek měla také více zaměřit na prevenci tohoto jevu.

V dané oblasti by bylo podle mnohých námi kontaktovaných velkým přínosem, kdyby u nás fungovalo vyhledávání ohrožených seniorů v terénu (včetně těch zasažených či ohrožených špatným zacházením v rodině) a následné pomáhání jim (v případě domácího násilí např. při případné přípravě trestního oznámení, jeho podání, jednání u úřadů, soudu apod.)

---

⁶⁶ V úvahách o celkových počtech seniorů, se kterými je v rodině špatně nakládáno (tedy nejen v rámci § 215a TZ), z policií evidovaných obětí kriminality je navíc třeba vzít v potaz, že trestná činnost příbuzných vůči seniorům (a nejen jim) může být postihována i v rámci dalších §§ tr. zák. (viz výše kap.5.3.), takže i počet policií zaevidovaných obětí-seniorů, kterým bylo ublíženo v rámci příbuzenských vztahů, může být mnohem větší než ten uvedený výše (tj. dle § 215a tr. zák.). Jelikož však policie ve svých statistikách až do nedávna neuváděla vztah mezi pachatelem a obětí, identifikace případů zde sledovaných špatných zacházení v rámci rodiny v uvedených zdrojích nebyla možná.

K přesnější identifikaci počtu špatným zacházením postižených seniorů v rodině by také pro celorepublikové potřeby přispělo stálé zjišťování vztahu mezi obětí a pachatelem trestné činnosti v policejních statistikách a jejich pravidelné vykazování.

Z výše uvedeného je zřejmé, že problém špatného zacházení se seniory obecně, a také specificky ze strany jejich příbuzných, je aktuální i v České republice. Existenci tohoto sociálně závadového jevu u nás, jak jsme ukázali, již dokládají nejen poznatky sociálních pracovníků, lékařů, policistů a dalších pracovníků a odborníků, ale i zatím provedené menší výzkumné sondy. Přesto přesnější rozsah výskytu špatného zacházení se starými lidmi ze strany příbuzných v naší populaci zatím neznáme, protože dosud nebyl cíleně výzkumně zjišťován na reprezentativním souboru respondentů.

Pokud vyspělost a kvalita jednotlivých společností je hodnocena i tím, jak je v nich zacházeno se zestárlými občany a jak je o ně postaráno, ke kladnému hodnocení naší společnosti v této oblasti je třeba také začít efektivně řešit v praxi špatné nakládání se starými lidmi. Řešení tohoto jevu ale spočívá ve spolupráci a koordinaci práce všech zúčastněných řešitelů z různých oblastí a oborů. V postupu proti špatnému zacházení se seniory, a to i v jejich soukromí, by pak mohla a měla přispět svým dílem i kriminologie.

9. Summary

Martinková, M., Vlach, J., Krejčová, S.: Maltreatment of Persons in Advanced Age – with Particular Reference to Domestic Violence

The publication is devoted to maltreatment of seniors. It is aimed at contributing to the mapping of incidence of maltreatment of seniors in families by their relatives in the Czech Republic, seen from the viewpoint of social workers. The publication is also aimed at providing the contribution of analyzing the experience and opinions of social workers concerning identification of some facts that induce the relatives to abuse their seniors. The publication is also focused on determining some facts that influence making this negative phenomenon public in this country. One part of the publication is focused on the phenomenon of maltreatment of elderly persons on a rather general level, in terms of defining this phenomenon, dividing it in individual types. Expected incidence of this phenomenon was also provided in the work, and attention was called to its latency. The publication also took cognizance of the aggregate term EAN (Elder Abuse and Neglect). On the theoretical level, special attention was then paid besides others to financial / material abuse of seniors by their relatives or neglect of elderly persons in the family. Attention was also focused on defining the term old age. Moreover, the publication sought to provide information on criminality concerning persons in advanced age in the Czech Republic registered by the police (victims in senior age and offenders of crimes against seniors) in 1994 – 2007, including data that concern Section 215a of the Criminal Code (maltreatment of a person living in a jointly inhabited flat or house). The presented publication also concentrated on more principal national and international documents that deal with the protection of seniors. It also dealt with legal regulations of the Czech Republic that may be applied in recourse due to maltreatment of elderly persons, also in cases of the so called domestic violence. Several cases of maltreatment of persons in advanced age in the family were described among case reports, which were investigated by the police or handled by courts.

The research exploration that focused on determining the incidence of maltreatment of seniors on part of their relatives (family members) and on the description of some facts related to incidence of this phenomenon and its publication showed the facts as stated further. (Information about maltreatment of seniors was provided by 58 social workers from Prague and the Central Bohemian Region during an anonymous questionnaire-based event in 2006;

these social workers provide services to seniors in the privacy of their homes. The social workers provided evidence of cases of abusing the seniors whom they met in the period of the “past 5 years” (2000 – 2005). The term senior is understood as persons of both sexes aged 65 years and more. Social workers provided their information on 83 seniors [26 men and 57 women]).

For example, the following information was found out about these 83 seniors who were abused in their families:

- At least three quarters of the seniors suffered multiple kinds of maltreatment by their relatives (73.5%).
- The most frequently occurring maltreatment of seniors in the family included mental abuse. Mental abuse occurred in more than two thirds of them (69.9%). Approximately one half of the seniors experienced misuse of their financial resources and other property by some relative (49.4%). Physical abuse was noted in almost one fifth of the seniors (19.3%; in 16 persons; out of that, 6 men and 10 women). Neglect (in the sense of failure to provide hygienic care etc.) was experienced almost by 40% of elderly persons (38.6%). One female senior was also a victim of repeated sexual abuse (1.2%).
- Physical violence in the family in respect of the 16 elderly individuals named above was committed by men in one half of the cases and by women in the other half. The majority of seniors thus physically attacked in the family experienced such violence repeatedly (87.5%). Intensity of the violence was not determined.
- Almost 40% of the seniors were maltreated in the family by more than one relative (38.6%).
- At least 70% of the seniors out of the 83 investigated persons became victims of maltreatment in the family repeatedly (69.9%). More accurate frequency of abuse was not determined.
- As for the relationship between the abusers and the seniors, daughters in the family maltreated almost one fifth of the investigated elderly persons (19.3%); sons abused 16.9% seniors separately. However, the ratio of sons and daughters who were involved in abuse was even higher as adult children of the seniors were found to be abusers also in combination with other relatives. For example, son and daughter together of the senior or grandson and granddaughter together of the senior abused 8.4% of the seniors at the minimum. Ill-treatment on part of the husband/wife or the spouse occurred in 16.9% of the seniors. Sons-in-law and daughters-in-law abused 7.2% of elderly persons at the minimum. The above named relatives were also involved in abuse together with other close relatives

(for example, siblings of the senior, nephews, nieces and some others); however, their incidence was not very frequent.

- Obvious signs of physical violent behaviour toward the senior on part of his/her family members (scratches, swellings and/or fractures etc.) were registered rather sporadically by the social workers, with the exception of suspicious bruises. On the contrary, they often mentioned signs of poor treatment of the senior caused probably by rather passive conduct of the family members toward the elderly relative (excessive neglect [in 25.3% seniors], dehydration [in 9.6% seniors], malnutrition [in 10.8% seniors]) or they mentioned maltreatment of the seniors imminently affecting rather the mental than physical level (lack of communication [in 39.8% seniors], keeping the senior in mental or physical isolation, respectively [in 28.9% seniors or 22.9% seniors, respectively]).
- Most often, physicians were the first to learn about maltreatment of seniors by their relatives (in 27.7%; 23 seniors).
- The public learned about such maltreatment either upon notice of the social workers themselves or upon being notified by someone else, namely about 27.7% cases at the minimum of maltreatment of elderly persons in the family (about 23 cases).
- The most frequent reasons that were co-involved in the fact that the cases of maltreatment were not reported to the police by the social workers also included the senior's wish not to make his/her case public. Such a wish was expressed by 41.0% seniors.
- According to information provided by the social workers, the reasons of maltreatment in the family were usually manifold in individual seniors. 38.6% of elderly persons were abused by their relatives because the relatives wanted to acquire their cash (they usually took the whole retirement pension or its part from the senior). In the same percentage of cases, maltreatment occurred with the aim to use or acquire the flat or house of the elderly person. In 26.5% of seniors, their maltreatment had its roots in the need of using some other property of the seniors than that named above.

Furthermore, general lack of interest of near persons in the fate of their seniors was involved in the maltreatment of 28.9% of the seniors, as well as long-term poor family relationships in about the same percentage of elderly persons (in 26.5% seniors). Besides that, alcohol abuse by the relatives played its role (in 16.9% seniors), abuse of drugs other than alcohol (in 2.4% seniors), as well as mental disease of the relatives (in 4.8% seniors). Besides that, exhaustion and being overworked of the family members in providing care to the elderly person had its share in maltreatment of the seniors in 15.7% seniors; in one tenth of the seniors, nervous

failure of the care provider in providing care to a relative in high age had an effect (in 10.8% seniors); lack of living space in flats in cases of cohabitation of multiple generations was apparent as an effect in 6.0% seniors.

Furthermore, the following facts were also determined, for example:

- In the opinion of roughly two thirds of 20 questioned social workers holding managerial positions (65.0%), incidence of abuse of elderly persons by their relatives in the family today (in 2006) compared to the time about 5 years ago remained about the same. 15.0% respondents thought that the incidence trend was rising; the remaining respondents provided no opinion.
- Victims of crimes qualified as maltreatment of a person living in a jointly inhabited flat or house (Section 215a of the Criminal Code) included 189 persons aged 60 years and more in the Czech Republic in the period from June 2004 to December 2007 (thus during an approximately 3.5 years long period when the law was in effect). Among such persons, persons older than 70 years represented almost one half (47.1%). Approximately 40% of the 189 victims mentioned above were injured (38.6%). One victim died due to the criminal activity mentioned. 90.0% out of the 189 victims – seniors were women.
- During the above named 3.5 years long period, 165 prosecuted individuals included 86.7% men and 13.3% women. Almost 40% prosecuted persons were recidivists (38.8%). 90.9% prosecuted persons were more than 30 years old.
- Victims of the crime of abuse of a person living in a jointly inhabited flat or house (Section 215a of the Criminal Code) aged 60 years and more, registered by the police, formed 8.1% of all victims of this crime registered by the police during the approximately 3.5 years long period (June 2004 – December 2007).
- It followed from the police data that numbers of crime victims of abuse of a person living in a jointly inhabited flat or house (Section 215a of the Criminal Code) increased every year, not only in terms of total figures but also for persons in the age category of 60 years and more. However, this can probably be attributed rather to the today's, after all, higher sensitivity of the society as well as the police to this phenomenon than to a higher factual incidence of such a type of abuse.

Translated by: I.T.C. Jan Žižka

10. Seznam literatury (pro kapitoly 1-4):

Čírtková, L.: Senioři jako oběti trestných činů. Policista 6/2007.

Benediktová, V.: Mezinárodní setkání k domácímu násilí. Informační servis prevence kriminality. MV ČR, květen 2009.

Brogden, M., Nijhar, P.: Crime, Abuse and the Elderly. Devon : Willan Publishing, 2000.

Danihel, A.: Kapesní ročenka kriminality v ČR 2007. Praha : Policejní prezidium, Odbor systémového řízení a informatiky 2008.

Habart, P.: Vybrané problémy a otázky institucionální péče o seniory v ČR. Disertační práce. Praha : UK Praha, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky, 2006.

Haluzíková, L.: Syndrom špatného zacházení se starými lidmi. Elder Abuse and Neglect. Diplomová práce. Praha : UK Praha, Filosofická fakulta. Katedra psychologie, 2007.

Haškovcová, H.: Fenomén stáří. Praha : Panorama, 1990.

Hříbalová, L.: Násilí na seniorech v českých rodinách – analýza jeho příčin. Diplomová práce. Praha : UK Praha, Fakulta sociálních věd. Katedra veřejné a sociální politiky, 2008 - strojopis

Kalvach, Z.: Týrání, zneužívání a zanedbávání seniorů jako medicínský problém. Časopis lékařů českých, 6/1997.

Kovařík, J., Dunovský, J. a kol.: Popis jednotlivých forem domácího násilí, analýza jejich příčin, prevence: závěrečná zpráva výzkumného projektu RM 01/15/04 MZV ČR. České Budějovice : Jihočeská universita, Zdravotně sociální fakulta, 2005 - strojopis

Kuchařová, V., Rabušic, L., Ehrenbergerová, L.: Život ve stáří. Praha : VÚPSV 2002.

Kunstová, H., Stojanová, J.: Práva seniorů. Zpráva o stavu lidských práv v ČR v r. 2007. www.helcom.cz (16.12.08)

Macháčková, R.: Domácí násilí – některé právní aspekty. In: Martinková, M., Macháčková, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice (Empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky). Praha : IKSP 2001.

Marešová, A., Kotulán, P., Martinková, M.: Výzkum prvovězňených žen. Sonda do problematiky žen v ČR v posledních cca deseti letech poprvé trestně stíhaných a poprvé vězňených. Praha : IKSP 2009.

Martinková, M.: Jak policejní statistiky zaznamenaly údaje o obětech trestné činnosti v ČR v roce 2006. In: Marešová, A. a kol.: Kriminalita v roce 2006. Praha : IKSP 2008.

- Nešporová, O., Svobodová, K., Vidovičová, L.: Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru. Praha : VÚPSV, v.v.i. 2008.
- Příhoda, V.: Ontogeneze lidské psychiky IV. Vývoj člověka v druhé polovině života. Praha : SPN 1974.
- Sheehyová, G.: Průvodce dospělostí. Šance a úskalí druhé poloviny života. Praha : Portál 1999.
- Stojanová, J., Kalvach, Z.: Práva seniorů. Zpráva o stavu lidských práv v ČR v r. 2001. www.helcom.cz (16.12.08)
- Stojkovic, S.: Elderly Prisoners: A growing and Forgotten Group within Correctional Systems Vulnerable to Elder Abuse. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, Vol. 19 (3,4), 2007.
- Stolín, M.: Problémy vztahu rodiny a společnosti ke starým lidem. Diplomová práce. České Budějovice : Jihočeská universita. Zdravotně sociální fakulta 2005.
- Tošnerová, T.: Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Ambulance pro poruchy paměti Praha : 3.LF UK Praha 2002a.
- Tošnerová, T.: Ageismus – Průvodce stereotypy a mýty o stáří. Ambulance pro poruchy paměti Praha : 3. LF UK Praha 2002b.
- Tošnerová, T.: Jak si vychutnat seniorská léta. Brno : Computer Press 2009.
- United Nations: Abuse of Older Persons: Recognizing and Responding to Abuse of Older Persons in a Global Context. Report of the Secretary General. New York, January – 2002.
- Vágnerová, M.: Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha : Nakladatelství Karolinum 2007.
- Veselá, J.: Sociální služby poskytované seniorům v domácnostech. Praha : VÚPSV 2003.
- Vidovičová, L., Sedláková, R.: Neviditelná agenda aneb stáří a zdraví v českých médiích. *Fórum sociální politiky*, 3/2007, str. 13 – 17.
- Vidovičová, L., Rabušic, L., Priznová, M.: Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu. VÚPSV, Praha, výzkumné centrum Brno, 2003
- Vidovičová, L., Rabušic, L.: Věková diskriminace – ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh. Praha : VÚPSV, Výzkumné centrum Brno 2005.
- Vidovičová, L. a kol.: Život v domovech pro seniory. Problémy týrání, zneužívání a zanedbávání péče v domovech pro seniory. Zpráva z výzkumu. Praha : Úřad vlády ČR, Život 90, 2007.
- Vohradílková, L., Rabušic, L.: Čeští senioři včera, dnes a zítra. Brno : VÚPSV 2004.

Vykopalová, H.: Stáří, jeho rizika a ohrožení. Kriminalistika, 1/2001.

Wolf, R., Daichman, L., Bennett, G.: Abuse of the Elderly. In.: Krug, E. G. et al.: World Report on Violence and Health. World Health Organization. Geneva, 2002.

Wilber, K.H., Reynolds, S.L.: Introducing Framework for Defining Financial Abuse of the Elderly. Journal of Elder Abuse and Neglect, Vol. 8 (2), 1996.

Zapletal, J.: K problematice kriminality seniorů. In.: Společenské podmínky vzniku sociálních deviací. Sborník příspěvků semináře sekce sociální patologie MČSS. Kašperské Hory 18. - 20.4.07, 2007.

Zimelová, P.: Ekonomické násilí na seniorech. Sociální práce, 2/ 2006.

Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území ČR v roce 2007. Praha : Ministerstvo vnitra ČR Praha, 2008.

Příloha č. 1

Definice a kontextualizace jevu špatného zacházení se starými osobami (překlad str. 4 – 5 materiálu Spojených národů z r. 2002^{x/})

A. Definice

Protože neexistuje všeobecně přijímaná definice, současná vymezení špatného zacházení se starými lidmi odrážejí rozdíly mezi přijatelným a nepřijatelným jednáním lidí a lidských pospolitostí v různých společnostech. Vnímání a definice špatného zacházení se starými lidmi a násilí na nich se liší skupinu od skupiny v různých společnostech i uvnitř jednotlivých společností.

Jedna definice špatného zacházení se starými osobami, která se snaží vzít tyto rozdíly v potaz, zní takto: „Jednorázový nebo opakovaný čin, nebo zdržení se přiměřeného jednání, k němuž dojde v rámci jakéhokoliv vztahu, kde se očekává důvěra, a který způsobí starší osobě újmu nebo nesnáz.“ Takovýto přístup k definici problematiky ubližování starým lidem tvoří základ jeho nahlížení více jak posledních 20 let.

B. Typologie

Typologie, která také ovlivnila studium špatného zacházení se starými osobami, rozlišuje čtyři kategorie ubližování; (a) tělesné ubližování; (b) emocionální ubližování; (c) finanční vykořisťování; a (d) zanedbávání, konkrétně:

Tělesné ubližování označuje jednorázové činy, které se mohou opakovat, anebo trvající chování. Příkladem trvajícího jednání je nepřiměřené omezování nebo uzavírání způsobující bolest nebo tělesnou újmu. Následky tělesného ubližování zahrnují tělesné příznaky špatného zacházení a viditelné psychologické projevy, například sníženou pohyblivost, zmatenost a další změny chování.

Emocionální nebo psychické ubližování nebo chronická slovní agresivita zahrnuje slova a interakce, které očerňují starší jedince, jsou zraňující a poškozují jejich identitu, důstojnost a sebeúctu. Tento typ špatného zacházení se vyznačuje (a) nerespektováním soukromí a majetku starší osoby; (b) nerespektováním jeho/jejích přání; (c) odepřením přístupu k osobám pro seniora významným/důležitým; a (d) ignorováním zdravotních a sociálních potřeb dané osoby. Příznakem emocionálního ubližování je například strach, snížená rozhodovací schopnost, apatie, stažení se do sebe a deprese.

Finanční vykořisťování neboli **materiální zneužívání** zahrnuje (a) nezákonné nebo nepatřičné užívání nebo zpronevěru majetku a/nebo financí starší osoby; (b) vynucené změny jeho/její poslední vůle a dalších právních dokumentů; (c) odepření práva přístupu k osobním financím a jejich správě; a (d) finanční podvody a podvodné machinace.

Zanedbávání je opomíjení činností, které uspokojují potřeby staršího jedince, a to (a) neposkytováním vhodné stravy, čistého ošacení, bezpečného a pohodlného příbytku, dobré zdravotní péče a osobní hygieny; (b) odpíráním společenských styků; (c) neposkytnutím pomůcek, jsou-li zapotřebí; a (d) nezamezováním tělesné újmě a neposkytováním potřebného

---

^{x/} Abuse of Older Persons: Recognizing and Responding to Abuse of Older Persons in a Global Context. United Nations, Economic and Social Council. Report of the Secretary-General. N.Y., 25.3.-1.4.2002

dozoru. Pečující osoba může nezbytnosti neposkytnout kvůli nedostatečným informacím, dovednostem, zájmu nebo zdrojům. Příznaky zanedbávání zahrnují celou řadu tělesných symptomů špatné pohody, jako jsou bledost, vysušené rty, váhový úbytek, špinavé oblečení, chvění, absence pomůcek, špatná tělesná hygiena, inkontinence, boláky na kůži a v ústech, tělesné a duševní chátrání. Zanedbávání se někdy spojuje i s uzavíráním seniora (omezování pohybu, pobytu) a nepřiměřeně vysokými dávkami léků.

V některých rozšířených typologiích se uvádí i **sebezanedbávání** jakožto soubor činností, jež ohrožují zdraví nebo bezpečí osoby pokročilého věku, například při tělesném a/nebo kognitivním poškození, a které vyúsťují ve sníženou schopnost se o sebe postarat a vykonávat zdravotně prospěšné aktivity. Příznakem sebezanedbávání může být deprese či život v nečistotě.

Další typy zneužívání, začleňované do předchozích kategorií nebo chápané jako jejich obměny, jsou:

Sexuální zneužívání, je nedobrovolný sexuální kontakt od znásilnění přes sexuální napadení po sexuální obtěžování ze strany pečovatelů. Pohlavní zneužívání je obzvláště nebezpečné, pokud oběť nedovede dobře komunikovat nebo pokud se fyzicky a/nebo z hlediska svých životních podmínek nemůže bránit. Pohlavní zneužívání je obvykle řazeno pod tělesné ubližování.

Partnerské násilí může zahrnovat tělesné, emocionální a sexuální zneužívání, finanční/materiální vykořisťování a zanedbávání v celoživotním nebo nedávno započatém partnerském vztahu.

Zneužívání léků označuje nesprávné užívání léků a předpisů, úmyslné nebo nahodilé, tím, že se neposkytují potřebné léky, nebo se léky udělují v dávkách, které starší osobu otupují nebo jí způsobují tělesnou újmu.

V odborné literatuře se někdy vymezují i další specifické formy zneužívání:

Opuštění starých osob jedinci, kteří jsou za péči o ně zodpovědní nebo tuto zodpovědnost přijali.

Ztráta úcty, vnímaná staršími osobami v chování, které je neuctivé, potupné nebo urážlivé.

Institucionální ubližování označuje marginalizaci starších osob v institucích nebo v sociálních a ekonomických koncepcích a jejich realizaci; vede k nespravedlivému rozdělování zdrojů a k diskriminaci v poskytování a dodávání služeb.

V některých společenských souvislostech bývá **ekonomické násilí** směřující k přivlastnění majetku starých jedinců přirosteno ekonomickými, společenskými a politickými strukturami, které takové násilí omlouvají nebo nepřímo podporují. Starší osoby jsou vystaveny riziku ekonomického násilí kvůli nedostatku fyzické síly a neschopnosti vzdorovat násilí. Pokud disponují majetkem důležitým pro blahobyt domácnosti, jako je penze nebo vlastnictví domu, bývají v některých souvislostech nuceni vzdát se nároku na tento majetek. Existují zprávy o případech znásilnění vedených snahou přimět ženy, aby se zřekly majetku, i o případech vyvlastnění či vypuzení vdov z rodinného příbytku.

V některých souvislostech došlo i k **ostrakizování**, kdy starší osoba (obvykle žena) byla určena jako obětní beránek za neštěstí postihnuvší komunitu, např. sucho, záplavy nebo smrtící epidemie. Existují zprávy o případech, kdy žena byla ostrakizována, mučena, zmrzačena nebo i zabita, pokud z komunity neuprchla. Útěk před ostrakizováním může vést ke ztrátě nemovitého majetku.

K sociálnímu nebo domácímu násilí na starších osobách dochází v důsledku rozpadu sociálních vztahů mezi starší osobou a jeho/její rodinou nebo v důsledku rodinného nesouladu. To, do jaké míry se násilí stupňuje, závisí na sociokulturních normách přijatelného chování, prvořadosti rodinných hodnot a hodnocení stáří v dané společnosti.

Komunitní (společenské) násilí působí na starší osoby nejen jako přímé násilí, ale také všeobecnými pocity strachu, které zvyšují jejich celkový pocit nejistoty. Kriminální násilí, např. násilné napadení, vloupání, znásilnění, vandalství, delikvence, násilí spojené s drogami a války gangů, může mít dopad na domovy a komunity přímou viktimizací i tím, že obyvatelům znemožní přístup k základním službám, zdravotní péči a společenským kontaktům.

Politické násilí a ozbrojené konflikty dopadají na osoby pokročilého věku přímo a skrze nucené přesídlování. V humanitárních podpůrných plánech se zřídka myslí na zvláštní potřeby starých lidí. V utečeneckých táborech mohou být staré osoby znevýhodněny při rozdělování jídla a zdravotní péče.

K násilí souvisejícímu s HIV/AIDS dochází v zemích postižených pandemií, kde na starší ženy obvykle padá břímě pečovatelské zodpovědnosti za umírající příbuzné i osiřelé děti. Stigma spojené s HIV/AIDS někdy členy postižených domácností sociálně izoluje.

Příloha č. 2

Počty policíí evidovaných obětí trestné činnosti ve věku 60 a více let v České republice v jednotlivých letech 1994-2007- celkový přehled

Z údajů Policie ČR zpracovala M.Martinková

Heslo takticko statistické kvalifikace	§§ TR.ZÁK.	ROK														CELKEM 1994-07
		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Krádež	247	2528	2 684	2 889	2 560	2 543	2 589	2 572	2 516	2 653	3 745	4 337	5 209	5 427	5 053	47 305
Loupež	234	364	371	371	415	423	432	412	341	500	588	666	604	491	514	6 492
Vydráření	235	55	44	79	53	67	68	50	58	57	73	77	60	39	48	828
Vražda	219	34	34	35	37	26	31	25	26	27	32	29	17	37	20	410
Úmyslné ublížení na zdraví	221, 222	327	372	335	342	411	387	349	339	410	359	351	309	289	313	4 893
Ublížení na zdraví z nedbalosti	223, 224	35	52	38	41	63	48	40	35	75	47	56	58	66	107	761
Pohavní zneužívání ostatní	242	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	1	0	6
Znásilnění	241	12	14	13	11	8	6	8	15	14	14	7	6	8	14	150
Omez. a zbav. osob. svobody	231, 232	20	25	19	28	18	21	24	20	11	16	11	14	12	14	253
Útisk	237	0	0	0	0	0	1	2	9	1	3	7	1	2	3	29
Braní rukojmí	234a	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	3
Týrání svěřené osoby	215	0	0	2	0	1	2	0	0	2	2	3	8	1	3	24
Týrání osoby žijící ve společném bydlí 1/	215a	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	57	49	69	189
Únos	216	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
Násilí na veřejném činiteli (členu policie a ostat.)	153, 154/1, 155, 156	9	4	7	6	3	2	4	4	6	6	3	6	6	11	77
Nebezpečné vyhrožování	197a	106	125	165	153	208	217	240	239	191	182	204	205	158	140	2 533
Ostatní násilné trestné činy	xx/	4	5	1	4	3	2	0	2	2	0	1	2	1	3	30
Ostatní trestná činnost	xxx/	35	31	29	33	45	32	25	27	47	42	40	36	39	45	506
OBĚTÍ CELKEM		3532	3 762	3 983	3 683	3 819	3 839	3 753	3 631	3 996	5 111	5 807	6 592	6 626	6 357	64 491

xx/ §§ tr. zák.: 238a, 237, 233, 231, 230, 215

xxx/ §§ tr. zák.: 156, 174, 175, 175b, 202, 206, 207, 208, 253

1/ nabytí účinnosti § 215a TZ od 1.6.2004

Příloha č. 3

Počty policíí evidovaných obětí trestné činnosti ve věku 60 a více let v ČR v letech 1994-2007 (dělení obětí podle věku a pohlaví)

Z údajů Policie ČR zpracovala M.Martinková

Heslo takticko statistické kvalifikace	§§ TR.ZÁK.	Věk obětí												CELKEM		
		60-69 let				70-79 let				80 a více let				1994-2007		
		muž	žena	celkem	muž	žena	celkem	muž	žena	celkem	muž	ženy	celkem			
Krádež	247	12463	14 066	26 529	6 514	8 992	15506	2017	3253	5270	20994	26311	47305			
Loupež	234	1729	1 636	3 365	770	1 303	2073	271	783	1054	2770	3722	6492			
Vydírání	235	291	214	505	86	131	217	53	53	106	430	398	828			
Vražda	219	108	68	176	65	88	153	25	56	81	198	212	410			
Úmyslné ublížení na zdraví	221, 222	2145	986	3 131	780	602	1382	175	205	380	3100	1793	4893			
Ublížení na zdraví z nedbalosti	223, 224	207	186	393	116	144	260	45	63	108	368	393	761			
Pohlavní zneužívání ostatní	242	2	1	3	0	0	0	0	3	3	2	4	6			
Znásilnění	241	1	77	78	2	43	45	0	27	27	3	147	150			
omez. a zbav. osob. svobody	231,232	49	77	126	26	54	80	14	33	47	89	164	253			
Útisk	237	6	7	13	1	7	8	1	7	8	8	21	29			
Braní rukojmí	234a	1	0	1	2	0	2	0	0	0	3	0	3			
Týrání svěřené osoby	215	0	6	6	4	7	11	2	5	7	6	18	24			
Týrání osoby žijící ve společném obydlí 1/	215a	8	92	100	5	46	51	6	32	38	19	170	189			
Únos	216	0	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	2			
Násilí na veřejném činiteli (členu policie a ostat.)	153,154/1, 155,156	51	5	56	8	0	8	12	1	13	71	6	77			
Nebezpečné vyhrožování	197a	655	860	1 515	286	499	785	107	126	233	1048	1485	2533			
Ostatní násilné trestné činy	xx/	9	7	16	2	8	10	4	0	4	15	15	30			
Ostatní trestná činnost	xxx/	222	78	300	105	58	163	21	22	43	348	158	506			
OBĚTI CELKEM		17947	18 367	36 314	8 772	11 982	20754	2754	4669	7423	29473	35018	64491			

xx/ §§ tr. zák.: 238a,237,233,231,230,215

xxx/ §§ tr. zák.: 156,174,175,175b,202,206,207,208,253

1/ nabytí účinnosti § 215a TZ od 1.6.2004

Příloha č. 4

Stíhané osoby za trestnou činnost na osobách ve věku 60 a více let v České republice v jednotlivých letech 1994-2007 - celkový přehled

Z údajů Policie ČR zpracovala M. Martinková

Heslo takticko statistické kvalifikace	§§ TR.ZÁK.	ROK													CELKEM 1994-07	
		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006		2007
Krádež	247	187	211	279	215	236	265	218	207	240	364	325	414	351	267	3779
Loupež	234	193	192	191	229	180	189	166	168	265	242	294	238	233	202	2982
Vydráření	235	30	25	28	36	35	33	30	37	38	40	49	39	26	31	477
Vražda	219	30	33	41	43	29	33	26	21	26	31	34	19	24	19	409
Úmyslné ublížení na zdraví	221, 222	249	317	284	277	347	337	301	306	348	314	307	284	236	238	4145
Ublížení na zdraví z nebalosti	223, 224	22	47	34	38	59	45	42	27	40	38	38	44	56	50	580
Pohlavní zneužívání ostatní	242	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	5
Znásilnění	241	7	9	3	8	7	2	5	9	6	5	5	5	5	9	85
Omez. a zbav.osob.svobody	231,232	14	18	6	14	7	12	15	11	6	12	8	6	6	4	139
Útisk	237	0	0	0	0	0	0	1	8	0	2	3	2	0	4	20
Braní rukojmí	234a	0	0	0	0	0	4	0	0	0	1	0	0	0	0	5
Týrání svěřené osoby	215	0	0	1	0	1	2	0	0	2	2	2	7	2	2	21
Týrání osoby žijící ve společném bydlí 1/	215a											14	47	50	54	165
Únos	216	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Násilí na veřejném činiteli (členů policie a ostat.)	153,154/1, 155,156	8	4	4	4	2	2	3	3	4	5	3	3	5	8	58
Nebezpečné vyhrožování	197a	72	97	134	116	162	179	204	189	163	144	170	165	124	112	2031
Ostatní násilné trestné činy	x/	6	2	1	1	3	2	0	2	0	0	0	0	0	0	17
Ostatní trestná činnost	xx/	26	14	16	12	22	13	7	7	17	17	10	15	7	14	197
STIHANÝCH CELKEM		848	969	1 022	993	1 090	1118	1020	995	1155	1217	1263	1288	1125	1014	15117

x/ §§ tr. zák.: 238a,237, 231,230,215

xx/ §§ tr. zák.: 156,174,175, 206,207,208,253

1/ nabytí účinnosti § 215a TZ od 1.6.2004

Příloha č. 5

Předpisy upravující násilí proti starým osobám ve Velké Británii^{x/}

(v rámci odborné stáže v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci vypracoval JUDr. J. Hořák v roce 2007)

V Británii se vžil pojem „Elder Abuse“ (zkratka EA), který lze nejpřesněji přeložit jako „Ubližování starším osobám“. Pod tento pojem se zahrnuje nejen násilí fyzické a psychické týrání v rámci domácího násilí (domestic violence), ale i různá majetková trestná činnost (podvody, zpronevěry, krádeže), jejíž obětí se staří lidé často stávají. Dále sem patří zanedbávání a útlak starších občanů odkázaných na cizí péči, ať už ze strany rodinných příslušníků nebo odborných pečovatелů (tzv. caregiver abuse – patří sem mimo jiné šikana a psychický teror v zařízeních pro seniory).

Relevantní předpisy lze rozdělit v zásadě do dvou skupin: na preventivní a ochranné

Preventivní předpisy se týkají především sociální péče. V Anglii a Walesu to je The Health Services and Public Health Act 1968 (zákon o zdravotní péči a veřejném zdraví z roku 1968) upravující péči o seniory a dále The National Health Service (NHS) and Community Care Act 1990 (zákon o Národní zdravotní službě a obecní péči z roku 1990), který řeší zejména kontrolu péče o duševně nemocné osoby (což se vztahuje pochopitelně i na seniory postižené demencí atd.). Ve Skotsku se jedná o The Social Work Act 1968 (Zákon o sociální práci z roku 1968), zvláštní úprava platí i v Severním Irsku (The Health and Personal Social Services Order 1972).

Britské ministerstvo zdravotnictví (Department of Health), resp. NHS rovněž vydalo zvláštní směrnice týkající se právě domácího násilí a ochrany „zranitelných dospělých“. V Anglii šlo o směrnici pod názvem No Secrets, ve Walesu o směrnici s názvem In Safe Hands.

Dále je zde úprava dotýkající se postavení pečujících osob, a sice The Carers Recognition and Services Act z roku 1995. Hodnocení odborných pečovatелů mají na starost zvláštní kontrolní orgány.

Ochranu duševně nemocným starým lidem před zanedbáváním poskytuje i The Mental Health Act 1983 (Zákon o duševním zdraví z roku 1983 – v Severním Irsku se odpovídající předpis nazývá Mental Health Order a byl vydán v roce 1986).

Legislativní rámec péče o seniory v domovech důchodců, domech s pečovatelskou službou, léčebnách dlouhodobě nemocných a podobných zařízeních tvoří v Anglii a Walesu The Registered Homes Act 1984 a The Nursing Homes and Mental Nursing Homes Regulations 1984 (Ve Skotsku jde o The Nursing Homes Registration Act 1938 a o The Social Work Act 1968, v Sev. Irsku o The Registered Homes Order 1992). Tyto předpisy upravují kontrolu a inspekci uvedených zařízení.

K předpisům, na jejichž základě lze aktivně pomoci týraným seniorům, patří The National Assistance Act 1948 – sekce č.47 tohoto zákona umožňuje místním správním orgánům obrátit se na soud, aby vydal tzv. order for removal, tzn. aby osoba nacházející se ve vážném nebezpečí, byla ze svého příbytku odvedena a umístěna do péče příslušného zařízení.

---

^{x/} Podrobněji k strategii postupu vlády a nevládních organizací proti EAN ve Velké Británii viz např. Haluzíková, 2007.

Podmínkou je odborný lékařský posudek, jímž se potvrzuje, že daná osoba trpí „vážnou a vleklou chorobou, je přestárlá, vetchá nebo tělesně postižená, žije v nezdravých podmínkách, je neschopna se o sebe postarat a nedostává se jí náležitě péče od jiných osob“.

Trestně právní kroky proti pachatelům násilí na seniorech umožňuje samozřejmě The Offences against the Person Act 1861. V souvislosti s domácím násilím je však třeba zmínit především Domestic Violence and Matrimonial Proceedings Act. V určitých případech lze užít i ustanovení zákona o sexuálních zločinech (The Sexual Offences Act).

Na sociálně patologický jev domácího násilí dále reaguje i zákon o rodině z roku 1996 The Family Law Act 1996 (ve Skotsku jde o Matrimonial Homes Act 1981 (Scotland) v Severním Irsku jde o Family Homes and Domestic Violence Order 1998.

Pokud by násilí na seniorech mělo rasistický podtext, lze odkázat i na Zákon o vztazích mezi rasami The Race Relations Act 1976.

V souvislosti se špatným zacházením se seniory v domovech důchodců stojí za zmínku i tzv. Public Interest Disclosure Act 1998. Tento zákon poskytuje ochranu zaměstnancům, kteří ve veřejném zájmu odhalí důvěrné informace svého zaměstnavatele.

Na závěr uvedme, že v Británii existují zvláštní soudy, resp. Úřady určené k péči o majetkové zájmy osob zbavených svéprávnosti,. V Anglii a Walesu se tento orgán nazývá Court of Protection (soud pro ochranu), ve Skotsku jde o úřad zvaný Curator Bonis.

Špatné zacházení s osobami pokročilého věku – se zvláštním zřetelem k domácímu násilí

Autoři: PhDr. Milada Martinková, CSc.
Mgr. Jiří Vlach
JUDr. Soňa Krejčová
Recenzentky: PhDr. Alena Marešová
PhDr. Marcela Moulisová, Ph.D.
PhDr. Jaroslava Šťastná
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, 150 21 Praha 5
Určeno: Pro odbornou veřejnost
Tiskárna: Vydavatelství KUFR s.r.o.
Naskové 3, Praha 5
Dáno do tisku: červenec 2009
Vydání: první
Náklad: 200 ks

www.kriminologie.cz

ISBN 978-80-7338-087-8